

HORVÁTH GYULA

PRO MEMORIA

Előszó a kötethez

Horváth Gyula anyai nagyapám volt. Visszaemlékezése életének első negyedére nem csupán egy drámai önvallomás, hanem a 20. század elejének történelmi és főleg szociológiai dokumentuma is.

Az első világháború végével és a Tanácsköztársaság bukásával záruló eseményeket szerény, kispolgári élet követte.

A középfokú tanulmányokat helyettesítő gazdasági és ügyviteli tanfolyamok után a húszéves ember a magyar hadsereg polgári alkalmazottja lett, pontosabban a budapesti Honvédkórházban volt gondnok, könyvelő és mindenes az ötvenes évek elejéig.

Nem dolgozhatott rosszul, mert munkaérdemrendet kapott 1948-ban. Igaz, csak bronz fokozatot – a kisember örüljön annak is... Ám ez sem védte meg attól, hogy harminckét év után kirúgják. Szociáldemokrata érzelmű lévén a pártfúzió után nem lépett be az utód MDP-be és 1952-ben ezt már nem tűrték el. Sokáig munkát sem kapott, feleségével együtt a vasútnál lapátoltak szénét vagy krumplit, hogy ne haljanak éhen. Végül egy fodrász-szövetkezet felvette bérelszámolónak. Onnan ment nyugdíjba 1960-ban, de még tíz évig dolgozott ugyanott, hogy minimál-nyugdíját kiegészítse. 1977-ben halt meg szívelégtelenségben.

Sokat olvasott, a kalandregények mellett leginkább a történelem érdekelte.

Nyugdíjas korában elhívást érzett arra hogy az utcán, tereken céltalanul tengő gyerekeket mesékkel, elbeszélésekkel lekösse, szórakoztassa és észrevétlenül tanítsa. Úgy gondolta, ezzel megelőzheti azt, hogy unalmukban bűnözővé váljanak.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Maga köré gyűjtve őket játszóteri padokon, felolvasta nekik gyönyörű kézírással írt műveit. Nemegyszer rendőri igazoltatás volt a jutalma, de még a „közeg” is belátta hogy semmi oka nincs intézkedni, sőt...

Az életrajzi visszaemlékezés fejezete után a kötetben néhány - a gyermekeknek szánt - történelmi témájú és kalandregény jellegű alkotás kapott helyet.

2013. október

Babics Jenőné, sz. Szepesi Edit

Borítóterv: Babics Marcell

TARTALOM

Emlékeim (1900-1919)

Előszó	5
A cselédlány fia	5
Gyermekevek Pórládonyban	8
Első évek Pesten	10
A szabóinas szökése	15
Fiúnevelő intézetben	19
Hív Fiume, hív a tenger	23
Szabad élet Szabadkán	30
Kiképzés Rákosmezőn	38
Az olasz fronton	41
Hazatérés	50
Utószó	54

Történelem – érthetően

Amerika felfedezése	55
Spanyol terjeszkedés	61
Az azték birodalom pusztulása	63
Az inka birodalom pusztulása	69

A normannok nyomában

A terv	75
Indulás a Feröer-szigetek és Izland felé	82
Pingvinek, fókák és eszkimók Grönlandon	86
Partra lépés Labradorban	96
Grizzly-kaland	99
A prémvadász története	103
A fogadott apa házában	109
Győzelem a banditák ellen	117
Visszatérés Norvégiába	123
A „Senta” titka	125

EMLÉKEIM (1900-1919)

Előszó

Tudom, nem vagyok író. Sem a szükséges képességekkel, sem hajlammal nem rendelkezem. Célom csupán hogy egyszerű szavakkal, közérthetően papírra vessem egy serdülő korában magára hagyott, magára utalt gyermek hányattatásait, okulásul azoknak, akik felnőtt korukig a család védelmét, szüleik gondoskodását élvezik, intve őket arra, hogy becsüljék és értékeljék szerencsájüket.

Sok mozzanatot kihagytam írásomból, mivel azokra csak homályosan emlékszem, így a fantáziámra kellett volna támaszkodnom és azt nem akartam.

A cseléd lány fia

A századforduló évében – 1900. február 21-én éjfél tájban – a budapesti nyolcadik kerületi Magyar utcában lévő kórház szülőosztályán egy harsányan oázó fiúbabát segítettek a madámok a világra.

Ez a fiúbaba én voltam. Én, aki most, 75 évesen ezeket a sorokat rovom. Én voltam ez a fiúbaba, aki néhány nap múlva a keresztségben Gyula nevet kapott, s akit Horváth Gyula néven jegyzett be a matrikulába a nyolcadik kerületi anyakönyv-vezető. Hogy miért ezen a néven? Az a későbbiekben majd kiderül.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Édesanyám neve Horváth Eszter volt, a Sopron megyei Pórládony községben született 1876-ban. Később ezt a falut a szomszédos Mesterházával egybeolvasztották, így a két kicsiből csináltak egy nagyot, Mesterládony néven.

Anyám innen került tizenhat, vagy tizennyolc évesen a fővárosba. Ő is – mint oly sok vidéki lány – cselédsorsot vállalt, mert azokban az időkben más munkalehetőség számukra nemigen volt. Ugyanis az ipar és kereskedelem kevés nőt foglalkoztatott, iskolai végzettségük pedig elégtelen volt ahhoz, hogy bármiféle magasabb rendű munkakörben alkalmazzák őket. Sőt, az első világháború előtti időkben még a villamosvezetők és kalauzok is csak férfiak lehettek, mert a nőket erre a munkára alkalmatlannak tartották.

A háború azonban e tekintetben kényszerhelyzetet teremtett. A katonának bevonult férfiak helyére kénytelenek voltak nőket állítani, különösen nagy volt ekkor a hadiiparban foglalkoztatott nők száma. S ekkor kiderült, hogy nincs, vagy alig van különbség a férfiak és nők alkalmassága, munkabírása és tanulásra való hajlandósága között.

De - ahogy már említettem - amikor anyám Pestre feljött, még más volt a helyzet. A fővárosban és nagyobb vidéki városokban voltak úgynevezett „helyszerző”, vagyis munkaközvetítő irodák, amelyek ezeket a szerencsétlen lányokat a tehetősebb polgári családoknál „házi cseléd” – ma háztartási alkalmazottnak neveznék őket – minőségben, illetve munkakörben elhelyezték.

Ez sem ment mindig könnyen. Voltak leányok, akik napokig, sőt hetekig üldögéltek a helyszerző irodák előszobáiban, várva a „naccságát”, aki majd hajlandó lesz felfogadni őket. A lányokat általában teljes ellátás biztosításával alkalmazták, értve ezalatt a lakást, étellemezést, mosási-tisztálkodási lehetőséget és – egyes jobb helyeken – a munkaruhát.

Persze ennek a teljes ellátásnak a minősége függött a családok anyagi helyzetétől is, bár mind megengedhették maguknak hogy házi cselédet tartsanak. Jobb módú családoknál „cselédszobát” tudtak biztosítani, ahol a lányok háborítatlanul tölthették el kevés szabadidejüket. De nagy többségüknek csak a lakás konyhájában, vagy esetleg az előszobában jutott hely az egész napos fárasztó munka utáni pihenésre egy szétnyitható vaságyon. Az ellátáson felül valami csekély munkabért is kaptak, melyből kisebb szükségleteiket fedezhették.

Hát ilyen sors jutott az én édesanyámnak is. De mit tehetett volna mást? Ha falun marad, mennyivel lett volna jobb az élete? Vállalta volna ő is a csaknem ingyenes robotot Rupprecht földesúr zsellérjeként?

Ő is – mint sok társa – a városi cselédsorsot jobbnak, könnyebbnek, kényelmesebbnek látta, azt választotta.

A szüleiktől elszakadt, tudatlan és tapasztalatlan lányok közül nagyon sokan estek áldozatul a háziúr, vagy a család más férfitagjai kényének-kedvének. Mindig későn vették észre a hízalgésből, ígéretésből, olcsó ajándékokból felállított csapdát, melybe előbb vagy utóbb beleestek.

Ez történt az én szerencsétlen anyámmal is. Az ember, akiben bízott, akinek minden szavát, minden hazugságát vakon hitte, álnokul becsapta és cserbenhagyta, amikor anyámnak leginkább szüksége lett volna rá.

Ez az oka annak hogy volt apám, de mégsem volt - mert soha meg nem ismerhettem. S ez volt az oka, hogy apai név helyett anyám után a „Horváth” családnevet kaptam.

Gyermekek Pórládonban

Szegény magára hagyott anyámnak súlyos gondot jelentett amikor kijött velem a kórházból, mit csináljon, mihez kezdjen, engem hová tegyen. Végül is nem talált – mert nem is találhatott – más megoldást, minthogy levitt engem Ládonyba a szüleikhez.

Az én drága nagyszüleim leányuk szerencsétlenségét megértő, megbocsátó, gyengéd elnézéssel, minden előítélet nélkül vették tudomásul, s a kicsi unokát végtelen szeretettel gondozásukba fogadták.

Anyám, miután a szoptatós időszak letelt, feljött Pestre és újból munkába állt. Én pedig megkezdtem a szokványos parasztyerek életét.

Első két évemről nincsenek emlékeim, a továbbiakról is csak homályosak. Az első karácsonyfa, az első játékok, a bűgőcsiga – óh, de gyönyörű volt! Ma is érzem a fenyő és a ráaggatott almák és narancsok illatát. Persze mindezeket anyám küldte Pestről, a ládonyi parasztyerek legközelebbi karácsonyfát addig nem is látott.

Emlékezem az ünnep előtti disznóvágásra, még orromban van a szalmatűzben perzselődő serte szúrós szaga. De nem felejtettem el a nagynéném fejte langyos tej ízét sem, még látom az ellés után pihenő tehénanya és butácska borja képét, kezemben érzem selymes szőre jóleső tapintását.

A téli estékre is emlékezem, amikor a parasztház banyakemencéjének padkáján ülve néztem a tollat fosztó, vagy kukoricát morzsoló asszonynepet, hallgattam éneküket és beszélgetésüket, amiből ugyan egy szót sem értettem, mégis bevésődött emlékeimbe.

Négy éves korom körül ért egy kellemetlen „téli” élmény is. Nagyszüleim házatól vagy száz lépésnyire volt egy mélyedés, ahol az őszi esőzéseknél meggyűlt a víz, s ezt némi túlzással tónak nevezték. A tél beálltával a tó is befagyott a falubeli gyerekek nagy örömeire. Reggeltől estig nagy volt ott a zajgás, akárcsak a pesti Városliget befagyott taván (műjégpályának akkor még híre sem volt).

Korcsolya egynek sem volt a lábán, azt még hírből sem ismerték. Csak úgy csúszkáltak, iringáltak a csizmájuk talpán. Ugyanezt tettem én is, amíg be nem szakadt a jég alattam, ott ahol valami felszivárgó melegebb talajvíz miatt nem volt elég szilárd a kéreg. Még fülemben van a recsegés-ropogás amikor állig merültem a hideg fürdőbe. Nem tudtam volna a magam erejéből kijutni, szerencsémre néhány nagyobb fiú segített.

Kiemeltek és azonnal hazavittek. Kétségbeesett nagyanyám melegített dunnák közé bújtatott, de a téli fürdés igencsak megártott. A szomszédos Hegyfaluból hívtak orvost hozzám. Emlékszem hogy ki kellett nyitni a számat és azt kellett mondani hogy „á”, ő pedig valami kanálfélével belenyúlt a torkomba. Majd mondott valamit nagyanyámnak, írkaált valamit egy papírdarabra és elment.

Nagyanya egy hosszú vászonfélét vízbe mártogatott, kifacsarta, aztán abba engem belecsomagolt mint az ajándékot szokták. Előbb a hideg rázott, de azután melegebb lett, végül túlságosan is melegem lett ettől. Aztán jöttek az újabb szenvedések: valami ronda ízű és szagú kotyvalékot kellett nyelnem naponta többször, sok napon át.

Bizony ezután már nem csúszkáltam a tó jegén, pedig még egy telet Ládonyban töltöttem.

Első évek Pesten

Ezerkilencszázötöt írtak akkor, amikor életemben gyökeres változás következett be. Úgy történt, hogy a pesti házban, ahol anyám alkalmazást talált, a földszinten néhány nagyobb helyiséget egy gépészmérnöki társulás bérelt ki irodának. Itt dolgozott Bagó Károly, egy negyvenkilenc éves özvegyember, mint irodaszolga.

Valahogyan ő és anyám ismeretségbe kerültek. Károlynak igen megtetszett anyám és feleségül kérte, aki nem idegenkedett a házasságtól, bár a kérő több mint húsz évvel idősebb volt nála. Örült, hogy búcsút mondhat a cselédsorsnak, de kikötötte, hogy ha egybekelnek és összeköltöznek, öt éves fiát – engem – Ládonyból elhozza és nevelteti. Bagó Károlynak nem volt kifogása, megtörtént az esküvő.

Ezután anyám leutazott Ládonyba és felhozott Pestre. Még emlékszem arra, hogy nagyszüleim sírtak, amikor el kellett válnom tőlük.

Hogy a gyaloglástól kíméljenek, Pista nagybátyám parasztkocsin elvitt bennünket Hegyfalura, mert ott volt a legközelebbi vasútállomás. Ott láttam először vonatot, amely egy éktelenül zakatoló kicsi mozdonyból és három négyablakos kocsiból állt. Ma már ilyen csak múzeumban akad, de az én gyermekszemem nagynak, hatalmasnak látta ezt az alkotmányt. Félttem is tőle, remegve markoltam anyám ruháját, s bújtam melléje, védelmet keresve a pöfögő szörnyetegtől.

Édesanyámtól tudom, hogy ezen a kis vonaton utaztunk Sárvárig, ahol átszálltunk egy nagyobbra, azzal mentünk Győrig. Ott az éjszakát a hideg váróteremben töltöttük, mert a pesti vonat csak hajnali négy órakor érkezett.

Bizony akkoriban az utazás nem volt kényelmes időtöltés. Különösen nem a harmadik osztályú fapados kocsikban, ahol nagyrészt bagót rágó, fokhagymás kolbászt eszegető, nem túl ápoltságú emberek utaztak. A bűzt, levegőtleniséget és kényelmetlenséget, amit a hosszú út alatt el kellett viselnünk, ma már nehéz elképzelni.

Sok hányattatás után megérkeztünk Pestre, a Keleti pályaudvarra. Itt a síszerű, zakatoló, gőzt és füstöt okádó mozdonyok megint rettegést keltettek bennem, anyám alig győzött nyugtatni. A félelem és szorongás akkor sem hagyott alább bennem, amikor kiléptünk a pályaudvar nagykapuján a Baross térre, s megláttam a három-ötemeletes házakat, az én szememben óriási ember- és kocsitömeget, szinte elszédültem. Hej, pedig akkor a maihoz képest de csendes város volt ez a Pest!

Újabb rémületet okozott, amikor nagy csörömpöléssel, állandó, fülsiketítő csengetéssel és úgy húsz órakilométer sebességgel „eldübörgött” mellettünk az első kávébarna villamoskocsi. A maiakhoz képest törpe volt csupán, de én mégis hatalmasnak láttam.

Megjegyzem, hogy a villamosok akkor még nem a magasban kifeszített vezetékből kapták az áramot, hanem az útba épített betonvályúba fektetett kábelből. A sínek közepén rés volt, ebbe engedték le kurblival a kocsi aljára szerelt áramszedőt, ami érintkezett a sínben futó vezetékkel. Ez igen körülményes megoldás volt és különösen esőben sok fennakadást okozott. Csak az első világháború után kezdték meg a felsővezetékes rendszert kiépíteni, külföldi példák alapján. Hatalmas munka volt, mert a kocsi alatti áramszedőket is ki kellett cserélni.

Visszatérve az én dolgomra, folytatom azzal, hogy édesanyámmal nem szálltunk villamosra, hanem a Baross térről befordultunk a Rottenbiller utcába – Rottenbiller Fülöp volt az egyesített Buda és Pest első polgármestere – ahol gyalog tizenöt perc alatt megérkeztünk a Lövölde térre.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Itt célhoz értünk, mert a Felső-erdősor utca 1. szám alatti háromemeletes lakóház egyik oldala a Lövölde térre néz. De lehetne ezt a házat a Városligeti fasor – alias Vilma királyné útja, alias Gorkij fasor – házai közé számítani, mert ez a gyönyörű utca is azzal a nagy, szürke házzal kezdődött.

Ebben a házban volt a mérnöki iroda, melyhez egy konyha és egy nem túl nagy, de megfelelő szoba is tartozott. Ez volt anyám és mostohaapám lakása.

Egy kicsit kövérkés, kicsit kopaszodó, de még sötéthajú bácsi fogadott bennünket, akit anyám Károlyomnak nevezett, nekem pedig azt mondta, hogy ez a bácsi az én apukám. Hát jó, én ezt minden kétség nélkül elfogadtam és ezentúl – úgy tíztizenegy éves koromig – édesapámnak hittem és szólítottam.

De soha nem hagyott nyugton a kérdés, hogy akkor miért vagyok én minden íráson Horváth Gyula és miért nem Bagó Gyula. Azt már az iskolában kiokoskodtam, hogyha az édesapám Bagó Károly, akkor nekem Bagó Gyulának kellene lennem, mivel ha valamelyik Pista nevű osztálytársam apja például Kerekes János, akkor a Pista okvetlenül Kerekes Pista néven szerepelt az osztálykönyvben és más helyeken.

Többször is megkérdeztem erről édesanyámat, aki mindig leintett azzal, hogy „majd megtudod és megérted, ha nagy leszel”. Úgy gondolta, hogy ezzel megelégszem.

Nem, én nem nyugodtam bele, anyám válasza engem ki nem elégített, mindenáron meg akartam tudni, hogy miért vagyok én Bagó helyett Horváth.

És megtudtam egy kihallgatott beszélgetésből. Megtudtam, hogy Bagó Károly nem az édesapám, hanem csak mostohaapám. Ettől kezdve más lett a viszonyunk. Bár továbbra is tiszteltem, de nem szerettem. Ő észrevette, vagy megérezte ezt és a bánásmódja megváltozott.

Ha valamit mondott és én nem ugrottam hogy a kívánságának eleget tegyek, durván leszidott és bizony sokszor megvert, amúgy istenigazából. Néha pusztá kézzel, néha porolóval, néha meg – a változatosság kedvéért – nadrágszíjjal.

Édesanyám ezt – ha látta – nem hagyta szó nélkül, emiatt súlyos szóváltások voltak közöttük. A helyzet egyre rosszabbodott, mert mostohámnak már akkor is súlyos májbetegsége volt és fájdalmai még ingerültebbé, még türelmetlenebbé tették.

Jellemző eset volt a következő. Nyolc éves korom után már a Benczúr utca – akkor Nagy János utca – 1. szám alatt laktunk. Ez is egy négyemeletes, nagy sarokház volt. A mérnöki iroda ide költözött, mert az egyik mérnöknek – Szabó méltóságos úrnak – itt volt hatszobás nagyúri lakása az első emeleten.

Az iroda a földszinten volt, utcára néző ablakkal. Aki ismeri a mai Kodály-körönd környékét, az tudja, hogy ott a közelben gyerekek számára nincsen játszóhely. Illetve manapság van a Lövölde téren, de az én koromban nem volt. Így hát nem maradt számunkra más mozgási tér, mint a járda és a kociút, ami sok pesti utcában fél méterrel mélyebben volt mint a járda. Na, azért nem volt ez valami veszélyes hely. Autót abban az időben csak ritkán lehetett látni, a Nagy János utcán havonta legfeljebb egyszer-kétszer dohogott végig bűdös füstöt eregetve egy ilyen csodaszekér. A lovas-kocsik meg egyáltalán nem voltak veszélyesek, bár engem egyszer elgázolt egy fiáker, de akkor még csak buta kis elsős voltam.

Egy nyári napon önfeledten játszogattam társaimmal a ház előtt. Épp mikor a legjobban szórakoztunk, kinyílt az iroda ablaka s mostohaapám kiáltott: „Gyula gyere be, el kell menned valahová!”

Úgy tettem, mintha nem hallottam volna, pedig nagyon is jól hallottam. Azt gondoltam, majd megyek, ha ezt a játékot befejeztük.

Hiába gondoltam, nem így lett. Pár perc múlva ismét mostohaapám szólt: „Fordulj csak meg fiacskám!”

De ezt már nem az ablakon kinézve mondta, hanem közvetlenül a hátam mögül. Megfordultam – bár inkább elszaladtam volna – és a következő pillanatban akkora pofont kaptam, hogy legurultam a magas járdáról az úttestre. Persze aznapra vége lett a játéknak.

A hatalmas pofon mellett mostohaapám azzal is büntetett az engedetlenségért, hogy késő estig ide-oda küldözött.

Nyugodtan tehettem, mert anyám éppen Ládonyban volt nővére esküvőjén, kiszolgáltatta engem mostohám kénye-kedvének. Ezt az esetet soha meg nem tudta. Mélységesen hallgattam róla, mert nem akartam a békét felborítani. Mindig rettegtem a szóváltásoktól, a perpatvaroktól, ezért anyámnak soha nem szóltam ha sérelem ért mostohaapám részéről, amit egyébként is igyekeztem lehetőség szerint elkerülni.

Erről eszembe jut egy másik pofon, de azt nem kaptam, hanem adtam!

Az iroda alatti pincében egy mosoda volt, ahogy akkor neveztük: „pucceráj”. A tulajdonos, vagyis mosómester fia, Glofák Józsi két évvel idősebb volt nálam, erős, fejlett fiú. Amikor abba a házba kerültünk, Józsi igen ellenségesen fogadott, fogalmam sincs hogy miért.

Ahol tehettem ártott nekem, fiútársai közé nem engedtem, csak távolról nézhettem őket. Kigúnyolt, kinevetett és a többieket is ellenem hangolta. Ezen sokat keseregtem és a bosszúvágy is felébredt bennem.

Egyik este elbújtam a lépcsőházban a lépcső alatt és vártam. Tudtam, hogy arra fog felmenni első emeleti lakásukba. És Józsi jött, mit sem sejtve, de még az első lépcsőfokra sem tehettem a lábát, amikor én előugrottam és akkora pofont kentem le arra a nagyképű pofájára, amilyen az erőmből csak tellett.

De a következő pillanatban felpattantam mint a gumilabda és rohantam a lakásunkba, ahová az iroda folyosóra nyíló ajtaján lehetett bejutni. Onnan figyeltem az ajtó üvegablakán át, hogy mit csinál, miként reagál a váratlan pofonra. Az látszott rajta hogy nagyon meglepődött, a fejét csóválta, de aztán furcsamód elmosolyodott.

Néhány napig kerültem vele a találkozást, mert biztosra vettem, hogy ha elkap, hát alaposan összever. Nem így történt... Egy napon véletlenül éppen a karjába szaladtam. Verés helyett megölelt. „Na te kis hős!” – mondta – „Gyáva nyúlnak hittelek, de be kell látnom, hogy tévedtem. A pofonért nem haragszom, mert sokszor bántottalak és jogos hogy vissza akartad adni. Mostantól inkább legyünk barátok!”

Hát igen, ez nemes gesztus volt Józsitól és én boldogan fogadtam el a felkínált barátságot. És nem rajtunk múlt, hogy ez a barátság két év múlva megszakadt.

A szabóinas szökése

A sors - a kérlelhetetlen - választott el minket. Mostohaapám meghalt és anyámnak döntenie kellett, hogy mihez kezdjen. Az irodai lakásban nem maradhatott, az kellett az új irodaszolgának, aki családós volt.

Tudom, hogy anyámnak a helyzet nagy gondot jelentett, de végül nem azt a megoldást választotta, amit egy gyereket igazán szerető anya választott volna. Ő a számára kényelmesebb, kevesebb áldozattal járó utat kereste és fogadta el.

Ugyanabban a házban - pont a mérnök lakása alatt - felajánlottak neki egy házvezetőnői állást egy idős, jómódú házaspárnál. Ott biztosítottak számára egy szép kis „cselédszobát” a konyha mellett. Engem nem vihetett oda, mert az idős háziúrék - féltve nyugalmaikat - gyereket, pláne egy fiút nem tűrtek volna meg. Mivel többször láttak engem a környékbeli gyerekekkel, azt képzelték hogy vásott utcakölyök vagyok.

Anyám - mivel a jó állást nem akarta elszalasztani - beadott engem inasnak egy Schlutt János nevű mellényszabó mesterhez, a Teréz körút (most Lenin körút) 33. számú házában. Ez sehogy sem tetszett nekem, aminek később súlyos következményei lettek.

Tehát a két elválhatatlan barát mégiscsak elvált egymástól. Józsi, mint említettem, két évvel idősebb volt nálam. Nem volt túl jó tanuló, de miután elvégezte a Damjanich utcai polgári iskola negyedik osztályát, szülei kapcsolatai és pénze révén bekerült a gimnáziumba. Itt megemberelte magát és érettségi után felvették az orvosi egyetemre. Évekig nem láttuk egymást. A sors nagyon távol vetett minket.

Nos, hát szabóinas lettem. De nem sokáig bírtam az egésznapos ülést a munkaasztal mellett.

Hozzászoktam a szabad mozgáshoz, nagy térségekhez, mivel édesanyám és mostohaapám is nagy természetbarátok voltak. Nyáron alig volt olyan vasárnap, hogy ne a budai hegyekben, erdőkben kószáltunk volna. Gyalog. Mindig gyalog, mert a villamosozás nem volt olcsó. Az üzemeltető társaságok csak a hasznót nézték, minden járaton új jegyet kellett váltani, így egy család számára a többszöri átszállással járó utazás komoly költséggel járt.

A szabad természetben való bolyongások annyira hatottak rám, hogy ha eljött a tavasz a jó idővel, szinte leküzdhetetlen

vágyat éreztem hogy otthagyjam a fülledt, bűdös szabóműhelyt és menjek, menjek ki, ki a szabadba, át a hídon, a budai hegyek közé.

És eljött a nap, amikor már nem tudtam ellenállni a szabadságváagnak és nem törődtem a következményekkel. Valahová elküldtek, hogy hová arra már nem emlékszem. Én másfelé mentem, vitt a vágyam és a lábam át Budára, fel a hegyekbe.

Amíg volt egy kis gyűjtött pénzem, addig gondtalanul éltem, nem éheztem. Nyár volt, az éjszakák melegek, derékaljnak ott volt a pázsit, takarónak a csillagos ég. Nem aggasztott hogy eltűnésemet mesterem bejelenti a rendőrségen és előbb-utóbb rám akadnak. Hát aztán? Addig is élvezem a szabadságot, járok-kelek, oda megyek ahová akarok, nem görnyedek órákon át, sőt hajnaltól késő estig a munkaasztalnál, a varrnivaló fölött.

De nem sokáig tartott vidám életem. Pénzem elfogyott és éheztem. Most már beljebb húzódtam a házak közelébe, mert ott kertek voltak és sok gyümölcs. Ahol lehetett átmásztam a kerítésen, ami elég veszélyes dolog, mert hol a gazda, hol a kuttyája ugratott meg. A gyümölccsel nem lehetett túl jóllakni, aztán meg jöttek az augusztus végi csípős éjszakák, már nem volt elég takarónak a csillagos ég. Volt egy zivataros nap is. Bőrig áztam, de szerencsére utána kiderült az ég és a nap megszáritott.

Lassan megértettem, hogy a szabadban tovább nem maradhatok. Elindultam a mai Moszkva tér felé és eljutottam a Városmajorba, ami most sokkal rendezettebb mint akkor. Volt ott egy nagy sátor-mozi, amit jól ismertem és elhatároztam, hogy valahogy beszivárgok és éjszakára is bent maradok. Sikerült is belopóznom és az utolsó előadásnál elbújtam egy széles páholyszék alatt. Mikor mindenki eltávozott, akkor végighevertem három széken és elaludtam. Hajnalban arra ébredtem, hogy valaki cibálja a fületem.

Mikor kidörzsöltem szememből az álmot, megláttam hogy a barátságos költögető egy rendőr. Azonnal átláttam a helyzetet: itt és most vége az én arany szabadságomnak. A rendőr faggatott, én először megpróbáltam hazudozni, de hamar beláttam, hogy a rendőr elég okos ahhoz, hogy ne higgye el a mesémet. Így hát megadtam magam és bevallottam az igazságot.

A rendőr barátságosan felszólított, hogy menjek vele. Úgy látszik hogy tekintetbe vette fiatal koromat, mert nem kötözött meg, nem akart megszegyeníteni. Úgy mentünk, ballagdáltunk egymás mellett, mintha ő mondjuk a nagybátyám lenne, én pedig az unokaöccse. Átmentünk az Erzsébet hídon és betértünk a Szerb utcai kapitányság komor épületébe.

Ott egy harcsabajszú, kopaszos úr igen szigorú hangon kezdett velem beszélni. Mindenáron rám akarta bizonyítani, hogy én már gyermekbírószágon és javítóintézetben is voltam és ki akarta szedni belőlem a beismerő vallomást. Eközben behoztak neki egy nagy könyvet, amiben egy darabig böngészett, aztán mintha valamiről meggyőződött volna, abbahagyta a faggatást és kiment.

Nemsokára bejött egy másik civil ruhás úr – megtudtam később hogy detektív – és erélyesen rám szólt, hogy menjek vele. Villamosra szálltunk. Gyötört a kíváncsiság és a félsz: hátha a javítóintézetbe akar engem vinni. De mikor leszálltunk, akkor láttam hogy a Teréz körút 33. előtt állunk. Hű, de előntött a forráság! Hát ez visszahozott engem a mesteremhez?

Mondanom se kell, hogy nem fogadtak tárt karokkal. Illetve nem ölelésre tárt karokkal. A mester a nadrágszíját is levette hatáskeltés céljából, amikor azt a húsz koronát követelte, amit akkor bízott rám, amikor elküldött a Király utcába, Klein Miksa divatáru boltjába hogy vásároljak a műhelynek cérnákat, fonalakat és tűket.

Igen, most már visszaemlékeztem arra, hogy Klein Miksa boltjába kellett volna mennem, amikor önkényes szabadságomat megkezdtem. A húsz kroncsit visszaadni nem tudtam, mert miután saját pénzecském elfogyott – nem mondom, hogy becsületesemre válik –, bizony elköltöttem.

Pár nap múlva édesanyám elkeseredve és felháborodva megjelent Schluttéknál, nekem esett s jól összevert. Ezen cseppet sem csodálkoztam, hiszen megtudtam, hogy a mester a másik fiúval – ketten voltunk inasok - feladatott egy levelet anyámnak, amiben megírta, hogy jöjjön értem, a tanoncszerződést felbontja, neki ilyen tolvaj, csavargó nem kell.

Fiúnevelő intézetben

Később, mikor már felnőtt ésszel gondolkoztam, bizony gyötört a lelkiismeret, hogy meggondolatlan tettemmel anyámat ilyen súlyos helyzetbe hoztam. Sírva hozott el Schluttéktól a Nagy János utcába, ahol alkalmazásban volt.

Az öregúr azt tanácsolta neki, hogy vigyen el engem a IX. kerületi Köztelek utca 1. szám alatt levő Patronázs egyesület fiúnevelő intézetébe és vétessen fel a növendékek közé. Ő az igazgatót jól ismeri és telefonon megbeszéli vele az ügyet.

Így hát még aznap beöltöztem az intézeti ruhába, bevezettek a körülbelül húsz-ágyas szobába. Megmutatták az ágyamat és ezzel megkezdődött számomra egy addig szokatlan közösségi élet. A növendéktársakkal nehezen ment a megismerkedés, mert az újakat többnyire ellenérzéssel fogadják.

Különösen engem, mivel látták, hogy jól öltözött, úriásnak látszó asszony hozott be és egyenesen az igazgató úrhoz vittek. Az irigy és gonoszkodó hajlamú kamaszok örömeiket lelték abban, hogy új gyerek jött, akit meggyötörhettek.

Szerencsére voltak közöttük jobb érzésűek is, akik védelmükbe vettek. Ezért aztán megesett, hogy kitört a háborúság... miattam. De múltak a napok, az ellentétek elsimultak, a kedélyek lecsillapodtak, helyreállt a béke. Megszűnt a gyanakvás velem szemben, miután meggyőződtek arról, hogy nem vagyok besúgó, s hogy nincs részem semmiféle kivételezésben, kedvezményekben.

Különösen akkor nyertem el a rokonszenvüket, amikor elmeséltem nekik önkényes szabadságom történetét és hogy amiatt kerültem közéjük.

A növendékek létszáma úgy százhusz lehetett, rendkívül vegyes, szedett-vedett társaság. Szüleiktől elhagyott, vagy iszákos, durva szüleiktől elmenekülő fiúk voltak, tíztől tizenhat éves korig. Többnyire az utcán szedték össze és hozták be őket. De voltak közöttük olyanok – mint például én – akik megrögzött csavargóknak számítottak és ezért kerültek az intézetbe.

Fiúnevelő intézet? Ez többször ejtett gondolkozóba engem. Olyan gyerek voltam, aki szeretett a dolgok mélyére látni, mindennek okát-módját megtudni. Hol volt itt a nevelés? Mi volt a nevelés? Én itt ilyesmit nem tapasztaltam. Az igaz, hogy katonás fegyelemre, rendtartásra szorítottak bennünket, de nevelni? Hogyan, mivel, miképpen? Erre nem találtam feleletet.

Az igazgatón kívül volt itt néhány felügyelő, akit „tanító úrnak” kellett szólítanunk. De hogy ezek mire tanítottak minket, azt máig sem sikerült kitalálnom. Hogy pofozni jól tudtak, azt saját bőrömmön is tapasztaltam. Az engedetlen, rakoncátlan népséget mindig gyorsan megfélemték.

És volt három irgalmas-rendi apáca, akiket mi repülős nőknek neveztünk a széles, szárnyas fejfedőjük miatt. Ezek esténként bejöttek a hálótermekbe és elkezdtek az esti imádságot, amit velük együtt kellett mondanunk. Hogy a növendékek közül ki katolikus, ki protestáns, vagy egyéb, azt nem kérdezték. A közöttünk levő izraelita vallású zsidógyerek éppúgy fújta, vagyis inkább mormogta az imádságot, mint a keresztény fiúk. Ezt végül úgy megszoktuk, hogy már talán hiányzott volna, ha egyszer elmarad.

És volt még valaki. Egy fiatal katolikus káplán - a koponyája tetején kerek tonzúrával -, aki valláserkölcsei előadást szokott nekünk tartani. Ez nem lett volna baj, ha nem mindig a játékidőnk alatt tartotta volna. Képzeltető, hogy milyen figyelemmel hallgattuk! De az igazi baj az volt, hogy egy kápolnának kinevezett nagyteremben minden áldott - vagy inkább áldatlan - reggel misét celebrált.

Ez nyáron még nem lett volna olyan súlyos, de télen a fűtetlen teremben, álmosan, kábán, a hidegtől vacogva szídtuk magunkban azt a hülyét, aki kitalálta hogy nekünk télen is hajnali ötkor fel kell kelniünk és elszenvedniünk ezt a - számunkra értelmetlen - hókuszpókuszt.

Már néhány hete az intézet növendéke voltam, amikor a mi csoportunk - egy csoport harminc főből állt - felügyelő-tanítója kilépett az állásából és helyette mást kaptunk. Az új felügyelő egy alacsony, köpcös, nagybajuszú, kissé öszülő ember volt. Ő már nem pofonokkal akart fegyelmezni, hanem korbáccsal. Először azt képzeltük róla, hogy állatidomár volt és kutyákat dresszírozott egy cirkuszban. De hamar rájöttünk, hogy a felügyelő-tanító úr sokkal keményebb foglalkozást űzött. Börtönőr volt Vácott, de valami szabálytalanság miatt elbocsátották. Ezt egy Vácról származó növendéktársunktól tudtuk meg, aki felismerte őt.

Nagy volt erre a felháborodás. Nem vagyunk bűnözők, hogy börtönőr vigyázzon ránk és még kegyetlenkedjen is velünk! Véget akartunk vetni a dolognak. Reméltük, hogy ha engedetlenségi mozgalmat indítunk, sikerül kimarnunk őt a pozícióból.

A megállapodás napjától kezdve bármit parancsolt, nem engedelmeskedtünk. Hiába csattogott a korbács: elviseltük, de ellenálltunk. Emellett mindenféle heccet kitaláltunk a bosszantására és egyenesen a szemébe nevtünk.

Mindent olyan egybehangzóan, teljes egyetértéssel cselekedtünk, hogy példája lehetett volna az emberi összefogásnak. Nem akadt közöttünk áruló, vagy megalkuvó, ezért mozgalmunk teljes sikerrel járt. Börtönőr felügyelő-tanító urunk nem bírta sokáig és az igazgatóhoz ment panaszra. Lázadóknak, forradalmároknak nevezett minket, de megjárta vele.

Igazgatónk, egy harmincöt-hat éves, kiváló fiatalember más szemmel nézett és kezelt bennünket, mint az idősebb felettesek. Jó szívű, megértő és igazságos volt. Kisebb hibáinkat elnézte, mindig csak alapos megfontolás után büntetett. Ezt a volt börtönőrt pedig egyáltalán nem kedvelte, kényszerből alkalmazta, felsőbb ajánlás miatt.

Egyik csoporttársunk éppen az iroda ablaka alatt sepregette az udvart – minden takarítást magunk végeztünk – és így akaratlanul meghallotta a beszélgetés végét.

„Kérem – mondta az igazgató – ezek a fiúk nem lehetnek lázadók. Eddig semmi különös baj nem volt velük, s ha most mégis engedetlenek és ellenkeznek, nyilván van rá okuk. Én inkább úgy ítélem az ügyet, hogy önnek nincs meg a képessége arra, hogy ezekkel a fiatalokkal bánni tudjon. Keresse az ellenállás okát önmagában és vonja le a tanulságot: alkalmatlan erre a munkára és át kell adnia a helyét olyannak, aki megfelelőbb rá.”

Másnap reggel a börtönőr helyett másik felügyelőt kaptunk, akinek merőben más módszerei voltak. Ő türelemmel, meggyőző szavakkal akart ránk hatni és mi ezt az igyekezetét nagyon megbecsültük. Kéréseit, utasításait engedelmesen teljesítettük, így aztán ment minden tovább az intézeti rendtartás szerint.

Hív Fiume, hív a tenger

Egy napon ismét az én életemben állt be változás.

Az volt a szokás, hogy iparosok, mesterek - ha tanoncra volt szükségük - az intézettől kértek fiúkat, lehetőleg olyanokat, akik már dolgoztak abban a szakmában. Mivel én a nyilvántartásban szabóinasként szerepeltem, az igazgató kiadott egy szabómesternek, akinek tanoncra volt szüksége. Engem meg se kérdeztek, mennem kellett. Belekényszerítettek abba a munkába, amit szívből utáltam, sőt gyűlöltem. No, nem is sokáig maradtam én abban a bűdös szabóműhelyben, ahol faszénparázzsal melegítették a nehéz vasalókat, ami szénázzal mérgezte a levegőt.

1914-et írtunk, tavasz volt. Virágzott az akác, illatával tele volt a város, melegen sütött, szinte perzselt a nap, a körút és az Erzsébet tér fáin vígan csiripelt a verébsereg.

Mindez ismét felkeltette bennem a szabadság és a szabad természet utáni vágyat. De már nem a budai hegyek felé vonzódtam, sokkal, de sokkal messzebb annál. A tengerre.

Erősen hatottak rám az intézetben titokban olvasgatott kalandregények, Defoe Robinzonja, Verne Tizenöt éves kapitánya, May Károly nemes Winnetouja és Old Shatterhandje. És egy regény, melynek íróját elfeledtem.

Egy fiúról szólt, aki megszökött hazulról, s kalandos körülmények között gyalog eljutott Fiuméba, az akkor még magyar igazgatás alatt álló adriai kikötővárosba. Ott valahogy fellopózott egy vitorlásra, s a matrózok csak akkor fedezték fel a búvóhelyét, amikor már messze a Földközi tengeren hajóztak. A kapitány megkedvelte az ügyes, jó eszű és talpraesett fiút és hajósinasnak fogadta.

Ezután rengeteg kalandon ment keresztül, emberevő pápuák foglya is volt, de sikerült megszöknie. Végül, már felnőtt férfiként egy holland gyarmat kormányzója lett - ha jól emlékszem - Jáva szigetén.

Az intézet könyvtárából kivethető könyvek jobbára igen unalmas olvasmányok voltak. A mesterekhez kihelyezett tanoncok hozták be titokban az említett kalandregényeket. Mivel a becsempésztett könyvekből mindig csak egy-egy példányunk volt, hát a felügyelők távollétében összebújtunk és egyikünk felolvasta, a többiek pedig áhítatos csöndben hallgatták az izgalmas történeteket.

Mindig volt egy figyelő, akinek az volt a dolga, hogy jelezze ha jönnek a felügyelő-tanító urak. A halk sziszegésre aztán szétrebbentünk mint egy megriasztott madárcsapat.

Hát így jutottunk mi, szegény kis verebek a szellemi táplálékhoz, amit oly falánk étvággal vettünk magunkhoz.

Most visszatérek oda, ahol a szabóműhelyből elindultam. Egy öltönyt a megrendelőnek rendben hazaszállítottam és átadtam. Kaptam érte tíz - ismétlem, tíz - korona borravalót. Hű, micsoda pénz volt az akkor! Szinte Krózusnak éreztem magam. A kis eszemmel megterveztem, hogy gyalogszerrel elindulok Fiume felé. De már a Keleti pályaudvaron titokban felkapaszkodtam egy vonatra, amiről azt hittem hogy arrafelé megy és így majd hamarabb célhoz érek. Hanem, még alig mentünk át a déli összekötő hídon, amikor már ott állt előttem a kalauz és igen gyanakvó szemmel méregetett.

Úgy tettem, mintha a jegyemet keresném, de a kalauz fölön fogott: „Hallod-e, öcsi! Engem akarsz te félrevezetni? Nincsen neked jegyed és nem is volt. Te egy potyautas vagy! Szerencséd hogy szeretem a gyerekeket és nem adlak át csendőrnek-rendőrnek. De ajánlom hogy a legközelebbi állomáson szállj le és még egyszer ne próbálj jegy nélkül utazni!”

Hát persze hogy szót fogadtam neki, nem akartam sem rendőr-, sem csendőrkézre kerülni. Csendőr? Ez szöget ütött a fejembe. Hát az meg miféle szerzet? A rendőrt, azt már ismertem. Tudtam, hogy sötétkék ruhája van és fekete keménykalapja, olyan mint az úriembereknek, s azon a fekete keménykalapon fehér lószőrből egy olyan mázolóecsethez hasonló dísz. De nem csak azért ismertem a rendőrt, mert Pest utcáin sokat láttam belőlük, de ahogy már korábban meséltem, a városmajori moziból is rendőr vitt el engem a Szerb utcai kapitányságra.

És nem csupán a küllemét ismertem a rendőröknek. Tizenegy-tizenkét éves lehettem, amikor május elsején kint álltam a Kodály-köröndön, Zrínyi Miklós szobra előtt és érdeklődve néztem a nagy tömegben felvonuló munkások menetét. Nagy papírtáblákat cipeltek mindenféle felirattal:

„Munkát és kenyeret!”, „Le a munkásnyúzókkal!”, „Le a kizsákmányolókkal!”, meg hasonló felkiáltó mondatok.

És énekelték, hogy „Általános, titkos választójogot adjatok, s hazafiak leszünk, nem hazátlan bitangok!”

Én ebből akkor nem sokat értettem, de tetszett a lelkesedés.

A felvonulás hirtelen elakadt és a tömeg, ami eddig a Milleneumi emlékmű felé haladt, most visszafelé özönlött. Óriási lárma, férfiak dühös ordítása, káromkodás, nők kétségbeesett sikoltozása hallatszott már a Bajza utca felől. Egyszer csak látom, hogy a visszafelé rohanó tömeget lovasrendőr csapatok űzik, hajtják. Kezükből kivont kard és ütnek vele, szerencsére nem az élével, hanem a lapjával.

Azért láttam ott vérző fejű menekülőket, a lovak le is gázoltak közülük néhányat – nem szándékosan, mert a ló nem támad emberre. Már ekkor a Körönd közelébe értek a rémülten rohanók. A rendőr kardok szaporán csapkodtak hátakra, vállakra, fejekre. Megrémültem és a Zrínyi szobor talapzata mögé bújtam, s ott remegtem amíg a lovasrendőrök rohama elviharzott.

Hát ilyen élményeim is voltak nekem a rendőröket illetően. Ámde a csendőrt, ...azt még nem ismertem. Nem is kíváncsoztam megismerni, pedig később az is bekövetkezett, s elég hamar.

Most ott folytatom, ahol a kalauz barátságos felszólítására szálltam a vonatról és csalódottan, búsan megindultam gyalogosan arra, amerre a Fiume felé vezető utat sejtettem.

Bár az iskolában elég jó földrajzos voltam, de térképem nem volt, s így elkövettem azt a hibát, hogy Székesfehérvár és Kaposvár helyett Komárom és Győr, vagyis Bécs irányába fordultam.

És mentem, bandukoltam. Azt hittem, hogy Székesfehérvár felé megyek. Elhaladtam a Biatorbágyi viadukt mellett. A viadukt - nem egy folyó feletti, hanem - két hegy közötti völgyet átívelő magas, karcsú vasúti híd. Ezt a hidat talán tíz évvel később egy őrült felrobbantotta és borzalmas szerencsétlenséget okozott. A lezuhanó vonatban több száz ember lelte halálát.

Mentem tovább és estefelé a távolban tornyokat láttam. Azt hittem, hogy Székesfehérvár tornyai. Gyorsítottam és reméltem, hogy még a teljes sötétedés előtt beérek a városba és találok valami védett helyet éjszakára. Mellettem az országúton parasztkocsik, szekerek haladtak. Legtöbbjüknek nem tűnt fel az alkonyatban egyedül ballagó fiú, aki ráadásul városiasan volt öltözve. De az egyik kocsiról leszólt egy idősebb parasztember: „Te gyerek, gyere ülj fel, beviszlek a faluba! Mindjárt sötét lesz, gyalog nem érsz oda addig.”

„Falu? Hát nem Fehérvár? – kérdem én csalódottan.

„Jaj gyerekem – kiált az ember –, hol van ide az! Ez itt falu és Bicskének hívják. Majdnem ellenkező irányban van, mint Fehérvár.”

Ekkor jöttem rá, hogy kellő tájékozódás nélkül elindulni mekkora ostobaság. Az ember kérdezősködött, valósággal kifaggatott: honnan jöttem, miért jöttem, hová akartam menni. Én zavaromban összevissza hazudoztam, de nem látszott rajta hogy el is hiszi.

„No – mondta végül – bújj bele a szénába, ott el is aludhatsz. Hazaviszlek hozzánk, az istállóban fekhely is van, meleg is van, reggelig kipihenheted magad.”

Bár ne hittem volna neki! Bebújtam a szénába és percekben belül mélyen aludtam. De nem aludhattam ám reggelig! Még csak este lehetett, amikor arra ébredtem, hogy valaki durván lerángat a kocsiról. Amennyire álomittasságom látni engedett, valami rendőrféle alakok vettek körül. De fekete keménykalapjuk más formájú volt és fehér lószőrpamacs helyett sötétkék, meg zöldszínű kacsaringós madártoll lengett rajta. Ez a toll nagyon ismerős volt nekem. Hirtelen emlékezni kezdtem, hogy Ládonyban sokat láttam ilyet. Ez kakastoll, a kakasnak a farkatolla. Felébredt bennem a gyanú, hogy ezek azok a bizonyos csendőrök, akiket a vonaton a kalauz említett. Később megtudtam, hogy az álnok paraszt igen becsapott. Nem a házához vitt, hanem a csendőrőrs udvarára. Hogy miket mondhatott rólam, azt máig sem tudom.

Csak arra emlékszem, hogy az egyik csendőr bevitt egy rideg, hideg szobába, ahol nem volt más, mint egy keskeny faágy, derékalj, takaró és párna nélkül.

„Oda feküdj!” – szólt rám, aztán kiment és bezárta az ajtót, amin egy kis kerek lyuk volt fölül. A szobában pokoli sötét volt, csak ezen a lyukon világított be a telihold. Hideg volt, vékony ruhámban nagyon fáztam.

Akármilyen álmos voltam, aludni nem tudtam. Sírtam. Szörnyen megbántam már a könnyelműségem és gyötört a kétség: mi lesz velem? Ezek verni fognak, megkínoznak?

Reggel – már világos nappal volt – bevittek egy szobába, ami irodának nézett ki, mert íróasztalt láttam benne. Ott ült egy olyan csendőrféle, akinek a gallérján ezüst csillagok voltak. Ez valami főnök lehet itt – gondoltam. Nem tévedtem, ez volt a parancsnok. Főtörzsőrmester úrnak szólította aki bevitt hozzám. Ő szigorúan kérdezgetni kezdett. Hamar beláttam hogy hazudozással nem érek el semmit, ezt az embert félrevezetni nem tudom, így hát mindent őszintén, a valóságnak híven elmondtam neki. Láttam hogy hisz nekem, mert tovább nem kérdezgetett és kevésbé szigorúan szólt hozzám: „Ülj le, te kis csavargó. Hogyan született ilyen bolond gondolatod? Hát persze tudom, a kalandregények csábítják a fiúkat. Nem te vagy az egyetlen álmodozó, jó néhány került már a kezünkbe. De ne félj, mi nem bántunk, hanem visszaadunk az intézetnek. Ők csináljanak veled amit akarnak és tudnak.”

Írogatott valamit, aztán kiszólt valakinek. Bejött egy csendőr akinek nem ezüstcsillagok voltak a gallérján, hanem úgy néztek ki, mintha csontból lennének. Később megtudtam, hogy ez csendőrkáplár volt, magyarul tizedes.

Az asztalnál ülő ezüstcsillagos mondott neki valamit, mire ő tiszteleggett és kiment. Amikor visszajött, már kard lógott a derekán, a vállán puská és a puská végén valami hegyes dolog. Arról is később tudtam meg hogy szuronynak hívják.

„Kelj fel és gyere velem!” – szólt rám és mentünk. Kíváncsi voltam, de féltem is: vajon hová visz ez engem? Kérdezni nem mertem, ő pedig egész úton nem szólt hozzám. Barátságtalan, közönyös embernek tűnt. Egyszerre vonatok sistergését és füttyszavát hallottam.

Beértünk a bicskei állomásra és kis várakozás után felszálltunk, persze harmadosztályú kocsiba. És kiderült hogy a káplár, aki idejövet olyan szófukar volt, egészen kedélyes, érdeklődő ember. Amíg utaztunk – úgy másfél órán át – beszélgetett velem és kérdezgetett. Őszintén elmondtam neki is hogy mi indított engem ilyen merész és meggondolatlan kalandra. Így az idő gyorsan múlt, szinte sajnáltam hogy már Budapestre értünk. Erős drukkk is volt bennem, mint minden sorsváltás előtt. Bár most csak arról volt szó hogy vissza kell mennem az intézetbe, de a szigorú büntetéstől – ami a szökésért kijárt – igazán féltem.

Este értünk a Köztelek utcába, az intézetbe. A portás röhögve nyitott kaput: „Na, lesz itt jajgatás, meg fogak csikorgatása!” Csak úgy dőlt a szeméből és az undok, kövér pofájáról a rosszindulat.

Az igazgatónk nem volt otthon. A csendőr az ügyeletes felügyelőnek adott át, majd barátságosan, sőt – nekem úgy tűnt – kissé sajnálkozva intett felém és elment.

Hogy ezután mit kaptam, arról jobb nem beszélni. Amikor a „kezelés” után a felügyelő belökött a magánzárkába – ilyen is volt az intézetben – úgy éreztem magam, mintha ökrösszekér ment volna keresztül rajtam. Szörnyen szenvedtem, de nem sírtam. Akkor sem sírtam, amikor az a barom püfölt engem. Igaz, a fogaim csikorogtak, de nem jajgattam, nem ordítottam, nehogy a gonosz portásnak igaza legyen.

Már egy hétig voltam magánzárkán amikor az igazgató elé vittek. Kikérdezett, meghallgatott és megszidott. Nem gorombán, hanem mint egy jó apa, aki a fiához beszél hasonló esetben. Megmagyarázta, hogy szökésemmel az intézetnek és a többi növendéknek is ártottam. Mert ha híre megy a dolognak, akkor az iparosok, a mesterek meggondolják hogy innen vigyenek tanoncot. Ezután rendelkezett, hogy engedjenek ki a zárkából.

Ismét szabadon mozoghattam. Persze csak az intézeten belül, a városba nem mehettem ki a többiekkel. A szökésem előtt csoportos kirándulásokon is voltam velük, például a Népligetben. De lényegében folytatódott az életem úgy, ahogy néhány hete otthagytam.

Szabad élet Szabadkán

Az intézetben egyhangúan teltek a napok, nem történt semmi különös. De kint gyülekeztek a viharfelhők.

Az első vészhiót az utcai rikkancsok kürtölték világgá: „Nacionalista szerb diákok megölték Ferenc Ferdinánd főherceget és feleségét Sarajevóban! Külügyminiszterünk ultimátumot nyújtott át, amit a szerb konzul különvonaton vitt Belgrádba!”

„Háború lesz ebből!” – mondogatták az emberek. A jóslat sajnos bevált. Pár nap múlva dörögtek a fegyverek a szerb-magyar határon. Az osztrák-magyar monarchia csapatai átlépték a határt és a merev, korszerűtlen hadvezetés már az első ütközetben súlyos emberveszteséget okozott.

A szerbek és a monarchia háborújába hamarosan beléptek a többi hatalmak, melyeknek valami okuk volt a beleszólásra. Először a cári Oroszország, majd II. Vilmos nagynémet birodalma, ezt követte Franciaország és Anglia. Nagyon bonyolult helyzet volt ez, nehéz megértetni azokkal, akik nem éltek abban a korban és nem voltak szenvedő alanyai annak a borzalomnak, amit úgy neveztek, hogy „az első világháború”. Mi - intézeti növendékek - a rendkívüli eseményekről elzártságunkban nemigen tájékozódhattunk. Nem volt rádió, pláne televízió, újságot nem olvastunk.

Abban éreztük a háború hatását, hogy amúgy is gyenge élelmezésünk még gyengébb lett.

És egyszer csak azzal leptek meg minket, hogy kiürítették az egyik nagy hálótermet. Bennünket pedig összébb szorítottak úgy, hogy a csoportok hálósobáiban az eddigi húsz ágy helyett huszonötöt helyeztek el. Megtudtuk, hogy a kiürített teremben hadikórházat fognak létesíteni a szerb harctérről érkező sebesülteknek. Közben azonban fogyatkozott a növendékek száma. A mesterek katonának bevonult segédek pótlására egyre több tanulót vittek az intézetből.

Egy napon az igazgató úr magához hívatott:

„Na, te kóborlovag! – szolt – Most itt az alkalom, hogy a kedvednek élhess. Olyan szakmába foglak bejuttatni, ahol nem leszel helyhez kötve, egész nap szabadon mozoghatsz. Levelet kaptam Szabadkáról, Krizse Gáborné kéményseprő mesterasszonytól, aki kér egy tizennégy-tizenöt éves, értelmes fiút három éves tanulóidőre. Rád gondoltam. Remélem hogy nincsen kifogásod ellene.”

Nem, nem volt kifogásom, sőt igen örültem és megköszöntem az igazgató úrnak a gondoskodást. Megígértette velem, hogy kitartok és a három évet örült kalandok nélkül fogom letölteni. Az igazgató puha, kedves tenyerével végigsimított arcomon és érintésétől átmelegedett a szívem. Így még nem simogatott meg engem senki, még édesanyám sem. És akkor már biztos voltam benne, hogy én ennek a jóságos embernek tett ígéreteket megszegni nem fogom soha. Úgy is lett.

Megkaptam a ruháimat, amikben az intézet előtt jártam. Az egyik felügyelő kikísért a Keleti pályaudvarra, megváltotta a jegyemet és adott két korona költőpénzt. Egy borítékot is átadott, amiben hivatalos irataim voltak, mint születési anyakönyvi kivonat, polgári iskolai bizonyítvány, meg ilyenek. A borítékon volt a cím: özvegy Krizse Gáborné kéményseprő mester, Szabadka, VIII. kerület, Cservenka utca 3.

Ez történt 1915. február 21-én, pontosan a születésem napján. Megérkeztem Szabadkára. Kissé gyámoltalanul néztem körül, amikor kiszálltam a vonatból a mozgalmas pályaudvaron.

Egy vasutasnak feltűnt a bizonytalanságom és megszólított. Elmondtam neki, hogy mi járatban vagyok és megmutattam a borítékot. Ahogy a címzést meglátta, elnevette magát: „Nahát – mondta -, mi jól összefutottunk! Waniss Károly vagyok, Krizse asszony rokona és a néném háza közelében lakom. Gyere, elviszlek hozzá.”

Nem volt messze a pályaudvartól a Cservenka utca 3., hamar odaértünk. Épp ideje volt, mert a hideg téli estében, vékony ruhámban kezdtem nagyon fájni.

Krizse néni, a mesterasszony barátságosan fogadott és bevitt abba a szobába, ahol a másik három tanonc, Gábor, Feri és Matyi lakott. Leültetett és fiatal menyével – akinek a férje kint volt az orosz fronton – valami finom meleg ételt tálaltatott nekem. Ismeretlen volt az étel, egy bácskai specialitás. De mondhatom, olyan finomat – főleg az intézeti ételekhez hasonlítva – soha nem ettem. Jó érzéssel állapítottam meg, hogy bevezetésem a kéményseprő szakmába igen jól kezdődik!

Másnap még aludtam, amikor a többi tanonc hazajött, nagy zsvivajjal, jókedvűen tréfálkozva.

„Hej, hétalvó! Mi már agyondolgoztuk magunkat és te még alszol? Na várj csak, te is hozzászoksz majd a korai keléshez!”

Ez csak csipkelődés volt, nem bántani akartak. De igazuk volt, hamarosan én is részt vettem a hajnali munkában.

A jó kis reggeli után be kellett öltöznöm kéményseprő ruhába. Akkor ez szarvasbőr nadrág és zeke volt, oroszosan gombolt gallérral, hogy védje a nyakat. Aztán a bársonysapka, amit a kéményseprők általában maguk csináltak úgy, hogy összevásárolták az előkelő urak elhasznált kürtőkalapjait, más néven cilinderét. De a padlásokon, lomok között is találtak ilyeneket, s - ahogy szokás volt mondani – megnyúzták, azaz

lefejtették a rajtuk levő finom, fényes, fekete, bársonyszerű huzatot. Azt megfelelően megvarrták és készen volt az egyensapka.

Én mindig valamelyik tanonctársammal mentem, hogy megtanuljam a szakmát. Hamar rájöttem, hogy igen könnyen tanulható mesterség ez. Nem sok elméleti tudás kell, a gyakorlat a lényeg, meg egy kis ügyesség, főleg egyensúlyérzék.

Sajnos pont ezek a képességek hiányoztak nálam, így az első napok szakmai gyakorlatai bizony kemény próbát jelentettek. Amikor először kellett egy ferde háztetőn felmennem a kéményhez, remegett a lában és kivert a verejték. De csináltam, mert nem akartam, hogy a társak kinevessenek, vagy pláne kigúnyoljanak.

De mert mindent meg lehet szokni, mindenbe bele lehet jönni, pár hét után úgy mászkáltam a tetőkön és tűzfalakon – alattam három-négy emeletnyi mélység – mint légy a lámpaernyőn. Az első nehézségek elviselésében erőt adott az a tudat, hogy szabadon járhatok-kelhetek, nem vagyok gályarabként a munkapadhoz kötve. Megszoktam a hajnali ébresztőket is, sőt örültem hogy mehetek oda, ahová menni kellett.

Szabadka korszójának nevezték a Kossuth utcát. Ott emelkedett a híres „Arany bárány” szálloda, étterem és kávéház. Ennek hatalmas konyhájában két téglából rakott és fehér csempével fedett tűzhely volt, akkorák mint egy-egy kisebb lakószoba. Sütőikben még egy megtermett férfi is kényelmesen elfért volna. Ezeket a tűzhelyeket kellett tisztítanunk hetenként egyszer, hajnali négy órakor, amikor annyira lehűltek, hogy égési seb nélkül megúsztuk a munkát. De szerettük is csinálni, mert biztosak voltunk benne, hogy maradt bennük olyan falnivaló, amihez soha máshol nem jutottunk volna.

Bármilyen jó is volt az ellátásunk amit a mesterasszony menyétől kaptunk, ehhez nem volt mérhető. A főszakács és a szakácsnők gondoskodtak így rólunk, remélve, hogy ezzel biztosíthatják a mi gondos és kifogástalan munkánkat.

A korlátlan szabadság annyira megnyerte a tetszésemet, annyira kielégítette kóborló kedvemet, hogy eszembe se jutottak régi vágyaim, mint Fiume, hajó, tenger.

Krizse néninek elhalt férje után, az úgynevezett reáljog alapján maradt meg engedélye a mesterség folytatásához. De főleg azért, mert legidősebb fia, Krizse János Szabadka egyik főrendőre volt, aki azt is kijárta hogy anyja a várost környező vasútállomások és őrházak seprési jogát is megkapja, ami szép jövedelmet jelentett.

Szabadka vasúti csomópont volt, ma is az. Itt vezet keresztül a Budapest-Belgrád fővonal, innen ágaznak szerte a Horgos-Szeged, a Zombor, Baja, Csersvenka felé vezető mellékvonalak. Ezeken az irányokban kellett havonta egyszer harminc-negyven kilométer távolságig bejárni az állomásokat, őrházakat és megtisztítani a kéményeket. Ezt úgy csináltuk, hogy felszálltunk a Szabadka-Újvidék között közlekedő személyvonatra (szabad utazási jogunk volt), leszálltunk Zentán, amely úgy negyven kilométerre van Szabadkától. Onnan gyalog elindultunk visszafelé. Bizony volt úgy, hogy harminc-negyven kilométert gyalogoltam egy nap alatt.

De ezen felül ott voltak a tanyai iskolák, ahová havonta egyszer szintén el kellett mennünk seprésre. Ezek is harminc-negyven kilométeres körzetben helyezkedtek el a város körül. Itt már nem gyalog jártunk, nem is lehetett. Szabadka környékén többnyire kikövezetlen földutak voltak, melyek tavasszal és ősszel a több napos esőzések után annyira elsárosodtak, hogy lépni alig lehetett. A távolságokat kétkerekű, egylovas kordén, vagy lóháton tettük meg.

Krizse néninek csak két lova volt: a sárga Gidra - melyet csak hámba lehetett fogni, embert nem tűrt meg a hátán – és a fehér Basa. Ez sem volt ugyan hátszló, de lehetett rajta lovagolni, igaz csak lépésben, mert ha futni kezdett, úgy összerázott, hogy a gyomrom a torkomon jött ki. És az a másik három pimasz, a Gábor, a Feri, meg a Matyi mindig úgy intézték a dolgot, hogy nekem jutott a Basa és vele a zötykölődés.

De egyszer nekem is lett alkalmam a kárörömré. Úgy volt, hogy ismét Feri és Matyi mentek Zombor irányába kordén, én pedig mentem Kelebia felé, a Podmaniczky uradalomba. Az oda-vissza út csak negyven kilométer volt, még Basával is megtettem reggeltől estig. Basát elláttam, mosdottam és lefeküdtem. De elaludni nem tudtam, mert a két ördögfia még nem ért haza, pedig már éjfél is múlt. Szörnyen aggódtam, hisz mindennek ellenére szerettem őket. Nekem nem volt testvérem és nagyon hiányzott. Tulajdonképpen ők is szerettek engem, nem gonoszásból ugrattak.

A nyugtalanság nem hagyott ágyban, felkeltem, felöltöztem és elindultam arrafelé, amerről nekik jönniük kellett. A város szélétől vagy tíz kilométerre találtam rájuk. Kordéjuk kerékagyig süllyedt a zsíros, fekete sárba. Gidra nem volt olyan erős ló hogy a kétkerekűt ki tudta volna rángatni, ők ketten pedig csak ültek a bakon, lelépni nem tudtak mert térdig süppedtek volna a dágványba. Holdvilágos volt az éjszaka, így szerencsére jól láttam a területet és az öröm villanását is a két csüggedt arcon, amikor engem Basán észrevettek. Most megtehettem volna hogy én viccelődjek a helyzeten, de nem vitt rá a szívem. Inkább sajnáltam őket és azon gondolkoztam, hogyan segítsek rajtuk. Kerestem pár lépésnyi száraz helyet, leszálltam Basáról és a gyeplővel meg a derékszíjammal a kordé elé kötöttem. A ló nekifeszült a húzásnak, erre a másik is kedvet kapott és így ketten kirángatták a kordét a gödörből.

Visszaültem Basa hátára és megindultunk a város felé. Már pirkadt amikor hazaértünk. A két fiú egész úton egy szót sem szólt, nem köszönték meg amit tettem, de azt láttam rajtuk hogy erősen gondolkoznak.

Ettől a naptól megváltozott a viszonyunk, úgy tűnt hogy nagyot nőttem a szemükben. Már csak ritkán pimaszkodtak velem, de gyorsan észbe kaptak és abbahagyták. És bevontak engem, falazónak használtak különböző kisebb-nagyobb gazságaiknál.

Sok csalást, sőt lopást követtek el azért, hogy pénzt szerezzenek a béren felül, amit a mesterasszony adott. Például eltömték a jobb módú családok házának kéményét, nyáron a konyháét, télen valamelyik fűtött szobáét. Így megszűnt a huzat, a tűzhely vagy kályha füstölt és a lakó kénytelen volt kéményseprőt kérni. Ilyenkor engem küldtek. Nem nagyon kellett néznem hogy mi a baj. Közöltem a háziakkal, hogy olyan dugulás van, amit csak kéménybontással lehet megszüntetni. Ez ugyan nem kéményseprő munka, de elvállaljuk, külön fizetségért. A becsapott lakók boldogan fizettek, csak hogy a füst minél előbb megszűnjön.

Egyszer felmentünk egy ház tetejére, hogy a kéményeket legolyózzuk. De ez csak megtévesztés volt. Amíg én a kéményekkel bajlódtam, Gabi átmászott egy másik háztetőre és leereszkedett egy világítóablakon át a padlásra. Nem tudtam hogy mit akar ott, hát igen meglepődtem amikor visszatért egy hatalmas sonkával. Korábban kiszagolta hogy azon a padláson füstölt-húst tartanak kötelen és kitervelte hogy a készletet meg fogja dézsmálni. Soha, senki meg nem tudta, hogy ki volt a sonka-tolvaj.

Máskor az történt, hogy Feri rájött arra, hogy a szabadkai vasútállomással szemben egy vendéglő pinceablakának rácsa könnyen nyílik és itt mindenféle szeszestalt tárolnak. Gabit, Matyit és engem magával vitt éjjel a vendéglő zárása után. Nem kérdeztük hogy miért, tudtuk hogy úgysem mondja meg.

A vendéglő ajtaja elé állított minket őrszemnek azzal, hogy ha valakit közeledni látunk, kezdjünk el hangosan beszélgetni, mintha vitatkoznánk. Matatott valamit az ablak rácsán, ami kis csikordulással kinyílt, ő pedig leászott a pincébe. Sötét volt, a holdat is felhő takarta. Pár perc múlva halk pissenés, és egy húszliteres rumoshordó gurult elénk a pinceablakból. Feri is kibújt, valamit csinált a rácson és hozzánk lépett: „Gyerünk, vigyük, ez már a miénk!”

Nem tudom hogy a vendéglős rájött-e valaha hogy hiányzik egy hordó rum, de biztos hogy arra nem jött rá, hogy kik voltak a rum-tolvajok.

Még sok hasonló dolgot csináltunk, hosszú lenne felsorolni. Nem végrehajtó, hanem falazó voltam ezekben. De mindig nagyon féltem, kivert a veríték és a szívem a torkomban dobogott. Mégis csináltam amit Feri, a vezér parancsolt, mert nem akartam hogy árulónak tartsanak. És gyávának! Ezt nagyon szégyelltem volna. Pedig mindennek hasznát nem láttam. Segítettem a pénzt megszerezni, de a bűnös úton szerzett pénzből nem kértem, soha el nem fogadtam. Elég volt nekem amit a mesterasszony adott, meg ami a tisztességes munkánál kapott borraivalókból bejött.

És közben múlt az idő. Amíg ezek a jelentéktelen kis események történtek nálunk, kint a világban súlyos tragédia zajlott. A háború Molochja telhetetlen falánksággal fogyasztotta az emberéleteket és az államférfiak meg tábornokok buzgón szállították neki az újabb adagokat.

Krizse néni két fiát vesztette el, a legfiatalabb Sándort és a legidősebb Józsit, a volt rendőrkapitányt, akit valami miatt elbocsátottak állásából és besoroztak. Mindkettőjük csontjai ott porladnak Galícia földjében, a Kárpátok túloldalán.

Harmadik fia, az iszákos, garázda János túlélte a háborút, de hamarosan utána ivócimborái kártyázás közben szódavizes palackkal agyonütötték. A másik kettő hősi halottként, emez becsstelenül halt meg.

Kiképzés Rákosmezőn

És jöttek a harcterekről az aggasztó hírek. Olaszország és Románia árulása és az USA belépése a háborúba a központi hatalmak (Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária és Törökország) helyzetét megingatta. Óriási túlerővel álltak szemben, ember- és anyagtartalékaik kimerültek, az utánpótlás akadozott, a lakosság nélkülözött. A német birodalom és Ausztria népe a szó szoros értelmében éhezett. Hazánkban aránylag jobb volt a helyzet, de itt is volt már jegyrendszer és sorállás.

És hozzá kellett nyúlni az utolsó embertartalékhoz, az épp csak felserdült ifjakhoz. Tanonctársaim közül Feri és Gábor – a két Búza testvér – már 1917-ben az olasz fronton volt. Csak én maradtam még otthon a bunyevác származású Milovánovity Mátyással, akit testi hibája, sántasága miatt nem hívtak be. De 1918 januárjában – bár még nem töltöttem be a tizennyolcat – engem is besoroztak. Jó húsban, jó erőben voltam, jó falatnak érkeztem a nagy Moloch számára.

Pontosan a születésnapomon, február huszonegyedikén szálltam fel a budapesti személyvonatra, mert oda kellett bevonulnom, a harminckettes császári és királyi közös gyalogezredhez, ami akkor Budapest „házi ezrede” volt. Ismétlem, pontosan a születésnapomon kellett elbúcsúznom a Krizse-háztól, szeretett Matyi pajtásomtól és Szabadkától, ettől a kedves várostól, ahol gyermekkorom és kora ifjúságom három legboldogabb, leggondtalanabb évét töltöttem.

Szabadka,...Szabadka! Vajon meglátlak-e még valaha? Ez a város kétszázezer főnyi lakosságával Budapest és Szeged után a harmadik legnagyobb városunk volt.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Megláttam Szabadkát huszonhárom év múltán. Csak egy napig voltam ott, fájdalmas szívvel, csalódottan jöttem vissza Pestre. Szabadkán senkit sem találtam, aki ismerte a hajdani kéményseprőinast. Vagy elhaltak, vagy elköltöztek.

Visszatérve 1918-ba, nyolc órai keserves utazás után – már a vasúti közlekedés is akadozott – megérkeztem Pestre. Először édesanyámat kerestem meg, aki alig ismert rám, annyira megváltoztam. Már nem volt a régi állásában, hanem a Klauzál-téri csarnokban házi papucsokat árult. Az egyik nagybátyámnál, Bokor Samu bácsinál lakott albérletben, a Gróf Haller utcában, szegényes körülmények között. A háborús inség már Pesten is felütötte fejét...

Elbúcsúztunk és bevonultam a Ferenc körút és Üllői út sarkán levő Mária Terézia laktanyába. Onnan csoportosan mentünk ki a Cinkota közeli Ehman-telepre, ahol a 32-es ezred kiképzőtáborra volt, fából készült barakkok, minden kényelem nélkül. Csak az emberi testek párja melegítette ezeket az épületeket. Fáztunk, kegyetlenül fáztunk, hiszen még csak február vége volt.

Megkezdődött újoncéletem sok-sok szenvedése. Legelőször nekem esett a borbély és lenyírta szép, bronzbarna, hullámos hajamat. Ő is sajnálkozott, hogy ezt kell tennie, de hát ez volt a szabály, ellenkezni nem lehetett.

Eközben a csomagomból kilopták evőeszközeimet, borotválkozó készletemet, szappanomat, törülközőmet. Szerencsére a pénzemet anyámnál hagytam. A tolvaj, vagy tolvajok nem lettek meg és a dolgaimat nem kaptam vissza soha. A hajvágás után civil ruhámat raktárba tették, helyette megkaptam a katonaruhát, de milyen! Nevetnem kell ha rágondolok, de akkor nem nevettem. Mert ócska volt az a mundér, olyan ócska mintha egy ószeres raktárából került volna elő.

De múlt az idő, a kiképzés folyt. Eljártunk a közeli rákos-mezei gyakorlótérre. Hazatéréskor a táborban órákig pucoltuk a ruhánkat és a bakancsunkat, mert ha a ruhaszemplén a feldvébel (őrmester) egyetlen sarcseppet is felfedezett, akkor aztán volt mit hallgatnunk. Hát még a puska meg a bajonett! Azoknak kellett csak ragyogni igazán! „Idehallgassanak fiatalurak! – kedvenc szavajárása volt ez Herr Jankovics feldvébelnek – Olyan legyen az a puska meg a bajonett, mintha most vették volna ki az ékszerész kirakatából. Mert ha nem, akkor megtudják ám ki vagyok. Én nem ismerek tréfát, amit maguknak mondok az szentbeszéd!” Hát ilyen aranyos, kedves ember volt a mi őrmesterünk. De elviseltük a gefreitekerek, korporálok, zugsführerek szentbeszédeit is, a pofonokat és a magánzárkát, a kosztelvonást. És nem haltunk bele a sokszor ismételt hasrafekvésekbe a Rákosmező sarában.

Én már sokszor voltam azon a ponton, hogy állva maradok, nem engedelmeskedem a „feküdj” parancsnak. De ha arra gondoltam, hogy ezért kikötéssel is szoktak büntetni, akkor elfojtottam az ellenkezési vágyat és – feküdtem. „Hej, infanterist Horváth! – ordított a finomlelkű zugsführer – Ha még egyszer gondolkozik hasra esés előtt, hát én úgy megfektetem, hogy hordágyon megy vissza a táborba!”

Nem említettem még a német vezényszavak megtanulását. Ez keserves dolog volt, nem annyira nekem, mert én tanultam egy kevés németet, hanem azoknak a szegény vidéki fiúknak, akik még kimondani is alig tudták a kemény idegen szavakat. A „habt-acht” nekik „hapták” volt, a „recht-schaut” pedig „rekcsót”, és hasonlók. Jó sok pofont osztottak ki a mérges tanító tisztek, akik maguk sem ismerték jól a német grammatikát. Nagyon irigyeltük a budakeszi sváb fiúkat – volt három is a szakaszunkban –, akik csak röhögtek ahogy a német vezényszavakkal birkózunk.

Az olasz fronton

Mikor kiképzési időnk végre letelt, méltók lettünk arra, hogy feláldozzanak bennünket Molochnak.

Kaptunk új formaruhát, puskát - már nem a régi nehéz Werndl puskát, amit még vállhoz emelni is elég volt, s ha nem elég erősen szorítottuk oda, úgy pofon csapott lövésnél, hogy Herr Jankovics se különben - és ragyogó, új bajonettet, patrontáskát, csajkát és kanalat. Kést nem kaptunk, mert jó a katonának vágásra a bajonett is, legalább jól kiköszörüli...

A felszereléshez tartozott még egy vitorlavászon hátizsák, két rend fehérenemű és egy prima, új bakancs. Május eleje lévén csak az éjszakák voltak kissé hűvösek. Zöldes-sárga vászon egyenruhánk elég vékony volt, de kaptunk egy bő posztóköpenyt is, majdcsak megvéd a hidegtől...

Szóval el voltunk látva minden szükségessel úgy, mintha valami hosszú túrára indultunk volna.

Május másodikán, vagy harmadikán a menetzászlóalj - így nevezték a frontokra induló csapatokat - készen volt az indulásra.

Felsorakoztunk a tábor udvarán, egy tábornok nagy beszédben búcsúztatott bennünket, aztán a megjelent szülők, feleségek, menyasszonyok és más rokonok búcsúztak el tőlünk. Tőlem nem búcsúzott senki. Az én anyám nem jött el, nem tartotta szükségesnek...

Aztán az ezred zenekara eljátszotta a „Gotter halte”-t, s csak azután a magyar himnuszt. Pattogó vezényszavak, vállra emelt puskák csörrenése után megindult a zászlóalj, sokan közülünk szinte gyermekek, és sokan közülünk végzetük felé.

A rokonok, ismerősök nagy része a vasútállomásra is elkísért minket, s ott folytatódott a sírás-rívás, csókok, ölelések özöne. Az állomáson vártak a vagonok, rajtuk felirat: "Negyven embernek és hat lónak".

Aki valaha utazott teherkocsiban, az el tudja képzelni, mekkora kényelme lehetett annak a negyven embernek. Még szalma sem volt a vagonokban, így derékaljnak és takarónak a köpenyünket használtuk, párnának a hátizsákunk szolgált. A katonának tudnia kell elviselni minden nehézséget, fáradságot, kellemetlenséget. A kiképzés alatt erre tanítottak és szoktattak bennünket.

Hanem, amikor vonatunk már az osztrák Alpokban sustorgott, akkor az éjszakák szinte elviselhetetlenül hidegek voltak. Aludni nem tudtunk, negyedóránként fel kellett állnunk. Topogtunk, táncoltunk, hogy kissé felmelegedjünk. Nappal pedig – ahelyett, hogy a gyönyörű vidéket bámultuk volna – aludtunk. Élményünk az utazás alatt nemigen akadt, de kellemetlenségünk éppen elég. Boldogok voltunk, amikor vonatunk az észak-olaszországi hegyi városka, Gemona állomásán megállt. De megboroztunk a látványtól, ami körülvelt minket: hófedte hegyóriások, sziklatömegek, szakadékok. Szokatlan látvány volt ez nekünk, akik megszoktuk hazánk szelíd hegyvonulatait, legmagasabb csúcsukon is zöld fenyőerdőkkel. De a hidegtől is borzongtunk, mert ruháink nem erre a hőmérsékletre készültek.

Gemonából gyalog mentünk tovább a Colloredói táborig, ahol harci kiképzés várt. Elmaradtak mögöttünk a félelmetes hegyek és szinte átmenet nélkül egy gyönyörű vidék, az udinei síkság tárult elénk. Hasonlít a mi Kisalföldünkhöz, azzal a különbséggel, hogy az udinei síkvidéket hatalmas hegylánc veszi körül, köztük a Monte Maggiore, az olasz Alpok-óriás emeli közel ötezer méter magasságba hó-koronás büszke fejét. Félelmetes, lenyűgöző látvány.

Mentünk, ballagdáltunk, átvágtunk két jellegzetes olasz városkán, Tarcento-n és Tricesimo-n (Tarczentő és Tricsezimó). Körülbelül itt volt a fele a Gemona-Colloredo távolságnak. Az égi kályha fölös mennyiségben ontotta ránk hevét, úgy hogy azt a nyári vászonmundaért, amiben pár órával

előbb még dideregtünk, most vastag bundának éreztük. Levetettük volna még az alsóneműnk is, ha nem lett volna tilos. Csuumvizesek voltunk az izzadságtól, mikor Colloredó herceg kastélyának kapuja elé értünk. Az altisztek azt mondták, hogy a kiképzési időre itt lesz a szállásunk.

Hát igazuk volt, de bár inkább a szabad mezőn szállásoltak volna el bennünket. Mert kívül szép volt a kastély, valamikor a középkor vége felé épülhetett. Falaihoz a termésköveket biztosan a környező hegyekből fejtették. Romantikus volt kívülről, de belül..., arról jobb nem beszélni. Üres, minden zeg-zuga üres. Egyetlen szék, egyetlen asztal, szekrény sehol. Hát persze! II. Vilmos katonái jártak itt előttünk, így érthető a kongó üresség.

A pincékben akkora hordók voltak, hogy egy tíztagú család elfért volna bennük. De üresek voltak, csoda hogy egyáltalán megmaradtak. Hát azért, mert a pincéből kivinni lehetetlen volt őket. Úgy gondoltuk, hogy a régi kádárok ott lent állították össze ezeket a hordókat, a szükséges fa- és vasanyagot lehordták a pincébe. Minket - a legénységet - a grófi cselédség szobáiban helyeztek el. A falakon már nem volt vakolat, a terméskő falak mindenütt kilátszottak. A kövek ujjnyi illesztékeiben moha és zuzmó zöldellt. A padló korhadt volt, recsegett, szinte féltünk rálépni. A deszkák eresztékei között néhol le lehetett látni az alattunk levő helyiségbe.

Az én egységem - 1. század, 2. szakasz - részére kiutalt szoba is üres volt, sem ágy, sem szék sehol. Maradt a mocskos padló, undor volt ránézni. Mikor megkérdeztük a szakaszparancsnokot hogy kapunk-e valami fekhelyet, azt felelte, hogy akinek nem tetszik a puszta padló, az szerezzen rá szalmát, szénát, vagy amit tud, és háljon azon.

Nem volt mást tenni, elindultunk almot keresni. Szalmát nem találtunk, mert azon a vidéken gabonát nemigen termesztettek, fő terményük a kukorica meg a burgonya. Ezért kimentünk a rétre, ahol petrencébe halmozzák a lekaszált

füvet, akárcsak nálunk. Gyorsan széthordtuk, így sikerült magunknak valamennyi kényelmet biztosítani. De hogy a szénapetrencék gazdája miként „porco-dio”-zott, azt el tudom képzelni.

A hosszú gyaloglás után jól esett az illatos szénán végignyújtózni. Volt aki rögtön álomba merült s vígan húzta a lóbőrt. Én még nem tudtam aludni. Feküdtem, és bámultam a falat. Elgondolkoztam a jövőről, vajon mit tartogat számomra: életet vagy halált? És visszagondoltam Szabadkára, Krizse mamára, Eta nénire – akik mindig oly jók és kedvesek voltak hozzám – és tanonctársaimra, a velük együtt végzett munkára és a gazságokra.

Amint ott fekszem és nézem a falat, látom hogy valami féregforma mászik ki az egyik résből és kúszik lefelé. A mi százlábúnkhoz hasonlított. Felkeltem hogy jobban megnézzem. A potroha végén két sarló alakú valamit láttam. Szerencsére elég jó voltam biológiából, így rögtön felismertem és elállt a lélegzetem. Felugrottam és rémülten elordítottam magamat: „Felkelni, felkelni, vigyázzatok! A falon skorpió mászkál, akit az megcsíp itt lesz hősi halott és nem kint a Piave-nál!”

A pesti fiúk úgy pattantak fel, mintha máris csípést kaptak volna, mert ők már hallottak erről a teremtményről. De a vidékiek értetlenül néztek, nem tudták hogy mi a skorpió. Nekik ez a féreg nem volt más, mint a százlábú, vagy a fülbemászó, ami a dália fülszerű kelyhében szeret tanyát verni. Aznap éjjel elégettük a gyertyakészletet, nem mertünk sötétben maradni. Óránkénti váltással őrszemet állítottunk, aki figyelte a falat hogy nem jön-e elő a megboldogulthoz hasonló gyilkos. Mert ugye azt agyoncsaptuk ijedtünkben.

Másnap mikor a gyakorlatról visszatértünk, végigjártuk a környéket. Agyagos földet kerestünk és találtunk is egy használaton kívüli téglagyárban. Betömtünk vele szobánkban minden kis rést és repedést. Így a következő éjszakát már nyugodtabban tölthettük.

A kiképzés hetei alatt nem történt semmi különös. A gyakorlótéren úgy tettünk, mintha valóságos ellenséggel állnánk szemben. A lőtéren új puskánkkal, a „Manlicher”-rel gyakoroltuk a célzást. Megtanultuk a kézigránát használatát is, ami elég kockázatos játék, mert aki ügyetlen volt, azt vihették a szanitécek a kórházba.

Napjaink egyhangúan teltek, semmi változás. Csak kegyetlenül éhezünk. Olyan kevés ételt kaptunk, hogy a harmadrésze sem volt annak, mint amire szükségünk lett volna. Reggelire például egy fél csajka üres kávé kaptunk, jófajta árpakávéból. Pesten már hozzászoktattak bennünket, de ott legalább adtak hozzá egy kevés kenyeret. Itt üresen ittuk. El lehet képzelni hogy milyen volt a gyakorlótérre kijárni üres gyomorral és elvégezni a sok megerőltető gyakorlatot. Délre esetleg egy fél csajka húsleves adtak némi mócsinggal, meg egy merőkanál ragacsos lekváros tésztát, ami tojást nem látott, zsírt még kevésbé. De tészta helyett néha kukoricakása volt, tetején úgynevezett marmeláddal. Előfordult az is, hogy mindezek helyett csak dörgeműze jutott, ez a „Hindenburg-főzeléknek” csúfolt borzalmas valami. Német gyomornak találták ki, magyar katona nem tudta lenyelni, hiába dülledt a szeme az éhségtől.

Este vacsora? Az nem volt. „A katona ne zabálja tele magát, mert elhízik és nehezebb esik a szuronyroham!” Ezt hangoztatta századparancsnokunk, Johann Kratochwill hauptmann. Cseh volt, gyűlölte a magyart és éppen magyar fiúk kerültek a keze alá.

Hát így éltünk Colloredóban. Amikor letelt a kiképzési idő, mehettünk a tűzvonalba. Gyalog, mindig csak gyalog, éjszaka is. Mert megjelentek felettünk a fürges olasz Caproni-gépek és a Piave túlsó partjáról őrszemek figyelték távcsövön az állásainkhoz vezető utakat, kötéllel magasra eresztett sárkányballonok kosarából.

Mentünk, meneteltünk rommá lőtt, elhagyott, halott falvakon át. Ekkor zajlott az osztrák-magyar hadsereg utolsó nagy erőfeszítése, a montellói offenzíva, átkelés a Piave folyón. Oda igyekeztünk mi is, de elkéstünk. Az osztrák tábornokok haditerve súlyos, véres kudarcba fulladt.

A Piave rohanó, hegyi folyó, de sekély és nem veszélyes. Ám ha megárad, akkor egy szörnyű, kegyetlen rém. Amikor az átkelés terve megszületett, a Piave csendesen folydogált medrében. De ezután elképesztően rövid idő alatt úgy megáradt, mint még soha. Később kiderült, hogy az olasz vezérkar gáttal lezáratta a deltánál. Az áradás miatt a folyón már átkelt osztrák-magyar csapattestek ott rekedtek a túlsó parton, a Montelló-hegy tövében, nehézfegyverek és utánpótlás nélkül. Legnagyobb részük ott pusztult el, a visszafelé igyekvők a folyó áldozatául estek. Ezredünk egyharmada tudott csak kimenekülni abból a pokolból.

Minket még nem vittek ki közvetlenül a tűzvonalba. Egy erdőben telepítettek le, ahol magunknak kellett fából „dekungokat”, vagyis fedezékeket építeni. Örömmel fedeztük fel, hogy szelídgesztenye erdőben vagyunk. Augusztus volt, a gesztenye beérett. Boldogan másztunk-kúsztunk a nagylombú fákra. Igazi olasz maróni termett rajtuk, akkora volt néhány mint egy jércetojás.

A maróni az észak-olasz lakosságnak egyik fő tápláléka a burgonya és kukorica mellett. Augusztus végén, szeptember elején van a nagy gesztenyeszüret. Kocsikon lehordják a faluba, felhalmozzák a padláson és egész télen abból élnek. Többnyire sütvé fogyasztják. A környező falvakból a lakosság elmenekült, így senkinek nem ártottunk azzal, hogy mi szüreteltük le a gesztenyéjüket.

Ettük, faltuk ezt az ajándékot, nyersen, sütvé, főve, ahogy lehetett. Az ott töltött két hét alatt meghíztunk, megerősödünk.

Csakhogy ez az aranyélet nem tartott sokáig. Augusztus közepén szedelőzködtünk és megindultunk a második tűzvonalba. Pár óra menetelés után elértük célunkat, a Monte Perlo-t.

Gyöngy-hegy? Dehogy! Mi elneveztük Éhség-hegynek, Gyötrelmek-hegyének, Tetvek-hegyének. Igen, ezek a nevek illettek hozzá. Itt tanultuk meg, hogy mi az igazi éhezés. Amit Colloredóban kaptunk, az valóságos lakoma volt ehhez képest. Erre az átok-hegyre kis málhás lovak, szamarak, öszvérek hordták fel az „ennivalót” és a vizet, melynek napi adagja fejenként fél liter. Ez még ivásra sem volt elég, nemhogy tisztálkodásra!

Egyszer csak elkezdtünk vakaródzni. Azt hittük hogy bolha csíp. Azokkal megbékéltünk volna, mert Colloredóban már megszoktuk őket. De a vakaródzás szinte állandó lett. Döbbsenten állapítottuk meg, hogy a bolhák funkcióját a tetvek vették át, szóval megtetvesedtünk. Belsőleg az éhség mart, kívülről ezek az apró férgek. Szívták a vérünket szorgalmasan, nehogy vértolulást kapjunk...

Állásaink – már ha azokat így lehet nevezni – a Monte Perlo-nak a Piave és a Montello, vagyis az olaszok felé néző oldalán voltak. A hegy túlsó felén a fából készült dekungok és csákánnyal kivésott üregek, kavernák mindegyikébe negyven-ötven ember fért. Ezekbe az ellenséges pergőtűzek ellen bújunk. Pergőtűznek neveztük, amikor velünk szemben több száz ágyú folyamatosan lőtt és az ágyúdörej meg a lövedékek robbanása hatalmas hangorkánba olvadt össze. Olyan volt, mintha egy óriás egy hegynagyságú dobon verné a harci riadót.

Ilyen pergőtűzekkel akarták szétrombolni állásainkat az olaszok. Nem értek el nagy eredményt, mert a mi „állásaink” csak keskeny lövészárkok voltak. Alig tudtunk bebújni, a fejünk ki is látszott, mert a sziklás, köves talajba kéziszerszámmal csak ekkora árkokat tudtunk ásni.

Ha a pergőtűzek elkezdődtek, az egész zászlóalj áthúzódott a hegy túlsó oldalán levő kavernákba.

Mikor az olaszok ezt észrevették, változtattak a taktikájukon. Tudták, hogy a közönséges tábori ágyúkkal és tizenötös tarackokkal hiába lövöldöznek, mert azok lövedékei a lapos röppálya miatt túlrepülnek a hegyen és nekünk nem árthatnak. Ekkor elővették a kövér mozsárágyúkat, melyek röppályája olyan mint a tojás csúcsa, felszáll jó magasra, onnan pedig meredeken zuhan a célra. Ahol ezek az kisgyerek nagyságú lövedékek földet érnek, ott mindent elpusztítanak.

Mi jó ideig abban a hitben voltunk, hogy a kavernában nem lehet bajunk, de tévedtünk. Ültünk benne gondtalanul, félelem nélkül. Hirtelen óriási robbanás felettünk, majd hullik, omlik a kő többmázsás darabokban, pont a bejárat elé. Két perc nem telt bele, s be voltunk zárva mint egy börtöncellába, csakhogy itt levegőnk sem volt amíg ki nem kapartuk magunkat.

Így érkezett el október huszadika, amikor megkezdődött az egyesült olasz, angol, amerikai csapatok nagy offenzívája az osztrák-magyar hadsereg ellen. Óriási erővel, a legkorszerűbb fegyverekkel támadtak. A támadást bevezető pergőtűzet most nem a kavernában ülve hallgattuk, hanem a lövészárokból kuporogva, dermedten a félelemtől. Hazugság lenne azt állítani, hogy nem féltünk. Fiatalok voltunk, szerettünk élni. Borzalmas volt tudni, hogy a halál ólálkodik körülöttünk.

Hirtelen úgy éreztem, hogy valami hátrarántja a fejemet. A nyakcsigolyám megroppant, kis időre el is ájultam. Bajtársaim szánakozva néztek, azt hitték hogy halálos sebet kaptam. A páncélsisakom homlok feletti része betört, álladzósíjaim is elszakadt.

De amikor levették a sisakot, csodálkozva látták, hogy a koponyámnak nincs semmi baja, csak a sapkám rongyos. Mi ugyanis a páncélsisakot a katonasapkán viseltük, hogy a nehéz bili ne nyomja úgy a fejünket.

Az történt tehát – szerencsémre -, hogy egy gránátszilánk beszakította a sisakomat és hátrarántotta a fejemet, de a nyaktörés elmaradt mert elszakadt az álladzószíj.

A pergőtűz után megindult az ellenséges csapatok rohama fel a hegyoldalra, állásaink ellen. Mikor lőtávolságba értek, megkaptuk a tűzparancsot. Lőttünk, lőttünk puskával és géppuskával, célzás nélkül. De úgy látszik hogy mégis eredményesen, mert a támadók hirtelen megfordultak és fejvesztve rohantak vissza kiinduló állásaikba.

Ezt a rohamot ugyan visszavertük, de hadvezetőségünk mégis elrendelte az általános visszavonulást, belátva hogy gyenge erőinkkel ezt a frontvonalat nem tarthatjuk tovább. Ezerkilencszáztizennyolc október huszonegyedikén éjjel elhagytuk a Monte Perlo-t, szenvedéseink színterét és megkezdtuk a soknapos gyaloglást. Gyalog, mindig csak gyalog, háromszáz kilométeren át.

Ez idő alatt kevesebbet éhezünk mint a Monte Perlo-n, mert az utunkba eső katonai élelmiszerraktárakat felszámoltuk, a készleteket elosztottuk. Én például vagy öt kilónyi búzalisztet cipeltem.

Mikor beérkeztünk Pieve di Cadore-ba - Tiziano szülővárosa, szobrával a főtéren -, néhány órára letelepedtünk. Lángost sütöttünk a lisztből, de mivel nem volt kovásznak való élesztőnk, keletlen bodag lett belőle. Az éhség miatt megettük, de a rettenetes nyelőcső- és gyomorégést amit okozott, soha el nem felejttem.

Hazatérés

Pieve di Cadore-t elhagytuk. Mentünk, mentünk, de hová azt még tisztjeink sem tudták biztosan. Úgy hírlett, hogy a Tagliamento, vagy az Isonzo túlsó partján megállunk és állásokat építünk, új frontvonalat alakítunk ki.

De nem álltunk meg egyik folyónál sem, mentünk tovább. Egyszer csak nagyon ismerősnek tűnt egy városka, ahová beérkeztünk. Mindenfelé német beszédet hallottunk. Kiderült, hogy Innichenben vagyunk, abban az osztrák határvárosban, amelyen idejövet is átutaztunk.

Innichen tele volt osztrák, magyar, bosnyák, horvát katonákkal, akik vezetés nélkül ódöngtek a városban. Megtudtuk, hogy Németországban, Ausztriában és Magyarországon forradalmak törtek ki. Vilmos német császár, Károly osztrák császár és magyar király elmenekültek, a központi hatalmak feladták a harcot, elvesztették a háborút.

A frontról ideözönlött katonáknak elégük volt a háborúból. Körülvették a vasútállomást és lesték, várták azt a vonatszerelvényt, amely hazaviszi, de legalább közelebb viszi őket otthonukhoz. Én is így vártam a Klagenfurt-Laibach-Szentgotthárd felé induló vonatot, ami két napi várakozás után végre beérkezett az innicheni állomásra.

A magyar fiúk persze megrohamozták, a vonat pár perc múlva zsúfolásig megtelt. Aki nem fért be, az a vagonok tetejére mászott fel.

Én például három napig utaztam úgy, hogy két kocsi között az ütközőkre fektettem egy deszkát – amit egy fatelepről emeltem el –, s azon ültem. Folyton azon rettegtem, hogy a kimerültségtől elalszom és a rohanó vonatról a vágányok közé esem. Végül valahogy kerítettem egy zsineget és odakötöttem magam egy csőhöz, így nyugodtabban tűrtem ezt a lehetetlen helyzetet.

Mire beértünk a magyar határállomásra már annyira el voltam gyengülve – hiszen ötödik napja nem ettem –, hogy alig tudtam lemászni az ülőhelyemről. Szerencsére vöröskeresztes nővérek meleg étellel – ha jól emlékszem krumplilevesszel – fogadtak bennünket. Ettől kicsit erőre kaptam és tovább tudtam utazni. A szombathelyi állomáson ismét meleg ételt kaptunk, s ez így ment minden nagyobb városnál, Győrben, Komáromban, Tatán.

Végül megérkeztünk Pestre, a Keleti pályaudvarra. Ott megint kaptunk ételt és orvosi vizsgálat is volt, mert meg kellett előzni valamilyen ragályos betegség behurcolását.

Leromlott állapotom miatt engem beutaltak az angyalföldi 16.sz. helyőrségi kórházba, amely későbbi életemben sorsdöntő szerepet játszott. A kórházban tíz napot töltöttem. A jó táplálkozás teljesen visszahozta fizikai erőmet, egyéb bajom pedig nem volt.

Elmentem a Mária Terézia laktanyába leszerelni, ugyan nem volt mit, mert Laibachban szerb katonák elvettek tőlünk mindent, puskát, bajonettet, tölténytáskát. Nem maradt semmi katonai felszerelésünk a rajtunk lévő rongyos egyenruhán kívül, amit a laktanyában sem kívántak vissza tőlünk. Kaptam némi leszerelési pénzt – amit kis csalással kétszer is felvettem. Ezt abban a zűrzavaros helyzetben meg lehetett tenni. Sokra ugyan nem mentem vele, mert akkor már javában dúlt az infláció. Csak néhány napra volt elég az éhhalál ellen.

Meglátogattam édesanyámat, aki nem fogadott olyan örömmel, mint azt egy szülőtől várni lehet. De tele volt sirámmal, panasszal a rossz anyagi helyzete miatt. Lehet hogy attól félt, hogy most az ő nyakán fogok élősködni. Ez eszembe se jutott, pedig a bizonytalan jövő nagy gondot jelentett számomra. Szabadkára nem mehettem vissza, már megszállták a szerbek.

Itthon nagy volt a munkanélküliség, még egy segédmunkási vagy utcaseprői állásra se lehetett reményem. Anyámat semmivel nem akartam terhelni, mindennek ellenére sem. Csak azt kértem, hogy adja vissza a civil-ruhámat, amit a bevonuláskor megőrzésre odaadtam neki. Kiderült hogy nem tudja visszaadni, mert eladta. Kénytelen volt rá, mert nagyon meg volt szorulva. Akkor azt gondolta, hogy ha hazajövök majd vesz helyette másikat. De most mégsem teheti, mert igen rosszul áll anyagilag. Hadikölcsönbe fektette azt a néhány ezer koronát amit még mostohaapám életében gyűjtött. Ez a pénz – még ha visszafizették volna is – teljesen elértéktelenedett az infláció miatt. Hej, pedig de nagy pénz volt ez a háború előtt, házat lehetett volna venni rajta!

Fájdalmas csalódás volt ez nekem, de nem tettem anyámnak szemrehányást. Elbúcsúztam tőle és elmentem. Sok töprengés után úgy döntöttem, hogy leutazom Ládonyba nagyapámhoz, aki még élt és nyolcvanéves kora ellenére jó erőben volt. Gondoltam hogy nála majd kihúzom tavaszig, addig talán változnak a viszonyok és több lehetőségem lesz az elhelyezkedésre. Az utazás akkor nem volt gond, a katonáktól nem kértek jegyet.

Megérkeztem Ládonyba, nagyapám tárt karokkal, örömmel fogadott. Tizenöt évvel azelőtt látott utoljára. Ott maradhattam volna végleg, családot alapíthattam volna. De nem fűlt a fogam a paraszti élethez. Karácsony után – jó hazaival felpakolva – visszatértem Pestre.

Itt ismét csalódás ért, mert nemhogy stabilizálódott volna a helyzet, hanem tovább nőtt a munkanélküliség és létbizonytalanság, fokozódott a fejetlenség és zűrzavar. Ahogy kétségbeesve jártam az utcákat, feltűnt nekem egy plakát. A Károlyi kormány honvédelmi miniszterének felhívása volt: jelentkezés katonai szolgálatra, önkéntes alapon. Sorozásra most nem mertek rendeletet kiadni. Jelentkeztek így is elegendő, hozzám hasonló hontalanok, nincstelenek és munkanélküliek.

Szívesen fogadtak mindenkit, mert kellett a katona. Szomszédaink, az úgynevezett utódállamok – Csehország, Románia, Jugoszlávia – egyre nagyobb étvággyal harapdáltak le a régi Magyarország testéből egyre nagyobb darabokat, s ellenállás hiányában talán az egészet felfalták volna.

A régi hadsereg szétfüzlött, összeomlott. Új hadsereget kellett szervezni, ami nehezen ment, mert az önként jelentkezők között sok volt a fegyelmezetlen, sőt fegyelmezhetetlen ember. A politikai megosztottság is fejetlenséget szült, ami néhol fegyveres összecsapásokhoz vezetett. Kommunista agitátorok járták a laktanyákat, új hittérítőként, ezzel is bomlasztva a nehezen szerveződő új hadsereget.

Miután felvételre jelentkeztem a laktanyámban, kaptam új egyenruhát, fehérneműt, bakancsot, köpenyt s minden mást, ami kellett. Ezek még voltak a katonai raktárakban. Később a fegyvereket is összeszedték valahonnan, így tökéletesen fel voltunk szerelve. Ennivalót is elegendőt kaptunk, miközben a polgári lakosság ínségeskedett. Folytatódott, sőt fokozódott a sorbanállás az élelmiszerekért.

A Károlyi kormány nem tudott megbirkózni a nehézségekkel, s amikor a francia követ bemutatta az úgynevezett Vix-jegyzéket amely újabb, még nagyobb területek átadását követelte az utódállamok részére, kénytelen volt lemondani s az állam irányítását átengedni a Szociáldemokrata Párttal kiegyezett és szövetkezett Magyarországi Kommunista Pártnak, amely 1919. március 21-én átvette a hatalmat és kikiáltotta a Magyar Tanácsköztársaságot.

A régi miniszterek helyére „népbiztosok” ültek és erélyesen nekiláttak a rend megszilárdításához és a Nagy- és Kisantant követeléseinek elutasításához.

Megjelent az utcákon a plakát: „Fegyverbe!” Nagy lendülettel megindult a Magyar Vöröshadsereg megszervezése, nem kevés sikerrel. A korábban bevonult katonák a helyükön maradtak,

Horváth Gyula - Pro Memoria

magjaként, bázisaként a szerveződő új hadseregnek. Így lettem én is vöröskatona.

Május végén már eléggé ütőképes hadsereg indult támadásra a területrablók ellen. Az én ezredem, a 32-es vörös ezred június elején megkezdte a hadműveleteket Miskolcnál a csehek ellen. A felvidéki hadjáratot is sebesülés nélkül éltem túl. Hosszú lenne elmondani azokat az eseményeket, amelyeknek aktív részese és szenvedő alanya voltam a Tanácsköztársaság bukásáig, a Vöröshadsereg összeomlásáig.

Itt életem korai szakasza lezárult. Ami ezek után történt velem, már másik lapra tartozik.

Utószó

Az ezután következő évek tévelygésekben teltek, botladozásokkal és ballépésekkel. Úgy hanyódtam az életben, mint egy kormányát vesztett hajó.

Azt, hogy nem merültem el, hogy a felszínen maradtam és becsületben fogom életemet befejezni, azt Hoitsy Klárával való találkozásomnak köszönhetem és annak, hogy a családjába bekerültem.

Nem tudom, hogy édesanyám mikor és hogyan halt meg, mert valamely nézeteltérésünk miatt mélységesen megsértődött és megszakított minden kapcsolatot velem, Klárával és akkor nyolc éves kislányunkkal, Editkével. Soha többé nem hallottunk felőle...

Budapest, 1975. karácsony

TÖRTÉNELEM - ÉRTHETŐEN

Amerika felfedezése

Öt-hatszáz évvel ezelőtt az emberek azt hitték hogy földünk a világmindenség középpontja, alakja olyan mint egy lapos tányér és körülötte kering a nap és a csillagok.

A papság és az akkori tudósok nagy felháborodással fogadták Kopernikusz lengyel és Galilei olasz csillagász állítását hogy a föld nem lapos, hanem gömb alakú és nem körülötte forognak a nap és a csillagok, hanem épp ellenkezőleg, ő forog a nap körül bolygótestvéreivel, név szerint: Jupiter, Szaturnusz, Uránusz, Neptunusz, Mars, Vénusz, Merkúr és a legkisebb, a Plútó. Galileit egyházi átokkal sújtották, halálos fenyegetéssel kényszerítették arra, hogy minden addigi állítását tévedésnek nevezze, és visszavonja. De hiába: világszerte terjedt, s végül bizonyossággá vált amit Galilei tanított.

Egy genovai születésű olasz tengerésztiszt, Cristoforo Colombo – magyarosan Kolumbusz Kristóf – úgy gondolta, ha a föld gömb alakú, akkor Európából nyugat felé hajózva el lehet jutni keletre, a kincsek és drága fűszerek hazájába, a mesés Indiába, amit addig csak fáradságos szárazföldi úton lehetett csak elérni.

Ebben az időben Portugália tengerészei is keresték az utat Indiába, de nem nyugat hanem kelet felé, Afrika megkerülésével. Ezért aztán Kolumbusz nem talált pártfogókra terve megvalósításához. Végül a spanyol udvarhoz fordult ajánlatával.

Spanyolország ebben az időben, a 15. század derekán vált egységes, nagy birodalommá, miután sikerült kiűzni területéről a mórokat, az arab származású hódítókat, akik évszázadokig uralkodtak földjén. A végső sikert Granada városának visszafoglalása jelentette 1492. januárjában. Ezzel a mohamedán mórokat végleg kiszorították Nyugat-Európából. Az egységes Spanyolország Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd házasságával jött létre, akik társuralkodók lettek. De a hosszú háborúskodás és a belső viszályok leküzdése nagyon kimerítette a fiatal királyság erejét. Spanyolországnak sürgősen szüksége volt valami olyan változásra ami a pénzügyi válságot megoldja, ezért komolyan kezdtek foglalkozni Kolumbusz tervével. Megcsillant a remény hogy az út sikere az elszegényedett országot gazdaggá, hatalmassá teheti.

A kóbor hajóskapitány - aki évekig hiába tárgyalt és érvelt, csak visszautasításra talált – végül a spanyol királyi házzal kötött szerződést. Elképzelése helytálló és megvalósítható lett volna, ha nincs közben valami. Valami, aminek létezéséről itt az Óvilágban sem Kolumbusz, sem senki más nem tudott. Ez a valami egy hatalmas, majdnem az Északi-sarktól a Déli-sarkig terjedő, összefüggő szárazföld volt.

Az indulás sok nehézségbe ütközött. A spanyol udvar a flotta felszerelésére Palos kikötőváros lakóit jelölte ki, akiknek nem tetszett ez a kitüntető feladat. Hetekig, hónapokig halogatták a királyi parancs teljesítését. Egy szép nyári napon minden hajó eltűnt a palosi kikötőből. Egyszerűen megszöktek. Ez a csíny nyílt lázadás volt a hatalom ellen.

Penaloza királyi biztos bombavető mozsárágyúkat vontatott a fellegrvárba, két hadihajót vezényelt a kikötőbe, és a megtöltött ágyúcsöveket a városra irányította. Ez komoly érvnek bizonyult az engedetlen palosiakkal szemben. Egyszeriben előkerültek az eltűnt hajók.

Ez rendben is lett volna, de a hajósok városában, Palosban ...egyetlen tengerészt sem lehetett találni. Elbujdosott mind, nehogy elküldjék őket erre az ismeretlen veszélyekkel fenyegető útra.

Ki tudja, mikor futott volna ki Kolumbusz három hajója, a Santa Maria, Nina és Pinta, ha nem jön egy kedvező fordulat. Sok hónapos útvjáról hazakerült Martin Alonzo Pinzón, a híres tengerész, kereskedő és kalóz-kapitány. Az ő keze alatt szívesen szolgáltak a palosi hajósok.

Pinzont érdekelte Kolumbusz vállalkozása, a várható dicsőség és a mesés keleti kincsek miatt. Megegyeztek, hogy az egyik hajón Pinzón, a másikon fivére Vincente lesz a parancsnok.

Amikor elterjedt a hír hogy a kapitány is elindul India felé aranyért, drágakőért és fűszerekért, a hajók egy-kettőre útrakész állapotban voltak és 1492. augusztus havának második napján kifutottak. Legénységben sem volt már hiány, a mintegy százhusz embernek legalább a fele sokat tapasztalt, igazi tengerész volt.

Az út elején délnyugat felé tartottak, a Kanári-szigetekig. Szeptember hatodikán hagyták el Gomera kikötőjét, s a hajók orra ekkor már nyugatnak fordult. Megkezdődött a konok, kitartó hajózás nyugatra..., mindig csak nyugatra...

Kolumbusz órákon át ült kabinjában és írogatott a hajónaplóba. Kiszámította és bejegyezte az aznap megtett utat. De két naplót vezetett. Az egyikbe – amelyet elzárva tartott – a valóban megtett mérföldeket írta, a másikba – melybe bárki belenézhetett – a valóságosnál jóval kevesebbet jegyzett. Előrelátása helyesnek bizonyult. Az első hetekben még csend volt, a legénység csendben végezte dolgát, de később nyugtalankodni kezdtek az emberek.

És mennyivel nagyobb lett volna a nyugalanság, ha pontosan tudják hogy milyen távol vannak már a hazájuktól.

Két férfi tudta csak a hajók fedélzetén, hogy micsoda életveszélyes, eszeveszett vállalkozásba fogtak: Kolumbusz és Pinzón. Előbbinek meggyőződése és szilárd akarata, utóbbinak kalandvágya és kincséhsége adott erőt a majdnem másfél hónapig tartó nagy szerep eljátszására.

Szeptember hatodika óta nem láttak földet, fát, füvet. „Szombat, október 6. – Ma 160 mérföldet tettünk meg nyugati irányban. A legénységgel csak 130 mérföldet közlök.” – olvasható a titkos naplóban. Tehát már egy hónapja bolyongtak ég és víz között.

1492. október tizenegyediké éjjelén hosszú bejegyzést írt naplójába. Időjárási adatokat rögzített, a sebességről és a napi útról számolt be és megírta, hogy úszó nádszálakat láttak, ami föld közelségét jelzi.

És a szokásos bejegyzések után következik néhány szűkszavú mondat: „A másik két hajónál gyorsabb Pinta haladt az élen, így tehát a Pinta fedélzetéről látták meg először a földet, onnan adták nekem éjjel két órakor a jelentést. Egy Rodrigo da Tiara nevű matrózom pillantotta meg a földet elsőnek, jóllehet este tízkor magam is láttam némi távoli fényt, de olyan gyenge volt, hogy nem mertem szárazföldet jelezni.”

Október 12-én, pénteken hajnalban szálltak partra a flotta tisztjei Guanahani szigetén és a spanyol királyi ház nevében Kolumbusz Kristóf ünnepélyesen birtokba vette a földet, amely ugyan nem volt India, de még nem is maga az eddig ismeretlen és még csak el sem képzelt hatalmas kontinens, hanem csak a középtáján elterülő karibi szigetvilág egyik tagja.

A szigetlakók riadtan, de ellenséges indulatok nélkül fogadták a váratlanul érkező hajósokat. Amikor látták, hogy a különös, szakállas, fehérbőrű emberek nem bántják őket – Kolumbusz nem engedett meg semmiféle erőszakot – az ijedtséget bizalom váltotta fel. Gyerekes kíváncsisággal bámultak meg mindent, s majd kibújtak a bőrből örömeikben, ha valami csekély értékű ajándékot kaptak. Viszonzásul gyümölcsöket és más ennivalót vittek a csodálatos fehér embereknek.

A spanyolok fürkésző szeme aranyat és drágaköveket keresett, hiszen éppen ennek reményében vállalkoztak erre az útra. A bennszülötteknek – szerencséjükre – nem volt sem aranyuk, sem drágakövük, nem volt mit elvenni tőlük. Csak amikor megalapították az első fehér településeket, akkor került sor az őslakók egyetlen értékének, izmaik erejének kirablására. Véget ért a kezdeti barátságos kapcsolat, a telepesek kegyetlen rabszolgavadászokká s hajcsárokká váltak.

De Kolumbusznak és társainak még nem volt szüksége rabszolgákra. Néhány szigetlakót vittek csak magukkal további útjukra vezetőnek vagy tolmácsnak, és velük nem bántak rosszul.

Valami különös jelképeség van abban – amint azt Kolumbusz megállapította -, hogy a szigetlakók tartottak ugyan kutyákat, de ezek a kutyák nem ugattak...

A kutyák nem ugattak, az őslakók nem vertek harci dobokat, nem sziszegettek nyilak és hajítódárdák és nem ropogtak a fehér jövevények puskái sem. Az új világrész meghódításának, a „conquistának” első hetei békés nyugalomban teltek el.

De az óceáni flotta nem azért tette meg a küzdelmes utat, hogy néprajzi tanulmányokat folytasson és barátkozzék a szigetek lakóival. Kolumbusz nem feledkezett meg kettős céljáról: kikötni az ázsiai kontinensen és értékes fűszereket,

főleg pedig aranyat – sok aranyat – szerezni. De hiába járta hajóival a Karib-tenger szigetvilágát, aranyat és fűszereket sehol nem talált. Még a legnagyobb szigeten, Kubában sem találta meg amit keresett.

Kubát egyébként Japánnak - Cipangunak – vélte, mert még mindig azt képzelte hogy az ázsiai kontinens közelében járnak. Ez a tévhite élete végéig elkísérte. Egy másik hajóskapitány, Amerigo Vespucci ismerte fel, hogy a Kolumbusz által elért föld egy addig ismeretlen világrész. Az ő neve után nevezték el Amerikának.

Még két hónapig bolyongott Kolumbusz a Karib-tenger szigetvilágában három hajóval, majd kettővel, végül csak eggyel. Mert november tizennegyedikén éjjel alkapitánya, Martin Alonzó Pinzón, megelégtelve a sikertelen keresgélést, elhajózott a Pintával és önállósította magát. A Santa Maria pedig zátonyra futott és elpusztult. A Nina egyedül tért vissza Európába.

Még háromszor megjárta az óceáni utat Kolumbusz. Közben vetélytársai és ellenségei felülkerekedtek: harmadik útjáról bilincsbe verve hurcolták vissza Spanyolországba. De megint sikerült talpra állnia, visszanyerte a királyi ház kegyét és negyedszer is elindulhatott a szigetek felé.

Ezt a negyedik utat tíz évvel első átkelése után, 1502-ben tette. Közben az általa felfedezett szigetekeken megvetették lábukat a gyarmatosítók és kalandorok. Ő pedig csak kereste tovább az ázsiai szárazföldet, a Nagy Kán és az arany hazáját. Pedig ezen az utolsó útján eljutott a hondurasi öbölbe, a Yucatan félsziget közvetlen közelébe. Ha hitt volna az ott hallott híreknek, akkor megtalálta volna... ugyan nem Ázsiát, nem Indiát, s nem a Nagy Kánt, hanem a yucatanai maja városok kápráztató gazdagságát. De ő nem hitt és Yucatan

helyett másfelé fordult a hajójával és folytatta végtelen bolyongását a karibi szigetvilágban.

Viharok és összeesküvések, lázadások, vereségek, szenvedések után, reményeiben csalatkozva, betegen és öregen végül visszatért Spanyolországba. És élete végéig nem tudta meg, hogy felfedezte Amerikát.

Spanyol terjeszkedés

Mikor a nagy úttörő – Kolumbusz – 1506-ban meghalt, az általa felfedezett világrészben megkezdődött és a következő években teljes erővel kibontakozott a küzdelem: mindenki harca, mindenki ellen.

Egész hajórajok szelték át az Atlanti óceánt, valóságos emberáradat özönlött az új földrészre.

Az első települést még maga Kolumbusz alapította. Amikor Pinzón szökése és a Santa Maria pusztulása után csak a legkisebb hajó, a Nina maradt meg és Kolumbusz a hazautazásra készült, negyven válogatott emberét Espanola – a mai Haiti – szigetén hagyta az ott épített erődben.

Egy évre elegendő élelemről, szerszámokról, lőszerről, vetőmagról is gondoskodott. Kinevezte helyettesét és azt a parancsot adta, hogy visszatéréséig igyekezzenek gyarmatot létesíteni és tartsák fenn a barátságos viszonyt az őslakókkal.

Ám gyászos sorsra jutott az első amerikai gyarmat. Amikor Kolumbusz tíz hónap múlva visszatért, már csak romokat talált a „La Navidad” erőd helyén. Egy baráti törzstől tudta meg hogy mi történt. A telepesek összevesztek, egymást pusztították, majd kis csoportokra szakadozva rablókalandokra indultak a sziget belsejébe, ahol az erdőlakók végeztek velük.

Az első újvilági település sorsa kicsinyben példázza a későbbi eseményeket. Harcok egymás között, harc az őslakókkal, rablás, öldöklés, hatalomvágy és hajsza az aranyért, árulás, testvérharc, orgyilkosság. Ilyen az új kontinens meghódításának iszonyú valósága.

A saját zsebükre zsákmányoló kalandorok özönlésével egy időben megkezdődött az új területek szervezett állami kifosztása is. Spanyol gyarmatok alakultak, helytartókkal, kormányzókkal, közigazgatással.

Nem csupán a mozgatható értékeket vették el az őslakosságtól, hanem elvették a földet is. Spanyol területté akarták tenni, rabszolgasorsba taszítva a bennszülötteket. Bányákat nyitottak, bányamunkára kényszerítették őket. Akik ellenálltak, azokkal a legnagyobb kegyetlenséggel jártak el, például idomított vérebeket uszítottak rájuk. Egy Becerillónak nevezett eb egymaga háromszáznál több indiót fogott le és tépett szét. Büntetésül – ha nem dolgoztak elég szorgalmasan – tüzes vassal égették arcukat, mellüket, sebeikbe forró szurkot öntöttek.

Arról is van hiteles egykorú beszámoló, hogy a fehérek kegyetlensége elől egész falvak lakossága menekült önként a halálba: csoportosan vetették le magukat magas sziklaormokról.

Húzták az igát, kínlódva dolgoztak, szenvedtek és pusztultak az őslakók. És a tengeren csak jöttek, egyre jöttek a hajók, özönlöttek a kegyetlen fehér idegenek az újvilágba.

Az azték birodalom pusztulása

Tlaxcala, a sziklaváros lakói komoran nézik a gyalogfutárt, aki Moctezuma azték királynak, a „Harag Urának” viszi az üzenetet Soltepecből. De nem szólnak semmit, nem is szidalmazzák. Csak tekintetük villog sötéten. Lehet hogy egyszer, ha megint fellobban a lázadás tüze az engedetlen városban, gáncsot vetnek a hírvivőnek, kötélhurkot vetnek a nyakába és megfojtják hogy ne juthasson tovább.

A város lakói, a komor tlaxcaltekek gyűlölik a zsarnok Moctezumát, aki ott lakik élet és halál uraként az azték birodalom fényes, pazar fővárosában, Tenochtitlánban, a Texcoco-tó egy szigetén.

És a futár jelenti: „Cuctlaxtlan tartomány helytartója arcra borulva jelenti a Harag Urának, hogy számtalan sok szárnyas hajón ismeretlen lények szálltak partra Anáhuac keleti szélén, ahol az Úr hatalma már a nagy vízre terjed ki. Ezek a lények egy botfélével villámlást és mennydörgést tudnak csinálni, testüket kemény burok fedi és vannak közöttük kétfejű, hatlábú ember-szarvasok. Fehér a bőrük, arcukat hosszú szőr takarja. Táborot vertek a parton. A helytartó parancsot vár: békét vagy háborút kínáljon-e nekik?”

„Sündisznó mászott ki a tengerből és lekuporodott a parton.” – ez a gondolat kelt Hernando Cortez fejében amikor szétnézett a hirtelen felütött táboron, a palánkon előremeredő puskacsövekkel. Ötszáz gyalogos, húsz lovas katona, tizenhárom muskétás és három tucat íjász várt harcra készen a parancsára. Az öbölben ott állt a tizenegy hadihajó, ágyúikat már a partra vontatták.

Harmincnégy éves volt Cortez 1519 április havában, Mexikó illetve az azték birodalom határán, viharos múltja után és vakmerő vállalkozása előtt.

Állt az őrtorony kilátóján. Mi vár itt rájuk? Vállat vont, elmosolyodott. Már kölyökkorában sem töprengett ilyen helyzetben. Ha verekedni kellett, nekiugrott.

Fékezhetetlen természetű volt, hiába szidta anyja, hiába verte síjjal zsoldos-kapitány apja. Tudóst akartak nevelni belőle, de megszökött és katonának állt. Bátorsága és esze gyorsan vitte előre. Néhány év alatt magas rangot ért el, s végül rábízták a Mexikót meghódító sereg főparancsnoki tisztét.

Készen voltak a behatolásra, de Cortez várt. S egy napon az őserdőből embercsoport bukkant elő, ragyogó ruhákban, ékszerekkel feldíszítve. Ajándékot, ételt, gyümölcsöt hoztak. Hamarosan megérkezett a helytartó is. Káprázott a spanyolok szeme, amikor a teherhordók lerakták és kibontották csomagjaikat. Arany és ezüst tömbök, rengeteg drágakő, igazgyöngyök, szöttesek, szobrok. Csupán a Nap-dombormű puszta aranyértékét húszezer spanyol dukátra becsülte a sereg kincstárosa. Ez volt Moctezuma ajándéka.

A helytartó elmondta a király üzenetét: a vendégek egy lépést se tegyenek birodalma belsejébe, térjenek vissza ismeretlen hazájukba a tengeren, ami ide vetette őket. A tolmács egy előkelő származású azték rabszolgalány, Matia volt, akit Cortez ajándékba kapott, s aki jól beszélt a maja és spanyol nyelvet is. A helytartó nem várt választ. Intett, s a menet megfordult és eltűnt az őserdőben.

A tengerparton csak a spanyolok maradtak. Félezer ember szeme meredt kitágulva a halomba rakott kincsekre. Félezer ember ujjai görbültek mohó markolásra. Cortez felébredt a káprázatból. Kurta parancs, s a kincset lövésre kész puskás örök vették körül.

Azon az éjszakán senki sem aludt a táborban. A spanyolok két pártra szakadtak. Az egyik azt akarta, hogy a kincset azonnal osszák szét és menjenek vissza Kubába, vagy Európába.

A másik párt azt követelte, hogy induljanak támadásra az aztékok ellen, mert ahonnan csak ajándékba ennyit küldtek, ott ezerannyinak kell lennie.

Cortez erélyes lépésre szánta el magát. Meggátolta az osztozkodást. Minden kincset egyik hajójára rakatott és a hajót útnak indította Spanyolország felé: vigyék ajándékkul az uralkodónak, V. Károlynak, kegyes jóindulatáért az expedíció iránt. A többi hajót felgyújtatta, hogy emberei számára lehetetlenné tegye a meghátrálást. Most már csak egy út maradt számukra: előre az azték birodalom belsejébe.

Erődöt építettek – Vera Cruz-t –, ahol helyőrséget hagytak hátra. Szövetséget kötöttek egy aztékokkal ellenséges tartomány, Cempoalla lakóival, velük a sereg több ezer főre növekedett.

Cortez azt is megtudta, hogy a tlaxcaltekek harcias népe évtizedek óta háborúskodik az aztékokkal. Jött a gondolat: meg kell szerezni Tlaxcala szövetségét is!

Ám ez nem ment könnyen. Előbb meg kellett őket verni, s csak a békekötéssel született meg az előnyös kapcsolat. De ez olyan szoros volt, hogy a tlaxcaltekek a legválóságosabb helyzetekben is kitartottak Cortez mellett. Tlaxcalából már hatalmas sereggel vonulhatott Cortez az azték főváros, Tenochtitlan felé.

Közben újra meg újra követségek érkeztek Tenochtitlanból Moctezuma üzenetével: az idegenek forduljanak vissza. Cortez nem tágitott, válasza fenyegető volt, annál is inkább, mert vonulás közben támadások érték a seregét. Súlyos és véres összeütközés történt Cholulában. A város lakói ugyan ellenállás nélkül fogadták a sereget, de a spanyolok megtudták hogy csapdát akarnak állítani nekik.

Cortez válasza gyors és kegyetlen volt: rettenetes mészárlás, mely „cholulai vérfürdő” néven került a történelem lapjaira.

Követségekkel való alkudozások és véres csatározások után végre megpillantották Tenochtitlánt. Meglepő, csodálatos látvány volt. Az Olaszországban járt spanyolokat Velencére emlékeztette. Nagy tavak, lagúnák és mesterséges csatornák szövevényébe volt építve - félig vízbe, félig szárazra - a gyönyörűséges azték főváros.

A bevonuláskor nem találkoztak ellenállással. Sőt, amikor szembekerült egymással az azték birodalom uralkodója és a nagy conquistador – Moctezuma diplomatához illő módon, udvarias figyelemmel és méltósággal viselkedett.

Cortez V. Károlyhoz írt jelentésében így írt a találkozásról:

„Moctezuma kétszáz főemberének kíséretében jelent meg. Fényes öltözetben, két sorban vonultak fel a széles, egyenes út két szélén. Amikor egymáshoz közel értünk, nyergemből leszállva, egyedül és fegyvertelenül mentem eléje, hogy – spanyol szokás szerint – üdvözlésképpen megöleljem. De kísérői elém álltak, nehogy megérintsem istennek tartott személyét. Helyette két főembere hajolt meg és lábam előtt megcsókolta a földet. Azután a palota egyik hatalmas termébe vezettek. Az uralkodó gazdag ajándékokkal halmozott el, míg embereimet elszállásolták.”

Másnap Cortez megsejmelte a várost. Hamar felmérte a helyzetet: Moctezumának nem kell mást tennie, csak egy éjszaka leromboltatni néhány hidat, átvágtatni a töltéseket a spanyolok szállásterülete körül, a környező partokon fegyveres záró-gyűrűt vonni és kardcsapás nélkül, kiéheztetéssel pusztíthatja el a betolakodókat.

Cortez hadicseltől tartott és árulással védekezett. Meglátogatta Moctezumát, miután az erődbe visszavezető utat sűrűn felállított páncélvértes csapataival biztosította. Az azték uralkodót saját palotájában foglyul ejtette. Moctezuma ellenállt, de végül megadta magát, mert különben lemészárolták volna főembereivel együtt.

Cortez a hódolat és tisztelet minden külső jelével álcázva az erőszakot, Moctezumát a spanyol hadiszállásra vitette. Ott szoros őrizet alatt tartották, bár a látszatot fenntartva mélységes hódolattal bántak vele. Maga Cortez is sisak nélkül, fedetlen fővel lépett be a rab uralkodó sátrába. Azt tervezte, hogy a túszként fogva tartott Moctezuma révén fokozatosan ő válik majd az azték birodalom urává.

Moctezuma foglyul ejtése Tenochtitlánban nagy zavart keltett. Az aztékok felismerték, hogy a tengeren túlról érkezett idegenek nem barátok, hanem ellenségek és tenni kell ellenük. Nyílt harc egyelőre nem tört ki, mert a fogoly Moctezuma időnként kénytelen volt csillapító parancsokat küldeni forrongó népének. A feszültség ennek ellenére fokozódott.

Corteznek valamilyen intéznivaló miatt egy időre el kellett hagynia a várost. Amikor visszatért, már állt a harc. Cortez alig tudott utat törni a megerősített szálláshelyhez. Ott tudta meg hogy mi történt távolléte idején.

Hátrahagyott alvezére Alvarado és a helyőrség katonái félreértették egy ünnepi szertartáson táncoló aztékok mozdulatait és a tömeg közé lóttek, majd karddal szörnyű vérfürdőt rendeztek. Ez aztán kirobbantotta a háborút. Már Moctezuma közbelépése sem segített. A fogoly uralkodó tekintélye elszállt, népe nem hallgatott többé a szavára. Amikor utolsó ízben megjelent előttük, nyilak és kövek zúdultak rá. Csak a spanyol pajzsok mentették meg az azonnali haláltól.

De hamarosan – tisztázatlan körülmények között – az utolsó azték király, Moctezuma meghalt... Bekövetkezett tehát amitől a spanyolok kezdettől fogva tartottak. Sovány készletekkel, minden visszavonulási úttól elvágva, százezernyi dühödt és halálraszánt azték ellen kellett harcolniuk. Vereségük előrelátható volt. Talán maroknyi ember megmenekülését remélhették egy kétségbeesett kitörési kísérlet sikerétől.

Az 1520-as esztendő júniusának utolsó éjszakáját tűzte ki Cortez a kitörésre. Ez az éj lett a „Noche Triste”, a Gyászos Éjszaka. Este néhány lovassal felderítést végzett és éjjel az északnyugat felé vezető töltésen megindult a seregével.

Borús, esős idő volt, csillagtalan égbolttal. A lovak patáit, az ágyúk és szekerek kerekeit rongyokba burkolták. Tompán dobogó, néma és sötét tömegként vonult a spanyol sereg, a cempoallai és tlaxcalai segítő csapatokkal együtt. Az élen maga Cortez ment, az utóvédet Alvarado vezette.

A töltés első átvágásáig szerencsésen eljutottak. Az előre elkészített hordozható hidat lefektették. A sereg nagy része átkelt az első nagy akadályon, de a híd tönkrement, használhatatlanná vált.

És ekkor a keskeny töltésen szorongó spanyolok körül ezer és ezer torokból hangzott fel a vérfagyasztó harci üvöltés. Özönlöttek az aztékok a csata színhelyére és mindenre elszántan ugráltak, kúsztak a töltésre. Obszidián-kő karddal, törrel, husánggal, parittyával támadtak. Volt akit magukkal rántottak a tajtékzó, vértől piros vízbe. Kegyetlen harc tombolt a töltésen.

Cortez erélye és tekintélye sem tudta fenntartani a rendet. Már minden ember önmagáért küzdött. Az utóvéd leszakadt, nem bírt átvergődni. Végső pusztulás fenyegetett. Tovább kellett jutni, bármi áron.

Cortez parancsára minden társzekeret és ágyút az elöttük álló átvágásba löktek. És még most sem lehetett átgázolni. Az utolsó lehetőség: vízbe az elesettekkel, a töltésen lévő száz és száz holttesttel!

Ellenség és barát hulláján, azték és spanyol tetemeken tiporva végre sikerült átkerülniük a töltés következő, ép szakaszára. A kimerültségtől tántorgó katonák lépésről lépésre továbbjutottak és hajnalra, vad utóvédharcok után végre el tudtak szakadni az ellenségtől.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Cortez szerint a „Noche Triste” embervesztesége százötven spanyol és kétezer szövetséges harcos volt. Más szemtanúk szerint ennek többszöröse volt a tényleges pusztulás.

Cortez Tlaxcalában újjászervezte seregét. Vera Cruzból erősítéseket hozott, a tlaxcaltekek új segédcsapatokat állítottak fel. És egy esztendővel a Gyászos éjszaka után döntő támadást indított Cortez Tenochtitlán ellen és kegyetlen harcokban 1521. augusztus tizenharmadikán elfoglalta az azték fővárost.

De a főváros elfoglalása nem jelentette a háború végét. Hol itt, hol ott lobbant fel ellenállás. Corteznek még számos hadjáratot kellett vezetnie, míg ő lett az úr az azték birodalom felett.

Hatvankét éves volt Cortez, amikor meghalt spanyolországi birtokán. Megtört öregemberként még egyszer áthajózott szülőföldjére, hogy visszaszerezze V. Károly kegyeit. De a császár nem is fogadta a kivénhedt hadvezért, aki pedig fiatalabb korában sokat kockáztatott és sokat tett a spanyol gyarmati uralom megteremtéséért.

Az inka birodalom pusztulása

A dél-amerikai Peru, vagyis az inkák birodalma az 1493-1525 között uralkodó Huayna Cápac uralkodása idején érte el legnagyobb kiterjedését.

Huayna sikeres hadvezér volt és jó államszervező. Délen országához csatolta a mai Chile nagy részét, északon pedig Ecuador egész területét. Feleségül vette a legyőzött király leányát, a quitói trónörököst.

Súlyos következményekkel járt az a döntése, hogy az első házasságából származó fiát Huascart és az utóbbi házasságából származó, de törvénytelennek számító Atahualpát egyenrangú örökösének nevezte ki. Ez az évszázados szokások figyelmen kívül hagyása volt.

Hiába osztotta fel birodalmát végakarataiban a két trónörökös között, halála után rögtön kitört a harc közöttük a hatalom teljes birtoklásáért.

Huascar követeket küldött féltestvéréhez sértő üzenettel: ő, vagyis Huascar az egyetlen törvényes jogutód, Atahualpa hódoljon meg előtte.

A quitói testvér válasz nélkül kidobta a követeket. Huascar most már békülékenyebb hangú üzenetet küldött: beleegyezett hogy maradjon kettéválasztva a birodalom, de Atahualpa jöjjön el hozzá és ismerje el bátyja felsőbbbségét.

A gyengeséget és határozatlanságot eláruló javaslatra Atahualpa azt válaszolta, hogy indul nagy kísérettel hódolatát bemutatni. De a kíséret kissé túl nagy volt. Húszezer harcossal tört be féltestvére országába, elsöpört minden ellenállást, rövid, de véres harc után kezébe került a hatalom. Huascar Atahualpa foglya lett.

A testvérharc súlyosan megrázkódtatta az inkák birodalmát. És 1528. tavaszán megjelent a határon Francisco Pizarro maroknyi, de jól felszerelt serege.

Pizarro, a spanyol kalandor-hadvezér ismerte már az országot, két ízben járt már itt felderítő úton. Most elszánta magát arra, hogy kihasználja a – számára kedvező – helyzetet, amit a testvérháború okozott.

Alvezérét Almagrót hátrahagyta, hogy toborozzon még embereket és jöjjön utána az erősítéssel. Amikor elmúltak a viharok és esőzések, Pizarro nekivágott a végtelennek tűnő menetelésnek a hegyi ország ösvényein.

A meredek kaptatókat leküzdvé kúszott előre az acélkígyó, a spanyol vértések csapata az inka birodalom szíve felé. Sehol, semmi jele az ellenállásnak. Miért engedik őket ilyen simán bevonulni? Az inka uralkodó nyilván azzal a csellel kísérletezik, amit Moctezuma próbált Cortezzel szemben: rá akarja őket döbbszteni országa erejére, hogy elvegye kedvüket a hódítástól.

A nagy fennsík szélén váratlanul küldöttség jelent meg előttük. Atahualpa üzenetét hozták: legyenek vendégei Cajamarca városában. Pizarro bólintott, a meghívást elfogadta.

Novemberi jeges szélben értek Cajamarca közelébe. Hatalmas katonai táboron kellett keresztülvonulniuk. Elképzelhetetlen nagyságú haderőt összpontosított itt Atahualpa. Trónusán ülve fogadta Pizarrot, aki százkilencven főnyi seregével szinte elveszett az óriási tömegben. Tolmács segítségével néhány udvarias szót váltottak. A király kijelölt egy palotát szálláshelyül a spanyoloknak és közölte, hogy másnap ott viszonzza a látogatást.

1532. november tizenkettedikén, kevéssel napnyugta előtt jelent meg a palotánál az uralkodó testőrsége, majd felvonult négyszáz udvari embere és mintegy ötezer főnyi kíséret. Ezután megérkezett hordozható trónusán maga Atahualpa is.

Pizarro és fegyveresei a palota kapujában sorakoztak fel, majd Pizarro intett. Megdőrdültek az ágyúk és puskák, a lovasság a térre vágatott, nyomában a gyalogosok. A páncélos lovasság vad rohama már magában is pánikot keltett, kardjuk csapásai alatt hullottak a királyi testőrök. A szörnyű mészárlás fél órán át tartott.

Mire lement a nap, több ezer halott hevert a csata helyén és Atahualpa a spanyolok foglya volt a palotában.

És a peruiak vakon engedelmeskedtek minden parancsnak, amely isten-királyuktól jött – a fogoly Atahualpa pedig azt parancsolta amire a spanyolok rákényszerítették. Néhány hetes fogság megtörte ellenállását, mindenre igent mondott. Felveszi a keresztény vallást? Fel! Hűséget esküszik V. Károly német-római császárnak és spanyol királynak? Igen. Kiszolgáltatja-e arany és ezüst kincseit a spanyoloknak? Igen. Igen.

Csak két követeléséhez ragaszkodott makacsul: ne nyúljanak a legszentebb helyez, a Cuzcóban lévő Napisten-templomához és ha minden ígétét beváltja, bocsássák őt szabadon.

S a váltságdíj? Atahualpa körülézett a teremben ahol tárgyalak: „Ezt a termet térdmagasságig telehordatom arannyal!” Pizarro ravaszul elmosolyodott. Kihúzta törét és magasra emelve megkarcolta vele a falat. „Eddig töltsétek meg!” - mondta.

Hosszú teherhordó karavánok vitték Cajamarcába a birodalom minden tájáról az aranyat, ezüstöt, templomok kincseit, városok vagyonát, a királyi kincstár minden értékét.

Időközben Atahualpa megtudta, hogy a spanyolok titokban tárgyalnak fogságban tartott féltestvérével Huascarral és őt akarják hűbéresként Peru trónjára ültetni.

Atahualpa parancsot küldött, hogy Huascart öljék meg. Parancsát végrehajtották.

Pizarrónak mindez jó alkalmat teremtett a következő lépéshez. Atahualpát perbe fogta testvérgyilkosságért és halálra íteltette. A királynak választania kellett, hogy máglyán hal-e meg, vagy megfojtás által. Ha az utóbbit választja, fel kell vennie a keresztény vallást.

Atahualpa ezt választotta. Vincente de Valverde tábori pap elvégezte a szertatást. Az elítelt a keresztségben a „Juan de Atahualpa” nevet kapta. Utána kivégezték.

A gyászmise után folytatták a spanyolok az osztozkodást. A császári kincstárnak járó rész levonása után Pizarrónak hatvanezer aranypező jutott és övé lett Atahualpa aranytrónusa is. De a legalsóbb közlegény is négy-ötezer pezót kapott.

Pizarro hátrahagyott kalandortársa, Almagro is megérkezett jelentős erősítéssel, így megindultak a birodalom szívébe. Nem volt könnyű útjuk, nap mint nap érték őket váratlan, heves támadások. Valamennyit visszaverték ugyan, de súlyos veszteségek árán.

Helyzetük kezdett reménytelenné válni. Szerencsájukra megjelent táborukban egy inka nagyúr - a megölt Huascar öccse, Manco herceg -, aki most a perui hatalom egyetlen jogos örököse volt. Bejelentette trónigényét és a hódítók segítségét kérte hogy Atahualpa trónját elfoglalhassa. Pizarro nem gyanakodott, mohón kapott a látszólag kedvező lehetőség után. Hűbérura lesz a kétszáz éves inka dinasztia leszármazottjának.

Három nappal a cajamarcai árulás évfordulója után, 1533. november tizenötödikén vonult be a hódító sereg Cuzcóba. Nem volt ellenállás. Minden ősi formát betartva megkoronázták Manco herceget, akit ettől fogva a nemzetségalapító ős tiszteletére Manco Cápacnak hívtak.

Pizarro katonai ereje újabb seregvásárlással igen megnagyobbodott. Az országszervező munka is gyorsan haladt. Pizarro városokat alapított, megkezdte az új főváros, Lima építését. Vetélytársától, az ellenséggé vált Almangrótól úgy akart megszabadulni, hogy leküldte őt délre erős sereggel, hogy terjessze ki a hódítást a mai Chile északi tartományaira.

Manco Cápac, az inka birodalom névleges ura látszólag engedékenyen teljesítette Pizarro utasításait, de közben élénken figyelte a spanyolok szokásait, fegyvergyakorlataikat, harcmódorukat. Még a kezdetben csodalénynek hitt lóval is megbarátkozott.

Aztán – Almagro seregének elvonulása után – eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. S a perui spanyolok fejére hirtelen rászakadt a pokol.

Manco Cápac neve végigsüvített az országon. Napok alatt megszámlálhatatlanul sok harcos ugrott talpra, az induló szabadságharc eszméjétől lelkesítve. Óriási szervezett sereg vonult fel a spanyolok ellen. Cuzco városát Pizarro három testvére védte kétségbeesetten. Lima is szorongatott erőddé vált, itt maga Pizarro védekezett csapdába került farkasként.

Szerencsájukra Almagro visszatért, mert nem tudott áthatolni az Andok hágóin. Megjelenése eldöntötte a nagy perui felkelés sorsát. A spanyolok Almagro seregével megerősödve sorra levertek a lázadókat.

Manco Cápac embereivel visszavonult a hegyekbe, de erejük megtört, harcuk eredménytelen maradt.

Diego de Almagro a másodszori életmentés jogán most már ragaszkodott a hatalom megosztásához. Magának és embereinek követelte Cuzcot és a birodalom déli részét. Fegyveres összetűzésre került sor. Pizarro kerekedett felül, leverte Almagro seregét. A hetvenéves alvezért lázadásért véstörvényszék elé állította és titokban – mindössze két tanú jelenlétében – megfojtatta. De alig három év múlva következett a megtorlás. Pizarrót helytartói palotájában Almagro fiai és párthívei megrohanták és összekaszabolták.

Az új Almagro párt ellen aztán Gonzalo Pizarro szervezett összeesküvést – és így ment évtizedeken át: a hódítók egymást gyilkolták és igyekeztek kiszorítani a hatalomból.

A perui nép pedig utolsó nagy erőpróbája után végleg elgyengült, többé képtelen volt ellenállásra.

A spanyol uralom Peruban is megszilárdult. A hajdani nagy birodalom őslakói is a gyarmatosítók rabszolgái lettek.

A NORMANNOK NYOMÁBAN

A terv

„Hei Gösta!”

„Hei Gunnar!”

Két tizenöt éves fiú üdvözölte így egymást Norvégia egyik kikötővárosának, Stavangernek rakpartján.

Gösta egy halász, Bjørnsen nevelt fia volt. Komoly, fejlett, a sok evezőemelgetéstől izmos fiatalember. Származását homály fedte, mert Bjørnsenék nem tudták hogy ki volt az a fiatal nő aki a gyerek születése után néhány nappal meghalt és a csecsemőt rájuk hagyta. Boldogan vették magukhoz az árvát újszülött gyermekük helyett, akit rövid idővel előbb elvesztettek.

Gunnar, a gazdag hajótulajdonos fia nem volt ilyen jó testalkatú. A sok tanulás mellett nem szánt időt sportra és mozgásra, ami fejlesztette volna izmait. Egészséges volt ugyan, de gyenge. Magántanulóként, gyorsított tempóban, tizenkét év anyagát kilenc év alatt sajátította el. Így tizenöt évesen már az érettségire készült.

A két fiú barátságát anyagi és társadalmi különbségük nem akadályozta. Nem számított hogy Erich Thornstonnak, Gunnar apjának öt bálnavadász és három tonhalhalász hajója volt, Gösta nevelőapjának pedig csak egyetlen bárkája. Ezzel az alkotmánnyal járta a partmenti vizeket, ott halászgattak Göstával és két segédjével. Jövedelmük éppen csak szerény megélhetést biztosított. Gunnaréknak fényűzően berendezett, kastélyszerű ház volt az otthona, Göstáéknak csak egy fából épült kétszobás házacskaja jutott.

A fenti körülmények ellenére a fiúk kapcsolata, barátsága az idő múlásával egyre jobban elmélyült. Ennek oka egy közös tulajdonság volt: a tudásvágy.

Gösta éles eszű fiú volt, de kitűnő eredménnyel végzett alapfokú tanulmányai után kénytelen volt nevelőapjának segíteni nehéz munkájában, így a továbbtanulásról fájó szívvel le kellett mondania. Gunnarban találta meg azt a segítőtársat, aki az ő hiányos tudását pótolni igyekezett.

Gunnar jó tanuló volt és a várhatóan sikeres érettségi vizsga után az oslói egyetem hajótervező-építő mérnöki szakára készült – szülei akaratának megfelelően. Igaz, nem valami nagy lelkesedéssel, mert ő inkább tengerészkapitány szeretett volna lenni. Sokszor képzelte magát egy nagy óceánjáró parancsnoki hídjára.

Hamar észrevette hogy Gösta jó tanítvány lenne és örömmel tapasztalta, hogy nem tévedett. Gösta állandó, feszült érdeklődéssel hallgatta magyarázatait, s mint egy zsugori kalmár a kincseit, úgy rakosgatta, őrizgette emlékezetében a tudást. Őt pedig a tenger és a tengerészélet vonzotta és Gösta erről sokat tudott neki mondani. Ellentétes érdeklődésük így szerencsésen kiegyenlítődőtt.

Ezen a napon ismét Gunnar volt a tanár: „Gösta, ma történelemről szeretnék beszélni és tudom hogy nagyon fog téged érdekelni.

A múlt évben tanultuk hogy az emberek évszázadokig azt hitték, hogy az újvilágot Kolumbusz Kristóf fedezte fel a spanyol királyi pár szolgálatában. A múlt század második felében norvég tudósok megállapították, hogy Kolumbusz előtt öt-hatszáz évvel már voltak európai emberek Amerika földjén. Most elmondok egy mesét, ami valóban megtörtént.

Négy hajót dobált a haragos tenger, mintha szét akarta volna őket kergetni hogy egyenként nyelhesse el. De az evezőket emelgető férfiak karja erősebb volt, hiába cibálta, csapkodta őket a víz. Leif Ericson normann vezér hajói nem szakadtak el egymástól, orruk konokul mindig nyugat felé fordult.

Harald fia Olaf szilárdan állt a hajó orrában, tekintete a távolba fúródott. Ha a sirálynak olyan a szeme hogy nyíllövésnyi magasból is meglátja az úszó halat, Olaf szeme olyan éles, hogy három nyíllövés távolságból meglátja a víz színén lebegő, bukdácsoló sirály fehér fejét.

„Látsz?” – hangzott az időnként ismétlődő kiáltás a hajó közepéről. Leif, a vezér kiáltott.

„Látok. Vízet és eget.” – felet Olaf.

Megint csend lett. Csak az evezőlapátok ütemes csapódása, a szél és a hullámok zúgása-morgása hallatszott.

Merész úton jártak. Nem tudhatták hol, mikor s egyáltalán érnek-e valaha szárazföldre, de elszánt akarással mentek előre, hajtotta őket a felfedezés vágya.

Leif vezér apja Vörös Erik egy alkalommal nyugat felé hajózva egy számára ismeretlen földet fedezett fel és azt a partját borító moháról elnevezte „Zöld-országnak”, a normannok nyelvén Grönlandnak. Izland észak-nyugati részéről érkezett hajóival és letelepedett.

Fia itt nőtt fel, s amikor ő is vezér lett, nekivágott az óceánnak. Nyugat felé tartott négy hajóval, mert híre járt hogy a nagy vizen túl jól termő szárazföldeket lehet találni. Eljutott oda már egy-egy kalandozó normann csapat.

Csodálatos tengeri vándorlások hősei voltak a normann hajósok, a vikingek. Néhány nemzedékkel Leif előtt eljutottak messze délen a frankok földjére is, kifosztották a városokat és hatalmas zsákmánnyal tértek vissza északi hazájukba.

De egyes csoportjaik letelepedtek az idegen vidékeken, szaporodtak és az ottani őslakossággal összeolvadva városokat, államokat alapítottak. Ennek emlékét őrzi a mai Franciaország északnyugati tartományának, Normandiának neve.

Leif nyugatra vágyott. Erősen hitt a legendákban, amelyek a távoli termékeny földekről szóltak.

A férfiak eveztek, fáradságot nem ismerve. Az asszonyok és gyermekek a hajófenéken kuporogtak. A nők naponta egyszer a széles kőlapon égő tűz felett kását főztek a szárított vagy füstölt rénszarvashús mellé.

A tizenkétpár-evezős hajókon negyven-ötven férfi fért el a családjával. Leif flottája majdnem kétszáz evezős-harcost számlált, s ugyanannyi vagy még több asszony és gyerek szorongott a hajók alsó részében.

Utazásuk negyedik hetére az élelem és ivóvíz erősen megfogyatkozott, a férfikarok ereje is csökkenni kezdett. De az ezredik év első napján déltájt a sirályszemű Olaf valami halvány kékes-zöld sávot látott a horizonton. Földet kiáltani még nem mert, csak óvatosan hátraszólt: „Valamit látok...” Ahogy múlt az idő, az a valami jóval közelebb került. Föld volt! Egy nagy sziget partja!

A szigetet ahol először kötöttek ki Leif vezér „Szőlő-országnak” nevezte el, a közelben levő másik szigetet sziklás partja miatt „Kő-országnak” és egy harmadikat „Erdős-országnak”, normann nyelven Vinland, Markland és Helluland-nak.

A későbbi térképek Vinlandot „Új-Foundland”, Hellulandot „Baffin-sziget” és Marklandot „Labrador” néven jelzik, de a hiteles azonosítás körüli vita máig tart.

Az új névadásig sok mindennek kellett történnie. Leif vezér normannjainak felfedezése tökéletes feledésbe merült. Elsősorban azért, mert Leifék nem tudhatták hogy az a föld ahol kikötöttek, egy óriási kontinens része. Másrészt őket csak a zsákmányszerzés lehetősége vonzotta arrafelé.

Különös nép volt. A név - nord-mann - egyszerűen északi embert jelent: a skandinávok őse, vagyis a svédeké, dánoké, norvégeké, tehát a miénk is, Gösta. Hódításaikkal rettegésben tartották az Atlanti-óceán partvidékén lakó népeket, de benyomultak a Földközi tengerre is. Szicília szigetén normann királyságot alapítottak, megjárták a görög partokat, egészen Bizáncig eljutottak. Csaknem mindig úton voltak ezek a kóbor viking-normann rajok. Hajtotta őket a szűkös, ínséges élettől való szabadulás vágya. És az akkori viszonyok között ezt csak erőszakkal, emberéletek árán teheték: valakiktől el kellett venni a földet, az élelmet, hogy nekik több jusson.

Olafról még megtudtam, hogy szerzetes volt Norvégiában, de megunta és levetette a csuhát. Grönlandra ment és csatlakozott Leif vezér kalandjához. Mivel tudott latinul, naplószerűen lejegyezte utazásuk és célba érésük minden eseményét. Norvég tudósok megtalálták a pergameneket.

Hát ennyi! Szép történet, de most jön a lényeg, Gösta. Mondtam már, hogy mindig a tengerre és szabadságra vágytam. Szenvedni fogok helyhez kötve egy irodában. Amit a vikingekről hallottam, még jobban felkeltette ezt az érzést bennem és egész éjszaka álmatlanul azon jártak a gondolataim, hogyan lehetne elérni hogy legalább egy kicsi ideig úgy éljek ahogy szeretnék és azt tehessem ami jólesik.

És van egy jó ötletem! Ha túl leszek az érettségin meg a felvételin, még lesz hat hét szünidőm. Hát én akkor nekivágok az óceánnak nyugat felé és megpróbálom Leif útvonalán végigmenni. Kölcsön kell vennem hozzá apám jachtját, ami itt horgonyoz a házunk előtt a fjordban. Elég nagy és erős az úthoz. Apám ezzel szokta a hajóit meglátogatni, hogy elszámoltassa a személyzetet. De nyáron nincs a jachtra szüksége, mert a hajók úton vannak és csak a hideg beálltával térnek haza.

Horváth Gyula - Pro Memoria

Persze titokban kell kölcsönvenni. Igen, tudom hogy disznóság, de nincs más megoldás. És azt is tudom, hogy jó kis büntetést kapok érte amikor hazaérek.

Még egy dolog van, Gösta. Kérlek szépen hogy kísérj el, mert egyedül nem mehetek. Szükségem van valakire aki ismeri a tengert és tud kormányozni. A jacht vitorlás meg motoros is egyben, érteni kell azokhoz is.

Tudom hogy nehéz lesz elérni hogy elengedjenek. Björnsen bácsinak valakit fel kell fogadnia, aki pótol téged a hajóján. Van félretett pénzem, abból oda tudok adni neki annyit, amennyi a helyettes bérét fedezi. És van pénzem mindenre ami az úthoz kell: üzemanyag, étel, halászfelszerelés, egyebek. Ebben is segítened kellene, nehogy kihagyjak valamit. Fegyverre is szükség lesz a vadállatok ellen, például a grönlandi medve elég veszélyes ha nincs puska a kezében. És tudom, hogy ahová készülünk már nem élnek vad bennszülöttek, de a békés emberek között is lehetnek olyanok akik mondjuk rablási szándékkal támadnak. Mert azt még nem mondtam, hogy költőpénzre is félretettem kétezer koronát.

Hát, én eleget beszéltem! Nagyon szeretném tudni már, hogy van-e kedved velem jönni. Kérlek, kérlek, ugye igen?”

Gösta nehezen szólalt meg: „Nézd Gunnar! Tudod, hogy szívesen voltam a társad eddig mindenben. De most nem mondhatok igent addig, amíg nem beszéltem a szüleimmel. Ők megérdemlik, hogy az engedélyük nélkül ne menjek bele egy ekkora kalandba. Adj nekem egy-két napot arra hogy meggyőzzem őket. Pár napig nem megyünk ki a tengerre mert nevelőapám nincs túl jól, így biztosan itthon találász majd.”

„Értem és várok, Gösta. De próbáld megértetni velük azt is, hogy ez az utazás neked is hasznos lehet. Kormányos vagy fedélzetmester biztosan lehetnél utána.”

Gunnar megölelte a barátját és elindult hazafelé. A két nap várakozás nehezen telt el kétség és remény között. Nappal nyugtalan volt, ingerlékeny, a tanulás nehezen ment, alig evett. Éjjel rosszul aludt, fejfájással ébredt. Szülei aggódva figyelték és kérdegették, de hiába.

A harmadik nap reggelén lázas izgalommal sietett a kikötő felé, ahová a találkozót megbeszélték. Gösta csillogó szemmel fogadta: „Győzelem! Nehéz volt, de sikerült és boldog vagyok hogy veled mehetek. Amíg vártam rád, összeírtam mindent amire szükségünk lesz.”

Gunnar örömeiben azonnal hozzáfogott a beszerzéshez és három nap alatt végzett. Az összevásárolt készleteket Björnsen papa szerszámos kamrájában gyűjtögették. Még nem merték a hajón elhelyezni, nehogy tervüket túl korán felfedezzék. Még két hét kellett ahhoz hogy Gunnar teljesen szabad legyen, vagyis túl legyen az érettségin és az egyetemi felvételtől szóló értesítést is megkapja.

A következő napon megkezdték az előkészületeket az induláshoz. Először a rejtegetett készleteket átcipelték a hajóra. Gösta most látta először a jachtot és elragadtatása óriási volt. Most kezdte megérteni Gunnar apját, hogy miért akart fiából mindenáron hajótervező mérnököt csinálni. Mert akik ilyet tudnak alkotni mint ez a kis vizijármű, azok már nem is mesterek, hanem művészek.

A hajó hossza tíz-tizenkét méter lehetett, szélessége négy, ennél fogva karcsú volt. Ragyogó, fehérre mázolt teste úgy ringott a fjord vizén mint egy pihenő hattyú.

Gösta hajókhoz szokott szeme azonnal felfedezte a kis jacht minden előnyét. Megállapította hogy utasai még nagy viharban is biztonságban vannak, kivéve persze ha a vihar zátonynak löki és a hajó léket kap. A hajófenékbe vezető lejárát légmentesen zárult, a kajüt ajtaja és ablakai szintén. Az ablaküvegek igen nagy nyomást kibírtak. A kajüt szellőztetése a teljes bezártságnál is biztosítva volt.

Egy erős vörösréz cső nyúlt ki a tetején, majd tűkanyart csinált és nyílásával lefelé fordult a fedélzetre. Így a levegő áramlását nem akadályozta, de azt igen, hogy víz jusson a kajütbe. A kormányosfülkénél ugyanezt alkalmazták.

A jachtnak csak egy háromszögletű vitorlája és egy árboca volt. Több nem is kellett. Az árboc rugalmas és szívós keményfából volt, hajlott mint a nád, de nem tört. A vitorla gyűrűs rögzítő rendszere lehetővé tette, hogy vihar esetén csak ki kellett oldani a rögzítő kötélt csomóját és a vitorla magától lehullott a fedélzetre, ahol a merevítő rúdra könnyen felcsavarhatták.

Gösta bement a kormányfülkébe hogy megnézze a kormány szerkezetet, a tájolót, a légsúlymérőt, hajózási térképet és minden mást, ami a hajó biztonságos irányításához kell. Nem hiányzott semmi. Lehívta barátját, hogy megmutassa neki is a felszerelés használatát.

Gunnar számára ezek ismeretlen dolgok voltak. Kivéve a hajótérképet, amit meglepő hozzáértéssel szemlélte. Ugyanis titokban olyan tanfolyamra járt, ahol a térképolvasást tanították. Így ebben a dologban ő volt fölényben Göstával szemben.

Indulás a Feröer-szigetek és Izland felé

Elérkezett végre az indulás ideje.

Gösta könnyes búcsút vett a nevelőszülőktől, Gunnar pedig búcsúlevelet írt, tele bocsánatkéréssel és fogadkozással, hogy hazatérése után minden figyelmét a tanulásnak szenteli majd. A levelet egy kisfiúval küldte haza szüleinek. A gyerek boldogan futott a Thornston-ház felé, mert örült a pénznek, amit a küldetésért kapott...

Gösta és Gunnar ott állt végre a jacht fedélzetén, tele lázas izgalommal. Felhúzták a horgonyt, kioldották a parti cölöpökhöz rögzítő kötelet. A kis hajó vidáman ringatózott a fjord csendes vizén. Most jött el az a pillanat, amikor Göstának meg kellett mutatnia hogy ki tudja-e vezetni a jachtot a fjord szűk kijáratán, a két szikla között úgy hogy a hajó oldalai meg ne sérüljenek. A feladatot sikerrel megoldotta. A fjordban állt a levegő, a vitorla petyhüdtlen lógott, így a motort kellett használnia. Ezzel volt egy kis gondja, mert apja öreg bárkáján elavult, régi motor volt, ez pedig a legújabb típus és bonyolult. De addig próbálgatta, amíg rájött hogyan működik. Amikor a hajócsavar beindult és a jacht megmozdult, Gösta megragadta a kormánykereket és úgy vezette ki a jachtot a fjordból, hogy egy karcolás sem esett rajta.

Amikor kijutottak a nyílt tengerre, a motort leállította, vitorlát bontott, beállította és rögzítette. Majd a kormányt is beállította az útiránynak megfelelően és azt is lerögzítette. És a hajó karcsú teste, szélről dagasztott vitorlájával úgy suhant az Északi-tenger hullámain mint egy fehér sirály, orrával nyugat felé tartva. Oldalán ott ragyogott aranyozott betűkkel a neve: „Senta”. A két fiú egy ideig érzékenyülve tekintett vissza az elhagyott haza ködbevesző partjaira, de kedélyük hamarosan felderült. Boldog örömmel élvezték a szabadságot és a tudatot, hogy sikerült eljutniuk oda ahová vágyakoztak, a tenger végtelen térségeire.

A kis hajó mintha részt akarna venni ifjú utasai örömeiben, valósággal repült, egymás után hagyva maga mögött a tengeri mérföldeket. Gösta kiszámította, hogy óránként harminc mérföld sebességgel haladnak, ami a hajó méreteihez viszonyítva nem kis teljesítmény. A sebesség megállapítása nagyon egyszerű munka volt. Ezen a hajón már nem csomózott kötéllel, a „loggal” kellett mérni a megtett utat, hanem az automata sebességmérő skálájáról csak le kellett olvasni.

Ha ezt a sebességet tartani tudják, akkor a hajózási térkép szerint három napon belül eléri a Faröer szigeteket. Az égen egyetlen felhő sem volt, a nap – túlságosan is – ontotta melegét. Csupán a jacht vitorláját dagasztó szellő enyhítette a forróságot. A fiúkról hamarosan lekíváncozott minden ruha, csak egy úszónadrág maradt rajtuk. Norvégia hűvös éghajlatához voltak szokva. Melegüket úgy próbálták enyhíteni, hogy vödörrel vizel mertek a tengerből és azzal locsolták egymást. De ezt abba kellett hagyni, mert a sós víz csípni kezdte a bőrüket.

A fiatalos lelkesedés már a második napon alábbhagyott. Útjuknak ez a szakasza eseménytelen volt, egyhangú, s végül unalmassá vált. Egyszer-egyszer láttak repülőhalakat. Gyönyörű látvány volt, ahogy a vízből kivágódva, a nap fényében ezüst nyílként suhantak tíz-tizenöt méter hosszan a tenger felett.

Amikor már csak úgy ötven kilométerre voltak a Feröer-vagyis Juh-szigetektől, egy hatalmas madár jelent meg a hajójuk felett. Albatrosz volt, az egyik leghatalmasabb repülésre képes madár, a kondorkeselyűnél is nagyobb. Szárnyainak fesztávolsága a három métert is meghaladja, sebessége egy sportrepülőgép sebességével vetekszik.

Gunnar lövésre emelte a puskáját, de Gösta lefogta a kezét: „Nem szabad, ez védett madár! Tilos pusztítani!”

„Kár, szívesen betenném a gyűjteményembe.” – sóhajtott Gunnar csalódottan.

Közben a Senta változatlan sebességgel szelte az Atlanti-óceán vizét. Feltűnedeztek a Feröer-szigetek partjai. Kicsi szigetek ezek, gazdasági jelentőségük is kicsi. Dánia nem sok hasznot lát belőlük. Önálló állami létre nem alkalmasak, ezért nem is törekszenek a Dániától való elszakadásra, mert az anyaország segítsége nélkül nem boldogulnának.

Nem is találtak itt a fiúk semmi különösebb látnivalót. Egyetlen napi tartózkodásuk alatt csak vásároltak, hogy pótolják ami eddigi útjuk alatt a készletükből kifogyott. Másnap már kora hajnalban elhagyták a szigeteket. Kezdték rájönni arra, hogy utazásuk alatt izgalmas kalandokra nem számíthatnak. Elmúltak azok az idők, melyekről Cooper, Verne, May Károly regényei szólnak.

Megszűnt a kalózkodás, a rabszolga-kereskedelem, nincsen a földnek ismeretlen területe, mindenütt szervezett társadalmak, folyamatosan fejlődő települések vannak. A civilizáció árasztja áldásait, de egyben átkait is az emberiségre.

A Senta orrával északnyugatnak fordulva Izland felé tartott. Izland elég terjedelmes sziget az Atlanti-ceán északi felén. Dánia birtoka volt, de már kiharcolta függetlenségét és önálló állami életre rendezkedett be. Dánia elég könnyen lemondott róla, mert a sziget gazdaságilag nem nagy értéket jelentett számára.

Reykjavik, a főváros fejlődése a II. világháború után indult meg, egyszerű faluból modern várossá vált. Izland fő bevételi forrása a halászat. A halászati övezet kijelölése és a halászati jog tiszteletben tartása állandó vitatéma Izland és az észak-atlanti partvidék országai között.

A Feröer-szigetek és Izland között ismét három napos volt az út. Ez is eseménytelenül telt akárcsak az előbbiek. Az idő változatlan, a szél állandóan és egy irányból fújt. Göstának alig volt dolga a vitorlával. Nem tehettek mást, csak süttették magukat a nappal, pedig már olyanok voltak mintha valahonnan Indiából kerültek volna ide. Locsolgatták egymást, de arra is ráuntak. A vitorla árnyékában olvastak, ettek, társasjátékkal csapták agyon az időt éjszakáig. Éjjel mindig csak egyikük alhatott, a másiknak ébren kellett maradnia. Rendszerint Gösta volt ébren éjfélig, Gunnar pedig éjfélről hajnalig.

Nagyon kellett figyelni, mert ezen a szakaszon már jéghegyek is előfordultak. A Titanic 1912-es katasztrófájának emléke óvatossá tette őket.

A negyedik nap reggelén Reykjavik kikötőjében állt meg a Senta. A várost szürke köd takarta. Itt is csak bevásároltak, aztán indultak tovább Grönland déli csücske felé.

Pingvinek, fókák és eszkimók Grönlandon

Grönland csaknem szabályos háromszög alakú óriás sziget az Atlanti óceánban. Területe nagyobb, mint Ausztrália. Jogosan kaphatná meg a „hetedik világrész” elnevezést. Éghajlata nem teszi igazán kedvező élettérre az ember számára. Csak egyetlen fajta tud itt megélni, a hőmérsékleti viszonyokhoz alkalmazkodni képes eszkimó.

Göstának ügyeskednie kellett a vitorlával, mert a szél nem a megfelelő irányba fújt. Így a Senta sebessége csökkent, ezért várható volt hogy az előre kalkulált idő alatt nem érik el Grönland déli csúcsát.

De arra nem számítottak, hogy egy útjukat még jóval inkább késleltető körülmény olyan hirtelen bekövetkezik. A második napon Göstának feltűnt a láthatáron egy szürke felhőfoslány, ami feléjük közeledett. Ahogy jött, egyre nagyobb és sötétebb lett. Gösta tudta, hogy rövid időn belül kitör a vihar.

Megtették amit ilyenkor tenni lehet: leengedték a vitorlát és erősen az árboc talpához kötözték. A fedélzetről minden mozdíthatót levittek a hajófenékbe. Rögzítették a kormányt, és minden lejáratot, ablakot, ajtót légmentesen bezártak. A kajütben megnyitották a szellőztetőcső nyílását, majd nem tagadható szorongással várták a veszedelmet.

Az pedig jött - mint egy megvadult égi bölénycsorda - hogy mindent legázoljon, ami rohamának ellent akar állni.

A fiúk igyekeztek megnyugtatni magukat hogy a jól megépített hajóban nem eshet bajuk, de amikor a kajüt ablakán át figyelték a feljük száguldó rettenetet, bizony megremegtek a félelemtől.

A sötét felhő még nem volt egészen felettük, de az előszele már érezhető volt és látták feljük hömpölyögni az első házmagas hullámhengert. Szinte megdermedtek a rémülettől, szorosan átölelték egymást, szemüket is lehunyták hogy ne lássák ami következik.

A hullám szerencsére nem oldalt, hanem szembe ment neki a hajónak. Magasba emelte, mint egy óriás a tenyerén, hogy labdázzon vele. A fiúk néhány pillanatig úgy érezték hogy az égbe repülnek, de utána ugyanolyan gyors zuhanás következett a sötét hullámvölgybe. Az oslói vidámpark hullámvasútján sokszor gyakorolták ezt a föl-le mozgást, de a tengernek ez a rettenetes labdajátéka nagyon megviselte őket. Gunnarnak hányingere lett, megkapta a „tengeri betegséget”. Gösta már régen átesett ezen és azt is tudta, hogyan lehet enyhíteni. Ott ült Gunnar mellett, tartotta az edényt, törölgette a homlokát. A viharral már nem is törődött, csak azért fohászkodott hogy a barátja jobban legyen.

Közben odakint az elemek tovább tomboltak. A tenger alulról emelgette, a fekete felhő felülről ostromozta zuhatagával a jachtot, de a jól megépített alkotmány remekül ellenállt. Pedig voltak pillanatok, amikor teljesen a víz alá merült, akár egy bújárhajó. Ilyenkor megesett hogy a szellőztető csövön keresztül víz ömlött a kajütbe, de a nyílását el tudták zárni és komoly baj nem történt.

Teljes huszonnégy órán át tartott a vihar, majd amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan el is múlt. A meggyötört hajó sérülés nélkül, csendesen ringott a megszelídült hullámokon.

Ismét a nap ragyogó fénye világított be a kajüt kerek ablakain. Gösta kivitte barátját a szabad levegőre. A vitorlát kibontotta és felvonta az árbocra. Az egynapos éhezés után jó étvággal evett. Gunnarnak is adott valami könnyű ételt és teát, aki ettől hamarosan jobban érezte magát.

Gösta most meg akarta tudni azt, hogy a vihar hová sodorta őket. A kormányfülke műszereinek segítségével nem sikerült megállapítani a hajó helyzetét. Meg kellett várnia amíg Gunnar teljesen felépül, mert szükség volt az ő térképolvasási és navigációs ismereteire. Szomorúan vették tudomásul hogy eredeti céljukkal éppen ellenkező irányba kerültek és már alig fél napi távolságra vannak Grönland északi partjaitól. Kiszámították hogy három nap kell ahhoz, hogy visszahajózzanak a sziget déli végéhez.

Gösta beállította a vitorlát és a Senta megindult délkeleti irányban. A széljárás kedvező volt, a hajó elérte maximális sebességét. A fiúknak reménykedtek abban, hogy az idővesztésük valamennyire csökkenni fog.

Az utazás ment tovább mint eddig, azzal a különbséggel hogy itt már egyre melegebb ruhát kellett felvenniük. Gösta mindenről gondoskodott, még rénszarvasbőr kabát és sapka is volt náluk.

Néhány óra kellett még hogy meglássák a hó és jég birodalmát. Minden fehér, csak a sok fehérség fölé boruló ég volt barátságtalanul szürke. Kihalt, néma táj, életnek semmi nyoma. De mégis: amikor már csak negyedmértőldre voltak a nagy szigettől, a partján mozgó alakok tömegét vették észre. Olyanok voltak a hajóról, mintha fekete-fehér ruhás emberek lennének. Amikor közelebb értek, már látni lehetett hogy nem emberek, hanem madarak.

„Ezek pingvinek!” – kiáltotta Gunnar amikor felismerte őket.

Különös faj ez, madarak szárnyak nélkül. A szárnyakat náluk a fókáéhoz hasonló lapátszerű uszony helyettesíti. Repülni nem tudnak, de úszni annál jobban. A futás sem esetük, mert úszóhártyás lábaikkal esetenül totyognak, akár a mi kacsáink. De a legkülönösebb tulajdonságuk az, hogy egész testükkel felemelkedve úgy álldogálnak mint az emberek.

Amikor a Senta partot ért, a fiúk kiszálltak, hogy közelebbről is megnézzék ezeket az állatokat. Úgy látszott hogy soha nem láttak még embert, mert egyáltalán nem mutattak félelmet. A fiúk alig tudtak megválni tőlük, olyan barátságosak voltak. Toporogtak és érdeklődve körülvették őket, mint kíváncsi fotósok a hírességeket.

De menni kellett tovább. A sziget partja mentén haladtak és figyeltek, hogy elkerüljék a víz alatti jégzátonyokat. Már ötszáz mérföldet is megtettek a pingvines barátkozás óta, de a szigeten életnek semmi jelét nem látták.

Egy alkalommal, amíg Gösta a vitorlát igazította a szélirány változása miatt, Gunnar távcsővel figyelte a partot. Hirtelen felkiáltott: „Gyere csak, valamit látok!”

Gösta is belenézett a távcsőbe: „Gunnar, ezek fókák! Rengeteg oroszlánfóka. Azért hívják őket így, mert a fejük hasonlít az oroszlánéhoz. Ragadozók, de csak halat esznek.”

A fókák felé vették az irányt. Partot érve kiszálltak a leengedett pallón. A fókák – akár a pingvinek – félelem nélkül fogadták őket. Csak az anyaállatok nyugtalankodtak valamennyire, a kisleányokat féltve. Gösta hamar visszament a hajóra ebédet készíteni, mert ragaszkodott a napirendhez. De Gunnar a fókáknál maradt. Társaságuk annyira lefoglalta, hogy másra nem figyelt. Pedig jött felé a veszedelem.

Amikor löfegyvert vásárolt maguknak, akkor gondolt erre is. De most mégis váratlanul érte. Egy kóbor, öreg medve – bundája fehér mint a hó – megérezte a fókák szagát. Sovány és kiéhezett volt, biztosan régen sikerült neki egy eredményes vadászat.

Amikor megjelent a fókatelep közelében, a fókák között kitört a pánik. A rémült állatok kutyaugatáshoz hasonló hangja fülszaggató volt. Esetlen mozgásukkal a vízbe igyekeztek. A legnagyobb izgalomban a fókamamák voltak, akik kicsinyeiket az orrukkal lökdösték, noszogatták a sietésre, s ha azok makacskodtak, hát egyszerűen belegörgették őket a tengerbe. Az utolsónak maradt fókamama bébijé annyira ellenállt, hogy már úgy látszott hogy nincs menekülés. A kétségbeesett anyaállat ugatása valóságos segélykiáltásként hangzott.

Gunnar megkövülten nézte a jelenetet. Puskája ott volt a vállán, de nem jutott eszébe hogy használhatná. Pedig az éhes medve pont a makacs fókabébit szemelte ki magának. Már alig pár lépésre volt tőle, amikor Gunnar feleszmélt. A kicsi fókát féltve, hirtelen lekapta a puskát a válláról, célzott és lőtt. De izgalomtól remegő kezével a célzás rosszul sikerült és csak a medve jobb mellső lábát találta el. A megsebzett állat felbődült és otthagya a fókákat, Gunnar felé fordult.

A medve nem úgy támad mint a többi ragadozó. Nem ugrik, hanem két hátsó lábára állva áldozata fölé magasodik, mellső lábaival megragadja és melléhez szorítva összeroppantja a csontjait.

Amikor Gunnar meglátta maga fölött a vadállat fejét, ahelyett hogy újra lőtt volna, eldobta a puskáját és rémülten rohanni kezdett a hajó felé: „Gösta, Gösta, segíts...!”

Barátja a kajütben éppen a felszeletelt konzervhúst sütögette a spirituszfőzőn, amikor meghallotta a sikoltást. Kezében a késsel és a fehérborsos zacskóval kiugrott a fedélzetre. Arra már nem volt ideje, hogy visszamenjen a puskájáért. Lerohant a hajóról a partra és Gunnart félrelökve a medve elé vetette magát. Az állat egy pillanatra megtorpant az ellenfélváltás miatt. Gösta ezt kihasználva a borsos zacskó tartalmát a pofájába szórta. A medve hörögve kapott a szeméhez, a bors rettenetesen csípte. Ez elég volt Göstának ahhoz, hogy késével a felemelt mancs alá szúrjon.

A vastag bundán áthatolni nehéz volt, de a helyzet izgalma erőt adott. A szívet találta el és az állatnak pillanatok alatt vége volt, nem mozdult többé.

A fókák megmenekültek és a fiúk megnyugodva visszamentek a hajóra. Sűrű füst és égett hús szaga áradt a kabinból. Göstának most jutott eszébe, hogy amikor kirohant, égve hagyta a főzőt és a hús szénné égett. Oda a mai ebéd! De támadt egy ötlete mialatt a kabint igyekeztek kiszellőztetni.

Lement a partra a medvéhez. Borotvaéles késével végigmetszette a bőrt az állkapocs alatt a farokig, aztán lefejtette a húsról, vagyis megnyúzta a medvét. Beleizzadt a kemény munkába. A legnehezebb dolog a nyakcsigolya átvágása volt, amihez a hajóról kellett fejszét hoznia.

Végül ott feküdt előtte a jegesmedve sértetlen prêmes bőre és koponyája. Örömmel gondolt arra, hogy otthon majd kikészítteti és nevelőapjának ajándékozza. Milyen kellemes lesz Bjørnsen papának elheverni rajta, amikor hazatér a kemény munkából.

A medvebőrt Gunnarral kellett a hajóra cipelnie, olyan súlyos volt. A hajófenéken aztán jól besózták a belsejét, hogy ne induljon bomlásnak és ne bűdösödjön meg. Az odaégett hús helyett pedig megsütötték, majd megették a levágott és letisztított medvetalpakat.

Folytatták útjukat déli irányban, továbbra is a part mentén. A tenger jégmentes volt, mert a néhány hetes grönlandi nyár ideje volt, amikor a hőmérséklet nappal néhány fokkal fagypont fölé emelkedett, legalábbis a szigetnek ezen a részén. És minél tovább jutottak a déli csúcs felé, a hőmérséklet folyamatosan emelkedett. A fiúkról hamarosan lekerült a bunda. Verejtékezésről azért nem volt szó, de fázásról sem.

Ennek az útszakasznak a harmadik napján Gösta fehér méhkasok vagy kúpformájú hóhalmok sorát vette észre, pár száz méterre a parttól.

Csodálkozva kérdezte: „Szerinted mik azok a fura dolgok?” Gunnar is belenézett a távcsőbe: „Eszkimó házak. Hóból és jégből épített igluk”.

És mivel tanult néprajzot, mindjárt el is kezdte magyarázni, hogy milyen emberfajta az eszkimó:

„Mandulavágású szemük mongol származásra vall, de széles arcuk nem csontos, mint a mongoloké, hanem kerek.

Az a feltevés, hogy az eszkimók több ezer évvel korábban, valahonnan Ázsia pusztáiról vándoroltak át Alaszkába egy földhídon át, a mai Bering-szoros helyén. Egyes csoportjaik tovább vándoroltak és eljutottak Labradorba. De hogy onnan hogyan kerültek Grönlandra, arról ma is csak találgatások vannak.

A letelepedéshez alkalmazkodniuk kellett a hideg ellen. Fát vagy követ nem találtak az építéshez, csak jeget és havat. A befagyott tenger jégéből kivágott kockákat egymásra helyezték és a közeikbe havat raktak. Amikor készen volt a kunyhó – vagyis iglu -, megöntözték vízzel. A hó összefagyott a jéggel és olyan szilárd fal keletkezett, hogy azt csak ágyúval lehetett volna szétrombolni. Fent az iglu tetején – ami olyan, mint egy kupola – kerek nyílást hagytak a kunyhó közepén égő tűz füstjének távozására.

Mivel fűtöttek? Hát a rénszarvasok szárított trágyájával és fókaszírral. Nem nehéz elképzelni, hogy micsoda bűz volt egy igluban. De ilyen lehet a helyzet ma is.

Ezeknek az igénytelen, de éppen ezért boldog és elégedett embereknek egyedüli tápláléka a fókahús és fókaszír, hal és rénszarvashús. Gyümölcsöt, zöldségfélét soha nem láttak. Ennek ellenére egészségesek voltak és ma is azok. Úgy mondják, a fókahúsban és fókaszírban benne van minden olyan anyag ami az emberi élet fenntartásához kell.

A halhús pedig kilencven százalékban vizet tartalmaz, amiben az ivóvíz minden összetevője megtalálható. Az eszkimók a hólevet csak tisztálkodásra használják, mert rájöttek arra hogy az nem alkalmas ivásra. Aki huzamos ideig csak hólevet fogyaszt, az megbetegszik.

De mindent látni fogunk ha meglátogatjuk őket. Nem kell tőlük tartani, mert barátságosak és nem ismernek gonosz indulatokat. Nem ismerik a bűnözést, tolvajok, gyilkosok nincsenek közöttük. Nincs gazdag és szegény, úr és szolga. Mindenkinék megvan az ami feltétlenül szükséges, ezért nem kell semmit elvenniük egymástól. Őskommunizmusnak nevezhetjük, ahogyan ők élnek.”

Ezalatt a Senta odaért az eszkimók települése elé. Óriási riadalom támadt, kutyák tucattjai rohantak a hajóhoz nagy csaholással. Utánuk a kunyhók népe özönlött a partra. Elöl rengeteg gyerek, utánuk a felnőttek. A kutyákat visszakergették, hogy ne zavarják a vendégeket. De amikor felnőtt utasok helyett két fiú lépett a partra, kis csalódottság látszott az arcokon.

Ennek oka az volt hogy azt hitték, megint prémkereskedők érkeztek. Néhány évtizede kezdődött a kapcsolat, amikor először kötöttek itt ki a kereskedőhajók. Felvásárolták a foka-, rénszarvas- és jegesmedvebőr készleteket. Nem pénzzel fizettek, hanem ipari termékekkel, főleg késeket, bárdokat, edényeket adtak. Ezen a csereüzleten a kereskedőknek volt nagyobb hasznuk, mert a bőrök, különösen az oroszlánfóka kékesfekete, bársonyos tapintású bőre igen kelendő volt az európai piacokon.

Az eszkimók is rájöttek arra, hogy a kereskedők becsapják őket és egyre több csereárut követeltek. A kereskedők dühöngtek, alkudoztak, de végül beadták a derekukat. Még így is nagyon jó üzletet csináltak.

De a csalódottság, amit a két fiú megjelenése okozott, nagyon hamar derűs örömmé változott. Különösen a bogárfekete szemű, kerekarcú gyereksereg öröme és érdeklődése volt viharos. Soha nem láttak még fehér bőrű fiatalokat, csak idősebb, szakállas férfiakat. Úgy viháncoltak, csiviteltek a fiúk körül, mint a verebek nálunk, az Erzsébet-tér fáin. Egy idős ember lépett közéjük és csendre intette őket. Nagy tekintélye lehetett az öregnek, mert hirtelen csend lett és a gyereknép hátrább húzódott.

Gösta és Gunnar nagyon elámult, amikor az eszkimó erősen törve ugyan, de mégis dán nyelven szólította meg őket. Mind a ketten jól beszéltek dánul, így megértették az öregot, akiről kiderült hogy a település főnöke. Az Izlandról érkező prémkereskedőkkel ő tárgyalt és alkudozott, így megtanulta kicsit a nyelvüket.

Ez sokat segített a fiúknak abban, hogy jobban megismerjék a helyi viszonyokat. Amikor beléptek a főnök iglujába, kiderült hogy amit Gunnar az eszkimók életkörülményeiről tanult, már a múlté. A kunyhó közepén az övékéhez hasonló, főzőrésszel kombinált kályha ontotta a meleget. Mellette láda, tele olyan edényekkel, mint a norvég háziasszonyok konyhájában. Az egyik gyorsfőző „kukta” alján ott volt a felírás: „Made in England”.

A fal mellett rénszarvasbőrrel letakarva egy gépféle állt. Egy bőrvarráshoz használható varrógép volt, rajta ollók, tűk és fonalak nagy számban. Tehát már nem halszálkából készült túvel, keserves munkával készítik a bőrruhákat.

A kunyhókon kívül még nem látszott a fejlődés. Az eszkimó kutyákat – melyek tömege a hajóból kiszálló fiúkat is fogadta – szánok vontatására használják. Nyolc-tíz állatot fognak be egy hosszú szán elé, amiken az eszkimók halász-vadász zsákmányukat szállítják. A kutyák egyedüli tápláléka a leölt fókák belső részei, a halfeldolgozásból származó hulladék, néha rénszarvashús. Igénytelenek, de erősek és munkabírók.

Rénszarvast nem látott Gösta és Gunnar, mert a csordák lent legelnek a sziget déli csücskén és a délnyugati part néhány kilométer széles sávján, melyet a rövid nyár idején sötétzöld moha és zuzmó borít. Erről nevezte el Leif vezér a szigetet „Zöld országnak”.

A fiúk két napot töltöttek a barátságos eszkimóknál. A hajón aludtak és ott készítették el az ebédjüket másnapra. Az eszkimók kínálta fókahús nem volt ínnyükre, de a halakat szívesen fogadták.

Búcsúzás előtt Gunnarnak eszébe jutott, hogy a gyerekeknek valamit adni kellene. Nagy csokoládékészletük volt, sokat összevásároltak az utazás előtt. Eleinte ették is, de hamar elegük lett belőle. Az összes csokit szélesztették a gyerekek között, mindegyiknek jutott. Ritkán jutottak hozzá ilyesmihez, alig ismerték. De amikor megkóstolták, annyira ízlett nekik, hogy örömben körülviháncolták Gunnart és Göstát, majd leverték őket a lábukról.

Amikor a Senta a parttól eltávolodott, a gyereksereg sokáig szomorúan nézett a hajó után. De a telep egész lakossága is ott állt és integetett, amíg el nem tűntek a távolban.

A jacht indulásakor Gösta a vitorla beállításával volt elfoglalva, Gunnar pedig az integetőket figyelte, így nem tűnt fel nekik a Senta mögött gyülekező tizenkét-tizenöt apró csónak.

Másfél-két méter hosszú fókabőr kajakok voltak. Az eszkimó kajak úgy készül, hogy a bőrt nyúzás után ráfeszítik egy jégből készült csónakformára. Felveszi az alakját, a hidegtől megmerevedik és olyan kemény és szilárd lesz, mintha keményfa lenne. Merevítő nem is kell bele. A kajak nyílását bőrfedővel zárják le, ami az eszkimó derekát szorosan körülfogja és a víz nem hatolhat be a csónakba.

Mindegyik kajakban egy-egy fiatal eszkimó ült. Amint a hajó elindult, mozdultak a kajakok is.

Megkezdődött a verseny, de csak néhány száz méteren tudták követni, lassan lemaradoztak. A versenyzők teljesítménye így is bámulatos volt. De ez nem egyszerű vetélkedés volt, hanem a barátság és tisztelet kifejezése a vendégek felé.

Partra lépés Labradorban

A fiúk utazásuk tizenkettedik napján elérték Grönland legdélibb csúcsát. Nem álltak meg, csak megbámulták a zuzmót és mohát buzgón legelő rénszarvascsordákat. Innen kissé északnak vették az irányt Labrador felé.

Labrador Kanada északnyugati félszigete. Kanada lakossága hetven százalékban angol, harminc százalékban francia. A fiúk - ha másból nem, hát Cooper regényeiből - tudták, hogyan zajlott le és hogyan végződött az angol-francia háború a tizennyolcadik század harmadik negyedében...

Ez a négynapos útjuk is eseménytelenül telt el. Az ötödik nap reggelén pillantották meg az óriási félsziget partjait, de nem sok örömük telt benne. Magukban igazat adtak Leif vezérnek, aki „Kő-országnak” nevezte el ezt a vidéket. Mindenütt csak kő és szikla, sehol egy fa, sehol egy csenevész bokor.

Egy teljes napig hajóztak, tisztas távolban a partmenti szikláktól és az alattomos zátonyoktól. Végre találtak egy fjord-szerű kis öblöt, amit kikötésre alkalmasnak láttak. Miután kikötöttek, Gösta felmászott egy sziklaoromra hogy körülnézzen. És csodálkozva állapította meg, hogy a tengertől néhány száz méterre zöld mezők és sűrű erdők váltják fel a sziklás és köves parti sávot.

Megbeszélték hogy másnap reggel felderítő útra mennek a félsziget belsejébe. Felkészültek és elindultak, de igen óvatosan, mert nem tudhatták hogy itt milyen veszélyek vannak. Ez a föld ma is gyéren lakott, mert az év tíz hónapjában hó és jég borítja. Most javában tartott a rövid nyár. Főleg prémvadászok élnek itt, hiszen a vidék vadban igen gazdag. Ezek a prémvadászok általában nem puskával ejtik el a zsákmányukat, hanem csapdákat állítanak a kunyhóik körül több száz méteres körben.

Egy nagy füves térségen áthaladva hatalmas erdőségbe értek. Sok olyan fa volt itt, amit ők Norvégiában soha nem láttak. De az uralkodó fajta a fenyő, ráadásul a „sequoia”, vagyis óriás mamutfenyő. A kisebbek úgy öt-hatszáz évesek lehetnek, magasságuk ötven-hatvan méter, de voltak közöttük ezer-ezeröttszáz évesek is, nyolcvan méter körüli magassággal. Törzsük átmérője 6-8 méter. Néhánynak a törzse kettévált, a két törzs közötti nyílás olyan mint egy diadalív és akkora hogy egy teherautó is átfér alatta.

A fiúk ámultak és bámultak, de közben megfélelkeztek az óvatosságról. Még szerencse hogy csendben voltak. Amíg szótlanul nézelődtek, tőlük tíz-tizenöt méterre csörtetés, brummogás, lihegés hallatszott és egy óriási szürke bundát láttak eliramodni. Gunnarnak majdnem megállt a szívverése, de megragadta Gösta karját, aki éppen lekapta válláról a puskát: „Kérlek, ne lőjj! Tudod mi volt ez? – súgta izgatottan – Egy grizzly, a kanadai szürke medve, Amerika leghatalmasabb és legveszedelmesebb ragadozója! Ha két lábra áll, három méternél is magasabb. Fő elesége az Észak-Amerika füves pusztaságain vándorló bison-, vagyis bölénycsordák voltak. Mancsának egyetlen hatalmas ütésével leterítette a bölényt, pedig az se egy erőtlen állat. Menekülni sem lehet előle, mert futni is nagyon tud. A puskánk lövedéke annyit ártana neki, mint nekünk egy légycsípés...”

Gösta döbbsen hallgatta. Felfogta a veszély nagyságát és tudta, hogy csak a szélirány védte meg őket attól, hogy a grizzly szimatot kapjon. Ezután már óvatosabban bolyongtak a faóriások között és igyekeztek is kifelé. De a fák lombjait nem figyelték, pedig a következő veszedelem onnan leselkedett rájuk. Egy sárga szempár követte őket, támadásra készen.

Gösta ment elöl, nyomában Gunnar lépkedett. A jegesmedvével történt eset óta Göstában látta az őrangyal, aki őt minden bajból kimenti. Éppen ezen gondolkodott, amikor megreccsentek fölötté az ágak és egy sárgásbarnafoltos, nehéz test zuhant a hátára. Felsikoltott és arcra bukva elájult. Gösta a hangra megfordult. Egészséges reflexei kitűnően működtek. Lövésre már nem volt ideje, így hát puskája csövét megragadva a puskaaggal ütötte fejbe a vadat, amely egy pillanatra megtorpant és kissé hátrahúzódott, újabb ugrásra készülve.

Ez a kis idő elég volt arra, hogy Gösta megfordítsa a fegyverét és elsüsse. A golyó azonnal leterítette a ragadozót, pompás teste ott nyúlt el Gunnar mellett, akinek az ijedtségen kívül más baja nem történt. Csak Gösta lélekjelenlétén múlt, mert ha néhány pillanatig is gondolkozik, akkor a vad átharapta volna a földön fekvő fiú nyakcsigolyáját. De ez már Göstának is sok volt. Fegyverét kiejtette a kezéből, összecsuklott és elterült a földön, Gunnar és a megölt állat mellett.

Amikor Gunnar magához tért az ájulásból, megdöbbenve nézett körül. Mellette egyik oldalon egy párduchoz hasonló állat teteme, a másik oldalon a kimerült Gösta feküdt sápadtan. Gunnar agya kitisztult és rájött arra, hogy mi is történt. Hálásan ölelte át barátját: „Másodszor mentetted meg az életemet! Ki sem tudom fejezni, hogy mennyire köszönöm!” „Nem kell, Gunnar. Nem várok köszönetet azért, ami a kötelességem, hiszen a barátod vagyok. De egy idegenért is ugyanezt tettem volna...”

Grizzly-kaland

Egy árnyék jelent meg mellettük, s részben eltakarta előlük a napot. Újabb veszélytől tartva összerezzentek. De legalábbis nem úgy nézett ki az a magas, hosszú ősz hajú, szakállas férfi, akinek kék szemei barátságos érdeklődést tükröztek. Angolul köszöntötte őket. Meleg bariton hangja is bizalmat keltett.

Gunnar jól beszélt angolul, Gösta is értett valamennyire. Visszaköszöntek az embernek, akiről kiderült hogy prémvadász és évek óta itt él magányosan.

„Honnan kerültek ide a fiatalurak? – kérdezte - Mert a kiejtésükből úgy ítélem, hogy sem angolok, sem franciák.”

„Norvégok vagyunk, uram.” – felelt Gunnar.

„Norvégok? Ismertem néhányat, szívesen emlékszem rájuk. De maguk hogyan jutottak el ide? Norvégia messze van...”

„Hát hajóval uram, nem is gyalog!” – nevetett Gunnar.

„Ezt én is gondoltam. De hol az a hajó?”

„Lent van uram a parton, egy kis öbölben horgonyoz.”

A prémvadász kételkedve csóválta a fejét: „Higgyék el nekem hogy ismerem annak a partnak minden méterét, de nem tudok olyan öbölről, ahol egy tengerjáró hajót ki lehetne kötni. És hol van a többi utas?”

„Nekünk pedig tessék elhinni, hogy a mi hajónkat bizony ki tudtuk ott kötni. Ha érdeklí és velünk jön, akkor megmutatjuk. Több utas pedig nincs, csak mi ketten vagyunk.”

„Hát igazán kíváncsi vagyok, majd meg is nézem. De előbb mondják már el, hogyan terítették ezt le?” – és a ragadozó tetemére mutatott: „Van arról fogalmuk, hogy mekkora szerencsájuk van? Honnan is tudhatnák, hiszen ez csak itt él, az Észak-Amerikai vadonban! Valamilyen rokona a Dél-Amerikai jaguárnak. Hogyan került északra, nem tudjuk.

Ennek a prémje sokkal dúsabb, nyilván alkalmazkodott az itteni hideghez. Az óriás szürke medvén kívül ez az egyetlen állat, amitől a prémvadásznak félnie kell.

Tudják hogy én ezt a dögöt már hetek óta üldözöm és nem tudtam puskavégre kapni? Azért akartam végezni vele, mert egy ravasz tolvaj. A csapdafosztogatás kényelmes neki, a befogott állatokat saját zsákmányának tekinti. Részemről köszönet önöknek, de mondják már el hogyan csinálták?”

Gunnar nem sokat tudott mondani, csak azt hogy ágreccsenést hallott a háta mögött és egy súlyos test rázuhant. A lapockáján hatalmas ütést érzett, még most is nagyon fáj. Tovább nem emlékszik semmire, mert elájult.

Gösta elmondta, hogy Gunnar sikoltására megfordult és látta, hogy egy sárgásbarna foltos nagymacska fekszik a barátja hátán. Mivel célózni és lőni nem volt ideje, hát a puskatussal ütötte fejbe az állatot. Annak néhány pillanatnyi megtorpanása elég volt arra, hogy a puskát megfordítsa és az ellene forduló állat torkába nyomva elsüsse.

A prémvadász ámulva ingatta a fejét: „Életemben nem hallottam még ilyet! Ha nem látnám itt feküdni ezt a dögöt, akkor nem hinném el amit mondott. De mit akarnak kezdeni vele? Gondolom hogy csak a prémre tartanak igényt. A húsa nem ehető, az csak a prémvadásznak jó – csalinak a csapdákhöz.”

„Uram, nekünk sem a húsa, sem a prémje nem kell, az öné lehet ha tetszik.” – szólt Gunnar.

„Itt íratlan törvény – és ezt mi kevés kivétellel tiszteletben tartjuk -, hogy a vad azé, aki elejti. Azért ha így döntöttek, rendben van, elfogadom és köszönöm. A fű most elég síkos, faágakból készítek valami szánfélét. De egyedül hazahúzni így sem tudnám, kérem hogy segítsenek. Sietnünk kell, mert ha a

grizzly visszatér és szagot kap, akkor hárman is kevesen leszünk hozzá. Pláne ezekkel a kis madárölőkkel - ezt a fiúk puskáira értette -, mert a grizzlyhez ilyen kell - mutatott a puskájára -, ezzel akár elefántot lehetne löni. De biztos kéz és jó szem nélkül ez se sokat ér."

Egy közmondás helyi változata lehetne: „Nem jó a grizzlyt emlegetni, mert megjelenik.” Hát emlegették, meg is jelent.

Nehéz lihegést hallottak a hátuk mögött. Megfordultak és a vér majd megfagyott az ereikben. Ott állt a szörnyű medve tőlük talán tíz-tizenöt méterre. Úgy látszott hogy ezúttal nem sikerült neki a vadászat, a préda gyorsabb volt nála. Abbahagyta az üldözést és bosszúsan visszatért azon az úton, amerre az imént a fiúk előtt elcsörtetett. Szagot kapott, mégpedig nem is annyira az emberét, hanem a foltos macska szagát. Hadilábon állt vele, mert az gyorsabb volt és sok zsákmányt elhalászott az orra előtt.

Most állt, láthatólag zavarodottan, mert a nagymacska helyett három embert látott. Találkozott már emberekkel, két prémvadász az életével fizetett ezért. A foltos tolvajnak csak a szagát érezte, de hamar felismerte hogy nem élő állat szaga. Ezután a három emberre terelődött a figyelme, s mintha mérlegelte volna hogy a három közül melyik a neki való zsákmány. Majd megindult a prémvadász felé.

A prémvadász kezébe kapta a puskáját, célzott és lőtt. A golyó átütötte a grizzly bőrét a mellén, de a szívét nem érte el. Az állat felhördült és rettenetes indulattal támadt. Már ölni akart minden áron.

A vadász látta, hogy újabb lövésre nincs ideje. A puskát odadobta Göstának és futott egy közeli fa felé, aminek alsó ágai legalább három méter magasságban voltak. Úgy tűnt, hogy menekül a medve előtt. A fiúk tévedtek ha ezt hitték.

Ők nem tudhatták hogy grizzly elől így nem lehet menekülni, mert karmai segítségével – borzasztó nagy teste ellenére – jól mászik a fán. Igaz, nem szereti ezt a tornát, de ha szükséges, akkor megteszi.

A prémvadász cselből menekült a fára a grizzly elől. Végigfeküdt a vastag ágon, egyik kezében az éles ácsszekercével, amit az övében hordott ha az erdőben járt. A medve két lábra állva átölelte a fát és kapaszkodni kezdett feléje. Amikor már majdnem elérte, a vadász szekercéjével hatalmas ütést mért a fejére. Betörni nem tudta, de a vágásból ömlő vér az állat szemeit elvakította. Az ordított és mancsával megpróbálta kidörzsölni a vért. A jelenet hasonlított Göstának a jegesmedvével vívott küzdelmére. A prémvadász leugrott az ágról és odakiáltott Göstának: „Kérem a puskámat! Gyorsan!” A fiú ugrott, adta a puskát és a vadász a szemével elfoglalt grizzlyt bal mellső mancsa alá célozva leterítette.

A fiúk lelkesen és szeretettel ölelgették a prémvadászt, mintha az édesapjuk volna.

Az megpróbálta magáról elhárítani a hála túláradó megnyilvánulását: „Én ugyanúgy veszélyben voltam mint önök. Nem jár érte köszönet. Inkább fogjunk hozzá a szán elkészítéséhez, hogy a foltos macska tetemét hazavigyük. A tízmázsás medvét mozdítani sem tudjuk, nemhogy elvinni. De a bőrére szükségem van. Jó kényelmes fekvés esik majd rajta. Sok pénzt kapnék érte, de mit kezdjek vele? Amire itt szükségem van, már beszereztem. A kereskedők akik átveszik a begyűjtött prémeket, továbbra is ellátnak engem ennivalóval és minden egyébbel ami kell. Az emberi társadalom pedig kitalált, oda nem térhetek vissza. Üldözött vad vagyok...”

A fiúkat meglepték ezek az önvallomás-szerű mondatok. Hogy lehet hogy üldözött vadnak vallja magát ez a férfi, akinek minden megnyilvánulása ilyen emberi és bizalomkeltő.

Végül Gunnar, aki kíváncsibb természetű volt mint barátja, nem tudta megállni a kérdést: „Tessék nekünk elmondani kedves... bácsi – most jut eszembe, hogy még be sem mutatkoztunk, így nem tudom hogy is szólítsam -, mi az oka annak, hogy elhagyta a civilizációt és itt él mint egy remete. A modora, gondolkodásmódja tanult emberre vall. Miért kellett ezt az életet választania?”

„Fred Hatter vagyok, angol, Ottawában születtem.”

„Gunnar Thornston vagyok, Stavangerből. És ez itten a jóban-rosszban barátom, Gösta Björnsen, ő is stavangeri. Mindketten norvégok, de ezt már említettük. Kedves mister Hatter, engedje meg hogy ezentúl Fred bácsinak hívjuk. Minket pedig tekintsen úgy, mintha a fiai lennénk.”

A prémvadász története

Hatter hallgatott és Gunnar döbbsen látta hogy az öregnek – nem is volt olyan öreg, csak negyvenöt éves –könnycsepp jelenik meg a szemében és leperdül őszes, hosszú szakállára.

Ez az elérzékenyülés csak pár másodpercig tartott, utána Hatter megszólalt: „Kedves fiaim! Tudni akarjátok hogy miért élek itt egyedül, a civilizált világból kiszakadva? Tragikus, tíz éve történt eseményekre vezethető vissza, nem szívesen emlékezem rájuk. De nektek azért elmondom.

Ötven kilométerre Ottawától szépen kiépített birtokon nyolcszáz holdnyi farmom volt, prima termőfölddel. A felén búzát termeltem, a világhírű kanadai búzát. Kétszáz holdon pedig burgonyát, kukoricát, zöldséget és takarmányt állataim számára, a maradék kettőszáz holdam legelő volt.

Mert százötven gyönyörű marhát tartottam és volt még két hámos-lovam, három nyergesem magamnak meg a két fiamnak, három másik pedig a három cowboyom számára. Voltak disznóim és szárnyasaim szép számmal. A házamat magam építettem fából, saját terv szerint. Boldogan, gond nélkül éltünk ott az asszonyommal és az ikrekkel. Tizenöt éves, egészséges, fejlett fiúk voltak.

De minden megváltozott és a nyugalmat felváltotta a nyugtalanság. Az átkozott olaj volt az oka. Úgy történt, hogy az egyik marhám a legelőn tócsába lépett s a lába térdig belesüppedt. Amikor nagy nehezen kihúzta, a lábnyomból vastag sugárban tört fel az olaj, ami az én földemben addig rejtőzött. És ez lett a vesztünk.

Az olajfeltörést a szomszédaim segítettek lefojtani. De nem kellett hozzá újság, rádió vagy televízió, napok alatt széles körben elterjedt a hír, hogy Fred Hatter birtokán olaj van. Már Ottawában is tudták, hogy a nagy mennyiségű és jó minőségű olaj csaknem a felszín alatt található, kitermeléséhez nem kellene fúrótornyok.

Pár nap múlva megjelent nálam néhány úriember. Közölték, hogy egy nagy vállalat megbízottai és azért jöttek hogy birtokom megvételéről tárgyaljanak. Tudtam hogy az olaj kell nekik. Felajánlottak félmillió dollárt.

Szép összeg volt ez tíz évvel ezelőtt. De kiszámítottam, hogy ha némi befektetéssel magam termelem ki az olajat, a százszorosát megkereshetem a felajánlott összegnek. Nemet mondtam, erre próbáltak kétséget kelteni bennem a geológusok által felbecsült olajmennyiségről. De makacs voltam, mert megszedített engem is a pénz, az átkozott pénz. Nagyon gazdag akartam lenni... Ó, ha tudtam volna hogy a telhetetlenségnek mi lesz a következménye!

Két nap múlva ismét megjelentek az urak. Közölték hogy a vállalat felemeli a vételárat egymillió dollárra, emellett a házról és a majorságról lemond, mert nincsen rá szüksége. Miért is nem egyeztem meg velük!

Megint nemet mondtam és a cowboyokkal kikergettem őket birtokom területéről. Távozóban megfenyegettek: „Adja még Fred Hatter alább is!” Vállat vontam. „Ugyan mit árthatnának ezek nekem? – gondoltam – Üres szavakkal nem lehet engem megijeszteni!” Bár tudtam volna, hogy nem is olyan üres szavak mint hittem!

Három hét múlva az egyik cowboyom sápadtan rogyott össze a házam küszöbén. Mellén az inge csupa vér.

„Uram! – nyögte – A marhákat és a lovakat elhajtották, Brookot és Pertist lelőtték. Én is... golyót kaptam...” Nem szólt többet, vége volt. Kirohantam. Az istálló üres, a legelőn a karámok üresek, hű embereim halottak. A fenyegetés beváltása megkezdődött. Kétségbeesve mentem vissza a házamba.

Másnap reggel elutaztam Ottawába hogy feljelentést tegyek ismeretlen tettesek ellen. Nem reméltem hogy elhajtott jószágaimat visszakapom, de legalább valami megtérüljön a biztosítás révén. Másnap délben tértem haza Ottawából és észveszejtő látvány fogadott. A döbbenettől összeestem.

Amikor magamhoz tértem, a szomszédokat láttam magam körül. Szánakozó tekintettel néztek rám, a nők zokogtak, volt közöttük, aki hisztérikusan sikoltozott.

Felültem és percekig értetlenül bámultam földig leégett házam, boldog otthonom üszkös maradványait. Révedező tekintetem lassan a közelben fekvő, lepedővel letakart emberi testek felé fordult, de nem jutott el azonnal a tudatomig, hogy az a három emberi test feleségem és két fiam holtteste.

Mire agyam kitisztult és ráébredtem a valóságra, ismét elvesztettem az eszméletemet. Napokig feküdtem súlyos ideglázban leégett otthonom egyetlen épségben maradt szobájában. Farmertársaim női családtagjai ápoltak felváltva. Később elmondták, néha azon voltak hogy beszállíttatnak az ottawai elmekórházba, mert azt hitték hogy megőrültem.

Mikor úgy látszott hogy testben és lélekben is megerősödtem, azt is megtudtam tőlük hogy azon az éjjelen amikor én Ottawában voltam, indiánoknak álcázott banditák gyújtották fel a házamat. Biztos hogy nem indiánok voltak, mert nem élnek már Kanadában harcos indiánok, a huronok utódai békés, dolgos emberek.

Fiaim és feleségem fegyverrel védekeztek. Néhány ál-indiánt megsebesítettek, de a banda mindhármukat lelőtte. Holttestüket farmertársaim mentették ki az égő házból. Mert a lövések hangjára és a füstfelhők látványára rögtön indultak hogy segítsenek. Sajnos későn érkeztek, a tragédia megtörtént és a támadók eltűntek.

Szomszédaim azt is elmondták hogy amíg eszméletlenül feküdtem, ismeretlen úriemberek naponta jöttek érdeklődni hogylétem felől. Amikor már kezdtem éledezni, valami írást akartak velem aláíratni, de a szomszédok megakadályozták. Dühösen elmentek és azt mondták, hogy visszajönnék. Így is történt...

Amikor először kiléptem házamból hogy végignézzek feldúlt birtokomon, a pusztulás látványa megértette velem, hogy a küzdelemben alulmaradtam. Meg kell adni magam, nincs más lehetőség. Még aznap viszontláttam ellenfeleimet.

A gazembereknek még volt képük részvétet és sajnálkozást mutatni az engem ért tragédia miatt. Szerettem volna a szemükbe köpni, de nem tettem. Elolvastam az adásvételi szerződést és aláírtam.

Átvették, én pedig vártam hogy kiszámolják elém a bankjegyeket, de ennek semmi jele nem volt. Ehelyett elégedett képpel köszöntek és indultak kifelé. Amikor rájuk kiáltottam, hogy mi lesz a pénzzel, majdnem a szemembe röhögtek: „Hát ezt meg hogy képzeli Mr. Hatter, csak nem gondolja hogy egymillió dollárral szaladgálunk? A szerződés csak akkor lép érvénybe, ha közjegyző láttamozza. Utána a pénzt természetesen átutaljuk az ön ottawai bankjához.” Ez megnyugtató, mert nyugtát nem adtam a pénzről és a szerződés másodpéldánya nálam van.

Ám most kaptam az utolsó ökölcsapást, ami végleg leterített. Ahogy kiléptek a házamból ezek a mocskos „úriemberek”, beállított hozzám három rendőrtiszt. Házkutatási parancsot mutattak fel. Tiltakoztam, de leintettek: „Mr. Hatter, feljelentést tettek ön ellen kábítószerrel való üzérkedés miatt. Most az a kérdés, hogy találunk-e bizonyítékot.”

Szóhoz sem jutottam a döbbenettől, csak néztem hogy mit csinálnak. Az egyik közülük nem sokat keresgélt, odament a könyvszekrényemhez, kiemelt néhány könyvet és azok helyére benyúlva kivett egy papírcsomagot. Kibontotta. Kis zacskók voltak benne, rajtuk felirat: kokain, hasis, heroin, marihuána.

Elém tette a csomagot: „Nos, Mr. Hatter, ehhez mit szól? Meri azt állítani hogy ezek nem kábítószer, hogy nem tudott ezekről és nincs kapcsolata kábítószer-csempészekkel?”

„Higgyék el uraim, semmi közöm a dologhoz! Bárki eldughatta a szekrényemben amíg eszméletlen voltam.”

„Mr. Hatter, ezt majd mondja el a bíróságon. De kétfélek hogy bizonyítani tudja. Az pedig baj, mert itt Kanadában a kábítószeres üzelmeket súlyosan büntetik. Legkevesebb tíz év fegyházra számíthat. De..., mi is emberek vagyunk. Hallottuk hogy milyen szerencsétlenség érte és mi történt a családjával. Ezért vállaljuk a kockázatot – persze megfelelő gesztus ellenében – és azt jelentjük majd, hogy a házkutatásnál csak a bizonyítékot találtuk meg, de maga már eltűnt, nyoma sincsen.

Menjen és húzódjon meg valahol, ahol az államügyész keze nem éri el.”

Tudtam, hogy ez is egy csapda. Akik már mindenemből kifosztottak és tönkretettek, most megvesztegették a rendőröket. Azt akarják hogy tűnjek el úgy, mintha meghaltam volna. Akkor az egymillió dollárt nem lesz kinek kifizetni, az is a zsebükben marad...

Gondolkozási időt kértem és végiggondoltam a dolgot. Végül beláttam hogy nincs más választásom, mint elfogadni a rendőrök ajánlatát. Előző nap kaptam meg a biztosítótól a kártérítés első részét, ötvenezer dollárt. Ez a fele sem volt a teljes összegnek, de a többire ilyen körülmények között már nem is számíthattam. Elővettem három köteg százdollárost – tízezer volt egy kötegben – és letettem eléjük az asztalra. Zsebre vágták és búcsúzásképpen még odaszóltak: „Sok szerencsét Mr. Hatter. Tűnjön el minél gyorsabban!”

Összekapkodtam hamar feleségem és fiaim arcképét, az órámat és amit még magammal vinni érdemesnek tartottam. Vettem egy hátaslovat, amit szabadon engedtem amikor ideértem, mert itt nem volt rá szükségem. Hoztam szerszámokat is - köztük ezt a szekercét - házépítéshez. Meg is építettem fából, mert más építőanyag erre felé nincs. Magam terveztem úgy, hogy elpusztult otthonom mása legyen – kicsiben. Kapcsolatba kerültem más prémvadászokkal. Ők segítettek felépíteni és berendezni a házamat és elláttak gyakorlati tanácsokkal. Csak hálával tudok gondolni rájuk.

Közben eltelt tíz év. Az ügyem már elévült, visszamehetnék Ottawába, Quebecbe vagy Montrealba. De nem megyek.

Mert van még félnivalóm azoktól, akik tönkretettek. Ha meggorrolnák hogy Mr. Hatter szabadon jár-kezel, biztos hogy valami újabb csapdát állítanak nekem, mert veszélyben éreznék az egymillió dollárjukat. Ez a követelésem fennáll velük szemben, nem évült el... Nos gyermekeim, megadtam a választ arra amit tudni akartatok.”

A fogadott apa házában

Gunnar és Gösta alig tudott megszólalni, látszott hogy a történet igen megrázta őket.

Hatter szeretettel mondta: „Ha ti mellettem maradhatnátok, akkor nem lenne olyan fájdalmas az emlékezés.”

„Jaj Fred bácsi, mi szívesen maradnánk, de Stavangerben sokan várják a visszatérésünket.”

„Tudom, tudom. Nem is mondtam én komolyan, csak egy átfutó gondolat volt a részemről...”

„De azt megígérjük, hogy ezentúl minden nyáron eljövünk. Nem hajóval hanem repülőgéppel, mert akkor az oda-vissza út alig vesz el az időből és öt-hat hétig itt lehetünk Fred bácsi nyakán. Még meg is un majd bennünket!”

„Remélem hogy be tudjátok tartani amit most ígérték és a megunásról pedig szó sem lehet.”

Amíg Hatter beszélt, a keze szorgalmasan dolgozott a grizzlyn, végül sikerült kifordítani a bundájából. A csigolyacsont átvágása volt a legnehezebb feladat.

Gunnar kikuttyogta hogy Gösta is hogy megkínlódott a jegesmedve nyakával, pedig hol volt az ettől vastagságban!

„Micsoda? Mit beszélsz te fiú?”

Gunnarnak el kellett mondania esetüket a jegesmedvével, persze kiemelte Gösta férfias viselkedését.

Hatter csodálkozva nézett: „Nahát, életemben nem hallottam ilyet! Hogy egy tizenöt éves gyerek konyhakéssel megöl egy jegesmedvét? Gösta, te az ókorban Asszurbanipál versenytársa lehettél volna, aki nem nyíllal és nem dárdával vadászott az oroszlánra, hanem törrel. Balkezevel torkon ragadta, jobbkezevel szíven szúrta. Kőbevésett dombormű is tanúskodik erről.”

Gunnar közbeszólt: „Igen, igen, ezt én is tanultam. Asszurbanipál volt a legkegyetlenebb asszír király, de Ninivei palotájának picéjében harmincezer agyagtáblát találtak a régészek, amiken I. Tiglatpilesar korától – vagyis körülbelül az időszámításunk előtti háromezer évtől – fel van jegyezve Asszíria történelme.”

Gösta kényelmetlenül feszengett és alig várta hogy barátja befejezze a történelemórát. Bosszúsan megróttá Gunnart, hogy elfecsegte a medvedolgot. Nem szerette ha hőst csinálnak belőle.

„De fiúk, ha vágni kellett a nyakcsigolyát, azt jelenti hogy megnyúztátok a dögöt. Mit csináltatok a bőrrel, hová tettétek?” – kérdezte Hatter.

„Hát levittük a hajófenékbe és jól besóztuk hogy ne bűdösödjön.” – válaszolt Gunnar.

„Ó-ó-ó, ti azt képzelitek hiszitek hogy ez elég? Itt még nincs baj, mert hideg van. De el se tudjátok képzelni azt a bűzt amit majd harminc-negyven fokos hőségben hajózva árasztani fog. Hány napig lesztek még itt? Mert én tudok mit csinálni a bőrrel, ha van elég időm. Éles késsel lekaparom belül hogy hús és zsír egy csepp se maradjon rajta, aztán kiszáritom és megfűstölöm, úgy nem kezd el romlani. És a koponyából is csontig ki kell szednem minden lágy részt. Akkor használható marad és haza tudjátok vinni.”

„Még három hetünk van Fred bácsi, ebből kettő a visszaútra kell. Nem azon az úton akarunk menni amerre jöttünk, hanem kitérők nélkül, egyenesen Anglia felé. Még így is kilencezer kilométer távolságot kell áthajóznunk és harminc kilométeres óránkénti sebességnél ezt körülbelül két hét alatt tudjuk megtenni. Jó szélben még ennél többre is képes a Senta, de ehhez az kell hogy elkerüljük a szélcsendes övezetet. De a motort még nem indítottuk be, ezért nem tudjuk hogy milyen sebességet tudnánk vele elérni és üzemanyagunk is csak két napra van.”

„Szélcsend? Az komoly akadály. Kolumbusz Kristófnak is azért kellett hetvenegy nap hogy Spanyolországból eljusson a Karib-tengerig, mert sok szélcsendes nap akadályozta. Igaz, hosszabb útja és lassújárású hajói voltak. Egyébként a nagyapám hajóstiszt volt, ötven évet töltött a tengeren. Sokszor szelte át az Atlanti-óceánt Kanadától Európáig és vissza. Egyszer magával vitt engem is, mert azt szerette volna ha tengerész leszek és meg akarta kedveltetni velem ezt az életet. Nem sikerült neki, mert én a föld szerelmese vagyok. De azért sok hajózási ismeretet szereztem tőle azon az úton. Tudom például hogy mi a „passzát szelek” övezete, ahol majdnem állandó a széljárás. Holnap reggel lemegyek veletek az öbölbe hogy megnézzem a ti „csodahajótokat” és megmutatom azt az útvonalat is ahol nem kell szélcsendről tartani. Remélem hogy van hajózási atlaszotok!”

„Hát hogyan lenne, persze hogy van!”

„Akkor jó. De megint megkérdezem: hány napot tudtok még itt tölteni velem?”

„Az igazat megvallva, a hátralevő egy hetet Új-Foundland megismerésére szántuk. De szívesen lemondunk róla és inkább itt maradunk. Igaz Gösta?” – mondta Gunnar. Gösta lelkesen bólintott, mert kedvére volt a dolog.

„Jó döntés. Új-Foundland már nem az ami száz évvel ezelőtt volt, kalandot ott hiába várnátok, nem nyújtana nektek semmi érdekeset. Maradjatok itt. Ez a pár nap nekem elég lesz arra, hogy kikészítsem a medvebőröket. De most lássunk végre hozzá hogy hazavigyük ezt a csapdafosztogatót, aztán vissza kell jönnünk a vén bocs bőréért is. Egyszerre nem vihetjük őket, mert ez egymaga nyom vagy két mázsát. Sietni kell, mert két-három órán belül a hangyák zsákmánya lesz.”

„Mit árthatnak azok a parányok ennek a hatalmas darabnak?”

„Parányok? Hát igen, ti honnan ismernétek a mi vörös-hangyáinkat? A legkisebb is másfél centiméter. Ha ezek milliós özöne nekiesik a medvehúsnak, holnap már csak a lekopasztott csontokat találjuk itt. Senkinek nem ajánlom – hacsak nem öngyilkos akar lenni – hogy itt töltsé az éjszakát. De fogjunk végre munkához mert sötétedés előtt végeznünk kell. Nézzék csak! A mamutfenyő gyökerénél már meg is jelent az első járőr. Lehetnek vagy százan. Megnézik a zsákmányt, tízegynéhány visszamegy. Tíz-tizenöt perc múlva már özönlik is a hadsereg.”

A fiúk elképedve nézték a szörnyű kis ragadozókat. Gunnar megjegyezte: „Ezekről az amazonasi piranhák jutnak az eszembe. Azok a folyóba esett élő vagy élettelen testeket rohanják meg így és pár perc múlva nem marad más, csak a tisztára rágott csont. Még rágondolni is rémes!”

Igyekeztek is Hatternak segíteni a nagymacska cipelésében. Kivitték az erdőből jó távolra, aztán visszatértek a medvebőrért. Összeborzadtak a látványtól, ami várta őket. A grizzly húsát nem lehetett látni, a vöröshangyák tömege elborította. Nyüzsögtek, taszigálták egymást, össze is verekedtek a jó falatért.

Igazat adtak Fred bácsinak: ebből a hatalmas mennyiségű húsból reggelre egy dekányi sem marad. Amit nem tudnak helyben elfogyasztani, azt elcipelik tartaléknak. Már a bőr belső felületén is szaladgált néhány tucat, alig tudták őket kisöpörni.

Végre ott voltak terhükkel Hatter háza előtt. Arcukra kiült a meglepetés. Azt hitték hogy ugyanolyan szegényes kunyhót találnak, mint a többi amit ezen a helyen láttak. Annyiban hasonlított csak, hogy szintén fából épült és a fedelét is fenyőlombokból készítették. De mindezt csak akkor láthatták, amikor Hatter kinyitotta a kerítés kapuját.

A három és fél méter magas kerítés is ezüstszürke bükkfák félbehasított, szálegyenes törzséből készült mint a ház, de a tetején még sűrű drótháló is feszült. Az egész egy katonai őrálláshoz hasonlított.

Nem kíváncsiskodtak, nem kérdezték Hattert hogy erre miért van szükség, de ő - látva a fiúk elképedt arcát - megadta a választ ki nem mondott kérdésükre.

„Ezzel a kerítéssel én olyanok ellen védekezem, akik a házamat felgyújtották, a családomat megölték és a jószágaimat elhajtották. Előbb vagy utóbb megjelenhetnek, mert úgy hallottam hogy a kanadai farmerek összefogtak a hatóságokkal ezeknek a bandáknak a felszámolására. Akiiket nem tudtak elkapni, azok vagy Alaszkába, vagy ide, Labradorba menekültek. Bár szétszóródtak, de néha kettő-három vagy több is újra bandába verődik és folytatja azt az életet, amit megszokott. Elrabolják a prémvadászoktól a begyűjtött prémeket, pénzt, élelmet, még jó ha az életüket meghagyják. Az én házam mutatósabb mint a többi prémvadász kunyhója, ezért különösen felkelthette az érdeklődésüket. És ha kilesték a prémkereskedők látogatásait, biztosan pénzt is gyanítanak nálam.

Én ugyan nem pénzért adom a prémeket, cserekereskedést folytatok velük. Megrendelem tőlük azokat a dolgokat amikre szükségem van és a következő alkalommal elhozzák. Igaz, maradt valamennyi pénzem abból, amit magammal hoztam. Az a tizenkétezer dollár jól jönne a banditáknak.

Már egyszer megpróbáltak kifosztani de nem sikerült nekik, hála a szó szerint „drága” Winchesteremnek, amit csempészekről vettem ezer dollárért. Tudom hogy ez az üzlet nem válik becsületemre, de rávitt a szükség. Ezzel tizenhat golyót lehet egymás után kilőni és a hatótávolsága a Coltnak többszöröse. Mégsem bízhattam magam teljesen egy fegyverre. A szemből jövő támadáshoz elég lehet, de hátulra is kell védelem. Ezért építettem ezt a kerítést. Ha valaki hozzáér

a szögesdróthoz, megszólal a riasztó. Akkor is megszólal amikor csak egy madár száll le rá, de ezt a bosszúságot könnyű elviselni. A kerítésen két-két méterenként lőrések vannak és belül egy deszka-emelvény fut végig, amire létrán lehet felmászni. Tökéletes körbástya, bármely irányú védekezéshez.”

Beléptek a házba és a fiúknak ismét volt okuk a csodálkozásra. Két szobája volt: az egyik a nappali vagy dolgozószoba, a másik a háló. Ezen kívül volt egy főzőhelyiség, fürdőszoba, kamra, sőt még... illemhely is.

A dolgozószobában gyönyörű íróasztal volt, írógéppel és teleírt meg üres papírlapokkal, könyvszekrény könyvek százaival és egy rádió. A hálószobában egy szép, széles fekvőhely, előtte lábszőnyegként egy nagymacska bőre.

„Látjátok, itt is meg lehet teremteni egy kulturált életforma kereteit. Ám ha a házból kilépek, én is csak prémvadász vagyok! De mondjátok már meg, hogy a hajón töltitek-e az éjszakát, vagy itt maradtok nálam? Nem kell félni, a part néptelen. És ki lopná el? Egy autót talán el lehet rejteni, na de egy hajót?”

„Hát, Fred bácsi, itt maradunk amíg el nem indulunk haza.”

„Jól van fiúk, örülök neki. Majd készíték nektek prémekből fekvőhelyet. Az éjszakák itt elég hűvösek, de az a kandalló amit építettem, a legnagyobb hidegben is kellemes meleget ad. A tüzelő nem gond, a ház mögötti fészerben annyit felhalmoztam, hogy akár két évig is fűthetnénk vele. Arra gondoltam hogy ha megbetegszem, nem lenne aki fát vág nekem. Igaz hogy itt nem jellemző a megfázás, meg más hűléses betegségek és járványok, de balesetre, sérülésre mindig számítani kell. A tíz évvel ezelőtti tragédia megtanított rá hogy mindenre gondoljak. Így ivóvízben és fürdővízben sincs hiányom. Van itt egy forrás, tán ötszáz lépésnyire. Ha az befagy, akkor az udvaromon levő ásott kútból szivattyúzom a vizet. A padláson a tartályt úgy leszigeteltem, hogy abban a

legnagyobb hidegben sem fagyhat meg a vízkészlet. A kamrám is tele van konzervekkel és egyéb nem romlandó élelmiszerrel. Akár hónapokig ki tudna tartani az én kis erődöm...”

„Fred bácsi, itt minden korszerű dolog megvan, de hol a televízió?”

„Gondoltam már rá hogy elintézem a vételi lehetőséget és veszek egy készüléket, de eddig még nem éreztem annyira a hiányát, hogy meg is tegyem. Elég jól megvagyok nélküle. De most már hozzá kellene látnom a vacsorához, mert reggel óta nem ettetek. Addig nézegessétek a könyveimet, biztosan találtok közöttük olyat, ami érdekel.”

Hatter ügyes szakács volt, alig egy óra alatt jó vacsorát készített. A fiúk falták is rendesen, Hatter mosolyogva nézte őket.

„Ha majd eleget ettetek, mondjátok már el végre hogy mi hozott titeket erre a távoli vidékre. Mit kerestek itt és miért? Mert a neveteken kívül semmit nem tudok rólatok.”

Gunnar volt a szóvivő, a majdnem tökéletes angol tudása miatt. Elmondta hogy milyen történelmi ismeretek keltették fel az érdeklődésüket, mely szigeteket érintettek és mit éltek át az útkon, beszélt a viharról, a tengeri betegségről és az eszkimóknál töltött két napról.

„Igen, én is tudtam arról, hogy normann hajósok már sok száz évvel Kolumbusz előtt partra szálltak Észak-Amerika földjén. De ahogy Kolumbusz, úgy ők sem tudták meg soha hogy egy új világrészt fedeztek fel. Kolumbusz errefelé Cipangut és a Nagy Khán birodalmát – vagyis Japánt és Kínát – kereste, Marco Polo útleírásai alapján. Halála után egy szintén olasz származású tengerész, Amerigo Vespucci állapította meg, hogy ez az Északi-sarktól a Déli-sarkig húzódó óriási földdarab egy új, az európaiak számára eddig ismeretlen kontinens. Róla nevezték el Amerikának. És Kolumbusz tévedése folytán hívják Amerika bennszülött lakóit ma is indiánoknak, holott semmi közük nincs Indiához. Hanem most már gyorsan megcsinálom

nektek a fekvőhelyet, gondolom hogy fáradtak vagytok egy ilyen nap után. Nekem még dolgom van az udvaron a foltos tolvajjal. Ha a bőr ráfagy a húsrá, akkor ember legyen aki azt lefejt. Reggel meg lemegyünk a hajóhoz a ti medvétek bőréért, mert holnap mindhármát kikészítem. Meglátjátok hogy mekkora munka ez.”

A fiúk lefeküdtek. A puha prémeken nagyon jól esett a fekvés. Hatter pedig kivitt egy petróleumlámpát és megkezdte a nyúrást. Jó két órába telt, amíg végzett vele.

Akkor nagy deszkatáblákat fektetett le és ráfeszítette a jaguár meg a grizzly bőrére. Mire végzett, már éjfél felé járt az idő. Mégis ő kelt fel legkorábban, reggelit készített és felkeltette a vendégeit: „Na gyerekek, gyerünk mosdani, reggelizni! Aztán megyünk a ti „csodahajókhoz!”

Ebben némi csipkelődés is volt, mert nem hitte el amit a fiúk a hajójukról mondtak. De amikor a jachtot meglátta, magában igazat adott nekik. Elismerte hogy tervezője nemcsak mérnök, hanem művész. És biztosította a fiúkat arról is, hogy hajójuk biztos helyen van, nem kell aggódniuk miatta.

De a jegesmedve bőre is nagy meglepetés volt a számára. Mert hogy egy ekkora bestiát puska nélkül, egy tizenöt éves gyerek, csupán egy zacskó törött borssal és egy konyhakéssel elintézzék, az szinte hihetetlen.

Meg kellett oldaniuk, hogyan szállítsák el a hajóról Hatter házáig. Leszerelték a vitorlavásznát a merevítő rúdról és arra a négy lábánál fogva rákötötték a jegesmackó fehér bundáját. Hatter és Gösta vállukra vették. Jól megizzadtak bele, amíg felkapaszkodtak a parti sziklákon és a fennsíkon a bőrt Hatter udvarára cipelték. A vitorlarudat Gunnar vitte vissza a hajóra. Megkezdődött a három prém kidolgozása. A fatáblákra kifeszített bőrök belső felületéről éles késekkel le kellett gyalulni minden húscsacatot, nyálkát, zsírt, inakat.

A fiúk segítettek Hatternak amennyire tudtak, de így is jó néhány órába tellett mire elkészültek. Hatter ezután valami barna lével kente be a letisztított bőrfelületeket.

„Ez a cserzőlé – mondta -, ami tartósítja a bőrt és nem engedi megkeményedni. De most már mennem kell hogy ebédet főzzek!”

Miután megebédeltek és egy kicsit pihentek, elmentek hogy megnézzék a csapdákat. Hatter elégedett volt az eredménnyel, mert alig volt üres közöttük.

„Látjátok gyerekek, ezt nektek köszönhetem! A prémtolvajt elintéztétek, már nem tudta megdézsmálni a csapdáimat.”

És megmutatta hogyan kell azokat kirakni: a ragadozóknak – mint a nyest, hermelin, sarki róka – húst, a rágcsálóknak búzát és egyéb magokat helyezett el. A fiúk érdeklődve figyelték és hallgatták a magyarázatait, az idő szinte repült.

Miután befejezte a munkát, indultak hazafelé. A további napok eseménytelenül teltek de nem unalmasan, mert Hatter széleskörű tudással, lebilincselő módon tudott beszélni mindenről. Gunnar és Gösta szíve elszorult amikor rádöbbsenek arra, hogy már csak két napjuk van az indulásig. De az elválás előtti nap meghozta számukra a nagy élményt, a nagy kalandot!

Győzelem a banditák ellen

Indulni készültek ismét Hatter vadászterületére, amikor megdöngették a kerítéskaput és egy izgalomtól remegő női hang kiáltotta: „Mister Hatter, engedjen be kérem! Engedjen be!” Hatter megismerte a hangot és sietett kaput nyitni.

Egy csinos harminc év körüli mesztic nő lépett be, de inkább bebukott Hatter karjaiba.

„Mi a baj, Jessy? Mi történt?”

„Mister Hatter, tényleg baj van! Sam, a bátyám küldött. Azt üzeni hogy készüljön fel a védekezésre. Ma reggel hat pisztolyos ember vette körül a házunkat. Szerencsém hogy nem voltam otthon, mert Sam beteg és nekem kellett kimenni a csapdákhoz helyette. Elvették a kétezer dollárt, amit a télen begyűjtött prémekért kaptunk és kifosztották az éléskamránkat is. Sam hallotta amikor mister Hatter nevét emlegették, ebből gondolta hogy a következő célpont az ön háza lesz. Istenem, mi lesz itt ha ez igaz?”

„Majd csak lesz valahogy Jessy. Te most már maradj itt, mert még szembetalálkozol velük az úton. Legalább van valaki, aki bekötöz ha megsebesülnék.”

Jessy meglepődött, amikor észrevette a fiúkat.

„Ők az én vendégeim Jessy. Nagyon mesziről jöttek, Norvégiából. De olyan közel kerültünk egymáshoz, mintha a fiaim lennének.”

„Igen Fred bácsi, mi is úgy érezzük!” – szóltak mindketten.

„Hát akkor fiaim, hallottátok hogy milyen helyzet állt elő. Sajnálom hogy nem tölthetünk még egy napot együtt. De most menjetek, meneküljete a hajótokra, amíg nem késő!”

„Hát Fred bácsi – szólt most Gösta -, nem tudom hogy micsoda fiúk azok, akik a bajban egyedül hagyják az apjukat. Mi nem megyünk. Nekünk is van puskánk, az is ér valamit. Hárman leszünk a hat ellen, de minket véd a kerítés is. Megfigyelőnek pedig itt van Bessy. Szóval, hiába küld el, nem hagyjuk magára. Ugye Gunnar?”

Gunnar egy kissé bizonytalanul bólintott. Félt a harctól, de nem akart Hatter előtt gyávának látszani.

„Hát ha így döntöttetek, nagyon köszönöm. Isten adja hogy ne essék bajotok ebben a küzdelemben, amiben – most már úgy hiszem – mi fogunk győzni! De gyerünk a puskákkal az emelvényre. Felváltva őrködünk. Aki bármit észrevesz, halk füttel figyelmeztessen.”

A puskákat és lőszereket felvitték az emelvényre. Hatter egy ládát is kihozott, ami tele volt kicsi gömbölyű dolgokkal. A fiúk csodálkozó tekintetére megmagyarázta, hogy ezek tojásgránátok, amik öt méter átmérőjű körben rombolnak. Akkor szerezte be őket, amikor eldöntötte hogy egyszer s mindenkorra végez azokkal, akik az életét tönkretették.

Gunnar gyanakodva kérdezte: „Fred bácsi, ki ez a nő? Meg lehet benne bízni? És ha összejátszik a banditákkal?”

„Ez teljesen kizárt. Sam Brook háza innen két mérföldre van. Ő és a húga Jessy mesztic, a felesége is az. Samet ártatlanul gyilkossággal vádolták, villamosszék várt rá. Reménytelen helyzetében menekülésre kényszerült. Én hiszek az ártatlanságában, mert meggyőződtem arról hogy talpig becsületes, mélyen vallásos ember. Nemhogy gyilkosság, de semmilyen bűncselekmény nem feltételezhető róla. Jessy, a húga kéthetente takarít, mos, vasal rám. Neki sem pénzzel, hanem prémmel fizetek.”

Hatter ezután elfoglalta őrhelyét a kapu felőli oldalon, mert a támadást főleg innen várta. Gunnart és Jessyt arra kérte, hogy a ház mögötti kerítésnél őrködjenek felváltva.

Órányi várakozás után Gösta a hajóról hozott távcsővel meglátott néhány mozgó alakot. Emberek voltak, igen óvatosan közeledtek, megbújva a ház előtti bozótos területen. Azt nem tudhatták hogy Jessy figyelmeztette Hattert, de látszott hogy észrevétlenül akarják megközelíteni a házat és váratlanul akarnak támadni. A hatalmas kerítés nem lepte meg őket, tervükbe ezt is beleszámították. Csak azt nem, hogy Hatter ezúttal nincsen egyedül...

Fél óra feszült várakozás után körülbelül száz lépésnyi távolságban megláttak három embert, akik indián módra, hason kúsztak a kerítés felé.

Gösta már célzásra emelte a puskáját, de Hatter lefogta a kezét: „Még ne! Várjunk addig, amíg legfeljebb húsz-huszonöt méterre lesznek tőlünk. Csak azt nem értem, hogy miért vannak ezek hárman! Jessy hatról beszélt...”

Ebben a pillanatban megszólat a riasztó csengője, utána két dörrenés - egy kispuska hangja és egy Colt pisztolyé -, meg egy női sikoly.

Hatter döbbsen kapta fel a fejét, de Gunnar már lélekszakadva rohant feléje és elfulladva nyögte: „Fred bácsi,... Fred bácsi! Hátral betörnek! Az egyik elvagdosta a szögesdrótot és készült beugrani. Én rálöttem, ő visszalőtt, de Jessy elém ugrott és a golyó őt találta. Tessék jönni!”

Hatter kétségbeesve kiáltott fel: „Istenem! Jessy...” Felkapta a gránátos ládát, a Winchesterre Gösta kezébe nyomta: „Tartsd addig vissza őket fiam! Ha visszajövök, majd végzek velük.”

Elrohant. Néhány másodperc múlva három hatalmas dörrenés és három velőtrázó ordítás következett. Gösta megértette, hogy a kis gömböcök megtették a kötelességüket. Ő is önálló lépésre szánta el magát. Csak a saját kispuskája pattogott, a Winchesterre nem is volt szüksége. A banditák úgy nyúltak el a homokon, mint a sárba taposott békák.

Most már rohant hátra hogy lássa mi ott a helyzet. Az udvaron három hulla. Az emelvényen Hatter tartja karjaiban a sebesült Jessyt. Gunnar ott áll mellettük és arcán peregnek a könnyei.

„Jessy, ne hagyj el!” – nyögte sírva Hatter.

A nő magához tért és mosolyogva hajtotta fejét a férfi vállára: „Nem hagylak el Fred, nem halok meg. A golyó csak a vállamat érte.”

A két okos fiúnak nem kellett kommentár, anélkül is megértették hogy ez a két ember szereti egymást, bár eddig önmaguknak sem merték bevallani.

Az ilyen megrázó események felszínre hozzák a rejtett érzelmeket. És a fiúk nagyon örültek annak, hogy az ő kedves Fred bácsijuk mostantól nem lesz egyedül.

Jessyt óvatosan levették az emelvényről. Hatter bevitte a házba, lefektette és megvizsgálta a sérülését. A golyó csontot nem talált, a seb csúnya volt, de nem életveszélyes. Bár a vérvesztéstől Jessy legyengült, gondos ápolás mellett remény volt rá hogy hamar felépül.

A fiúk ezalatt kikutatták a banditák holmiját és nemcsak a Sam Brooktól elrabolt kétezer dollárt találták meg, hanem azonfelül még ötszáz dollárt. Azt is Samre hagyták, hogy ha a gazdája jelentkezik, adja át neki.

Hatalmas öröm váltotta fel Brookék szomorúságát, amikor elrabolt pénzüket visszakapták. De még nagyobb boldogság volt számukra, amikor Hatter bejelentette hogy feleségül szeretné venni Jessyt és kéri a beleegyezésüket.

Hát hogyan egyeztek volna bele! Jessy jóval túl volt a kislány koron és már szinte reménytelen volt hogy férjhez mehessen. Csak abba tördtek nehezen bele, hogy az esküvőt nem lehet a szokásos módon – Isten és anyakönyvvezető előtt – megtartani. De jól ismerték Hattert és tudták hogy az ő fogadalma teljes biztosíték arra, hogy Jessy sorsa egész életére rendezve lesz. Eddig is nagy ember volt a szemükben, de a történetek után valóságos óriássá nőtt, aki mindent bír, mindenre képes, aki úgy áll megdönthetetlenül mint a mamutfenyők az erdőben.

Amíg Hatter a Brook házban járt, Jessy sem maradt magára. A fiúk mellette maradtak és elszórakoztatták. Beszéltek neki Norvégiáról, a norvég emberek életéről, szokásairól és arról is, hogy miért indultak neki ennek a kockázatos útnak, milyen élményeik voltak és hogy ismerkedtek meg Fred bácsival. Jessy úgy hallgatta őket, hogy még fájdalomról is megfeledkezett. Amikor Hatter hazaért és belépett a házba, kihallatszott a hálósobából Jessy kacagása.

Gunnar éppen Gösta esetét mesélte a jegesmedvével.

„Fred, de jó lenne ha a fiúk itt maradnának velünk!” – mondta a nő mosolyogva, amikor Hatter bement hozzájuk. „Igen Jessy, én is szeretném, de várják őket otthon, így menniük kell. Még meg sem köszöntem nektek fiaim, hogy nem hagytatok magamra a hat ember ellen. Igen hálás vagyok érte.”

„Fred bácsi, ne tessék köszönni! Mi csak viszonzottuk hogy megmentett minket a grizzlytól...”

Közben beállt az este. A fiúk nyomott hangulatban fogyasztották el a vacsorát és még szomorúbban tértek nyugovóra a dolgozószobájukba. Arra gondoltak hogy már csak egyetlen rövid napjuk maradt, amit itt tölthetnek Fred bácsijuk mellett, aki a boldogságtól valósággal megfiatalodott.

Hutter egy karosszékekben ülve éjszakázott Jessy ágya mellett, hogy kéznél legyen ha a kedves betegnek valamire szüksége van. De reggel a fiúk csodálkozva látták, hogy már kint van az udvaron és az ő jegesmedvéjük bőrével vesződik.

„Jó reggelt, jó reggelt! – fogadta a köszönésüket – Megnéztem a medvéteket és úgy látom hogy már szállítható állapotban van. De otthon majd szakemberrel kell teljesen kikészíttetni.”

A bőrt összehajtogatta és átkötötte, de a fiúk tudta nélkül néhány gyönyörű nyest, hermelin és kékróka prémeket is belecsempésztett Gunnar édesanyja és Gösta nevelőanyja számára. Egy levelet is beletett a prémek közé: „Ezt a szerény ajándékot Thornston és Björnson asszonyoknak küldöm fiaimnak – az én fogadott fiaimnak – itt tartózkodása emlékéül. Tisztelettel, Fred Hatter”

Hatternek az volt a kívánsága, hogy a fiúk vegyenek részt az esküvőjén. Ezen az utolsó napon nem mentek ki a csapdákhöz, Jessyvel maradtak, mialatt Hatter és Brook a halott banditákat eltemette.

Az esküvőt a legszűkebb körben tartották meg, oltár és pap nélkül, anyakönyvvezető nélkül. Az elmaradt formaságok helyett Hatter egy házassági szerződést írt az alábbi szöveggel:

„Mi, Fred Hatter és Jessy Brook a mai naptól kezdve házastársaknak tekintjük magunkat. Szent esküvel fogadjuk, hogy egymáshoz halálunkig hűek leszünk, örömben és bánatban osztozunk, bajban és veszélyben el nem hagyjuk a másikat. Isten minket úgy segítse!”

Dátum, szerződő felek és tanúk aláírása”

Az aláírás után az összes jelenlévő megcsókolta egymást. A két fiú is könnyekig meghatódott.

Az esküvői lakomát Brookné készítette el, kitűnően. Jessy ott ült közöttük sápadtan, de szemei ragyogtak a boldogságtól. Az idő gyorsan telt a jó hangulatban. A fiúk megdöbbentek, amikor az ablakon kinézve meglátták hogy alkonyodik. Nekik még a teljes sötétedés előtt a hajón kell lenniük, hogy kora hajnalban indulhassanak.

Visszatérés Norvégiába

A búcsúzás nehezen ment, szomorúan ölelkeztek. Hatter és Brook elkísérték őket a hajóhoz és cipelték a súlyos medvebőrt a benne elrejtett prémekkel. Sam Brook meglepődött, amikor meglátta a jachtot. Szökése előtt folyami hajós volt, de értett valamit a tengeri hajózáshoz is. „Ezzel a csónakkal akarnak a fiúk akkora utat megtenni az óceánon?” – kérdezte magában. De amikor jobban megnézte a csónaknak nevezett alkotmányt, kezdte belátni hogy ez nem is olyan hihetetlen. Ennek a nagyszerűen megépített vízi járműnek semmilyen vihar meg nem árthat, nem süllyed el, hacsak léket nem kap.

Amíg Sam nézelődött, addig Hatter és a fiúk beszélgettek. Arról folyt a szó, hogy mikor és hogyan jönnek majd el Labradorba legközelebb. Megígérték, hogy amint hazaérnek, értesítik Hattert. Igen, de hová címezzék a levelet? Ezen a ritkán lakott területen nehéz a pontos helyet meghatározni.

Hatter erre is talált megoldást: „Majd elmegyek Ottawába és a főpostán bérelek egy fiókot. Megírom nektek a számát, azontúl csak azt kell ráírni a válaszlevélre. A leveleimet Gunnarnak fogom címezni de Göstának is szól majd, nincs szükség arra hogy mindkettőtöknek külön írjak. Az első levelemet úgy küldöm, hogy augusztus végéig Stavangerben legyen. Aztán úgy két-három havonta bemegyek Ottawába elhozni a tiéteket vagy feladni az én válaszomat.”

Az utolsó ölelésnél még hozzátette: „Nagyon bízom benne hogy úgy lesz ahogy ígértétek és a jövő nyáron megint látjuk egymást.”

Ezután Hatter elhagyta a hajót, a fiúk beindították a motort és a Senta kisurrant az öbölből. Hatter és Brook a partról lámpáikkal integettek amíg a hajó el nem tűnt a távolban. Hatter a lelkében is elbúcsúzott tőlük, majd megfordult és sógorával együtt hazaindult.

A fiúk is szomorú szívvel fogtak hozzá a tennivalókhöz. Felvonták a vitorlát és beálltak a Hatter által megjelölt útirányba, majd Labradortól kétszáz mérföldnyire a passzátszelek zónájába. Itt rögzítették a kormányt és a vitorlát, a többit már az állandó, erőteljes, de nem viharos légáramlásra bízta. A következő nyolc és félnapos út semmilyen különleges élményt nem nyújtott számukra. Nem láttak mást mint eget és vizet. Ezen az útvonalon nincsenek szigetek, nincs egy darabka szárazföld, csak víz és víz. Végül elérték a La-Manche csatornát, az Anglia és Franciaország közötti átjárót, ami az Atlanti óceánt összeköti az Északi-tengerrel. Legnagyobb szélessége harmincöt kilométer, ezért nevezték el csatornának.

Mégis milyen világszenzáció volt, amikor 1912-ben Bleriot, egy francia repülő átrepült felette. Óriási teljesítmény volt ez akkor, a repülés történetének kezdeti korszakában.

Gösta csodálkozva nézte Anglia magas partjait. Olyan fehérek voltak, mintha mésszel lettek volna bemázolva. Gunnar magyarázott: „Azok mészkősziklák és róluk kapta Anglia a ma már ritkán használt nevét, vagyis Albiont. Alba azt jelenti, hogy fehér.”

Egy óra múlva jobbkéz felől egy szép városra hívta fel Gösta figyelmét: „Az ott Dieppe, francia kikötő és fürdőváros. 1940-ben itt olyan ütközet volt, amire angolok és franciák ma sem szívesen emlékeznek. A hitleri hadsereg Hollandián és Belgiumon áttörve, váratlanul és roppant nagy erővel az itt gyülekező francia és angol hadosztályokat harapófogóba szorította, amiből csak egy kivezető út volt: a csatorna. Az angol hadvezetőség minden használható vízi-járművet összevont és Dieppebe irányított, de még így is rengeteg angol katona pusztult el a már a szárazföldön, vagy a német ágyúk és zuhanóbombázók által elsüllyesztett hajókon.”

A csatorna északi kijáratán átjutva, toronyiránt haladtak Stavanger felé az Északi-tengeren.

A Senta titka

A további eseményekről az a levél tájékoztat, amit Gunnar küldött kettejük nevében Hatter levelére:

„Kedves Fred bácsi és Jessy néni! Levelük már ott várt minket Stavangerben. A postafiók jó ötlet volt Fred bácsitól, a számát megjegyeztük. Három havonként fogunk írni úgy, hogy azok minden harmadik hónap végén az ottawai főpostán legyenek.

A következőkben beszámolok az utunkról, az érkezésünkről és itthoni fogadtatásunkról.

Utazásunk – hála Fred bácsi tanácsának a passzátszelek zónáját illetően – zökkenőmentes volt, de őszintén szólva unalmas. Még egy helyes kis viharnek sem örülhettünk.

Henem aztán itthon olyan meglepetésben volt részünk, hogy még most is a hatása alatt vagyok. Tessék elképzelni: kiderült hogy Gösta nemcsak a barátom, hanem az unokatestvérem is! Hát mit tetszik ehhez szólni?

A mi kis Sentánk augusztus harmincadikán futott be Stavangerbe, illetve a házunk előtti fjordba, ahonnan hat héttel előbb kicsempésztük merész utazásunkhoz.

A családom – apám, anyám és nagyanyám – éppen ebédnél ült a ház teraszán. Amikor meglátták a Sentát, lecsaptak kést, kanalat, villát és rohantak a partra. A két mama félig nevetve, félig sírva úgy összeölelgetett, hogy ropogtak a csontjaim. Persze utána jött a szemrehányás is az okozott aggodalomért. Apám zord arccal, mozdulatlanul állt. Amikor kiszabadultam az ölelésekből, hozzám lépett. A hideg futott végig a hátamon ahogy azokba a szúrós szemekbe belenéztem. Jó Istenem – gondoltam magamban -, lesznek itt most olyan pofonok hogy begurulok a Senta mellé!

De a pofonok elmaradtak. A szürke szempár hideg villogása hirtelen meleg napsugárrá változott, a zord arcot derűs öröm ragyogta be. Az én drága apám megragadta a két vállamat, jól megrázott, azután magához ölelt: „Te haszontalan, rossz kölyök, te! Megérdemelnéd hogy laposra verjelek! De nem teszem, mert végül is jól végződött az eset. Úgy látom hogy ez a pár hetes engedély nélküli kirándulás jót tett neked. Megerősödtél és az arcszíned olyan egészséges, hogy a régi sápadt képedre már nem is emlékszem.”

„Igazad van apám, de nemcsak testben, hanem szellemiekben is gyarapodtam. Sokat láttam, sokat tapasztaltam, megismertem az emberi gonoszságot és az emberi jóságot is.

A legnagyobb haszon az egészből pedig az a felismerés, hogy alkalmatlan vagyok a tengerész- életre. Én a tervezőasztalnál akarok kapitány lenni. De itt áll mellettem Gösta, akivel együtt tettük meg ezt az utazást. Meggyőződtem arról hogy őt a Jóisten is a nagy vízre teremtette és ha tanulhatna, ő lenne a legjobb hajóskapitány a világon!”

Apám érdeklődéssel nézett Göstára, majd hozzálépett és kezet rázott vele: „Sokszor láttalak téged a kikötőben dolgozni és az is feltűnt, hogy milyen ügyesen mozogsz abban a környezetben. Ugye te Bjørnsen halászgazda fia vagy?”

„Nem uram, ő csak a nevelőapám. Az igazi apámat nem ismerem.” – felelt Gösta.

„Nézd Helga, ő itt Bjørnsen halászgazda nevelt fia.”

Gösta anyámhoz lépett és lehajolt hogy megcsókolja a feléje nyújtott kezet. Nyitott gallérja alól előrelendült az a vékony aranyláncon függő nyakék, amit én már sokszor láttam, de azt hittem hogy csak egy ékszer, semmi más. Szépen kimunkált keretben egy zománcozott miniatűr arckép volt, egy fiatal nő portréja.

Most jött a nagyjelenet. Anyám elsápadt és meredten bámult az arcképre, aztán szinte sikoltva kiáltotta: „Anyu, anyu, gyere ide! Nézd mi van a fiú nyakában!”

Nagyanyám is Göstához lépett és amikor meglátta a képet a szemei tágra nyíltak. Le kellett ültetni, mert különben összeesett volna: „Senta! Istenem, ez Senta, az én elveszett lányom!” Rázta a zokogás, anyukám vele sírt. Amikor kissé megnyugodtak, anyám Göstához fordult: „Kisfiam, hogyan került hozzád ez az ékszer?”

Gösta láthatólag megsértődött: „Hogyan? – gondolta – Ezek azt hiszik, hogy én ezt loptam?”

Majd lehangoltan felelte: „Tessék elhinni, hogy ezt a nyakéket Bjørnsen mama akasztotta a nyakamba a tizedik születésnapomon. Emlékszem hogy azt mondta: Gösta, most már oda merem neked adni ezt az emléket. Vigyázz rá nagyon,

mert ez a szép néni a te édesanyád ... volt, amíg élt. Az utóbbi szavakat úgy mondta hogy ne halljam, de én mégis meghallottam. Azóta eltelt öt év, de a szavait nem felejttem el és ha az arcképre nézek, sírni volna kedvem.”

A két asszony ismét zokogott: „Volt, amíg élt..., volt amíg élt...” – ismételtgették. Én csak álltam tétován, néztem őket, de nem értettem semmit.

Végre abbahagyták a sírást. Anyám odalépett Göstához, megcsókolta s kézen fogva odavezette nagyanyám elé: „Öleld meg a nagyanyádat, drága kisfiam. Ő az édesanyja annak, akinek az arcképét a nyakadban viseled.”

Nagyanyánk – most már mindkettőnké – úgy ölelte magához Göstát, mintha soha nem akarná elengedni: „Kicsi unokám ..., kicsi unokám... – mondogatta -, elfogadsz-e engem, elfogadsz-e minket? Te már a miénk vagy, hozzánk tartozol és itt fogsz lakni velünk!”

Gösta, aki máskor olyan határozott volt, most olyan bizonytalanul, zavarodottan állt ott, hogy megsajnáltam. Hozzáléptem és megöleltem: „Hát nem örülsz annak hogy unokatestvérek vagyunk?”

„De igen Gunnar..., nagyon örülök. De mit tegyek, ha fáj a szívem ha a nevelőszüleimre gondolok? Nehéz lesz megválni tőlük, akiktől tizenöt évig annyi szeretetet és gondoskodást kaptam, mintha a saját gyerekek lettem volna...”

„Ne mondj ilyet Gösta! Nem kell tőlük megválnod, majd megtaláljuk a módját annak, hogy mindig a közelükben maradhass. Ugye, apám?”

Apám szeretettel ölelte meg Göstát: „Igen fiam, igyekszem megtenni mindent. Amikor hazaérsz, kérd meg őket hogy látogassanak el hozzánk, mert meg kell beszélünk a dolgot.”

Gösta elment, én pedig elmondtam utazásunk egész történetét, élményeinket, kalandjainkat, beszéltem a Fred bácsival való megismerkedésről, a banditák elleni küzdelemről, Jessy néni önfeláldozó tettéről és az esküvőről.

Nem mulasztottam el kiemelni Gösta helytállását, hisz nem volt a közelben hogy leintsen. Anyám és nagymamám szörnyülködve, apám pedig bámulattal hallgatták az elbeszélésemet.

Gösta egy óra múlva visszatért nevelőszüleivel. Nem voltak már fiatal emberek, Bjørnsen papa a hatvanadik éve felé járt, felesége úgy hat évvel lehetett fiatalabb nála. Mindkettő ahhoz az emberfajtaához tartozott, akit az első látásra meg lehet szeretni, mert sugárzott róluk a becsület és jóindulat. Láttam, hogy apám ezt pillanatok alatt felmérte és azt is, hogy már talált megoldást. Ha nagyon gondolkozott valamin, akkor összeráncolta a homlokát, de amikor a probléma megoldódott, azok a ráncok kisimultak.

Meleg szeretettel fogadtuk őket. Bjørnsenné szeme ki volt sírva és mi tudtuk hogy miért. A kölcsönös bemutatkozás után a szó nagymamámé volt: „Úgy látom asszonyom, már tudja hogy miről szeretnénk beszélni önökkel. Azt meg kell érteniük, hogy Gösta helye itt van, a vér szerinti családjában. De szó nincs róla, hogy mi el akarnánk őt maguktól szakítani. A vejem meg fogja találni a módját annak, hogy továbbra is kapcsolatban maradjanak. De most..., nagyon kérem hogy mondják el, mit tudnak Gösta édesanyjáról, az én eltűnt lányomról...”

„Sajnos nem sokat tudok mondani. Tizenöt éve megjelent nálunk egy szép fiatal nő. Szinte könyörgött, hogy adjuk bérbe neki a második szobánkat, mert a szomszédoktól megtudta hogy azt nem használjuk. A hölgyön láttam, hogy gyermeket vár és utolsó idős lehet. Ez egy pillanatra gondolkodóba ejtett és már majdnem visszautasítottam a kérését. De a tekintete úgy szíven ütött, hogy nem tudtam megtenni. Anya voltam én is. Két nappal azelőtt temettük el újszülött fiamat, aki csak pár napig élt. Megegyeztünk, ő három havi lakbért előre kifizetett és beköltözött. A kevés, de finom holmija egy kis bőröndben elfért.

Mondott valami nevet, amit nem értettem. Gondoltam hogy ha majd a bejelentő-lapot kitöltjük, megkérdezem újra.

Másnap megindult a szülés. Hívtam orvost, de mire az megérkezett, az egészséges fiúbaba hangjától már zengett a ház. Az édesanya eszméletlen volt és többé nem is tért magához. A gyógyszerek nem használtak, a gyermekágyi láz harmadnapra elvitte.

Eltemettük anélkül, hogy tudtuk volna a nevét. A halála után átnéztük a táskáját, de nem találtunk semmilyen iratot. Közben feltűnt hogy minden alsóneműn és zsebkendőn ugyanaz a monogram: „S.L.” és ebből rájöttünk, hogy nem a valódi nevén mutatkozott be. Tizenöt évig fogalmam sem volt róla, hogy ez a két betű azt jelenti: Senta Larsen.

A temetési költséget az újján levő aranygyűrű árából fedeztük. A nyakéket megőriztem a kisfiú számára, akit boldog örömmel vettünk magunkhoz. Elhatároztuk hogy sajátunkként fogjuk felnevelni, elvesztett gyermekünk helyett. Tejem még nem apadt el, így a baba táplálása nem okozott gondot. És bizony nem bántuk meg, mert Gösta nekünk tizenöt éven át nagyon sok örömet okozott.”

Amíg Björnsenné beszélt anyám és nagyanyám egymás vállán zokogtak. Apám és Bjørnsen bácsi szeméből is kicsordult a könny. Én nem sírtam, de a szívem nagyon fájt. Megtudtam azt is, hogy a kis jacht neve miért lett „Senta”, kinek az emlékét őrzik oldalán az aranyozott betűk.

Apám Bjørnsen bácsihoz fordult: „Kedves Bjørnsen úr, illetve kedves bátyám – engedje meg hogy ezentúl így szólítsam -, láttuk Gösta szomorúságát, amikor azt hitte hogy el kell szakadnia maguktól. Megtaláltam rá a megoldást, hogy ez ne így legyen. Nem is nagyon kellett keresnem, mert önmagától jelentkezett. Ugye ismerte Dagskjöld halászgazdát, az én halászgazdám?”

„Igen, ismertem. Tudom, hogy nemrégén meghalt.”

„Valóban meghalt, egy hónappal ezelőtt. Becsületes, hűséges, szakmaszerető ember volt. Azóta is hiába kerestem az utódját. Ez jó alkalom arra hogy megkérjem bátyámat, vállalja el az állást. Én számítok magára. Fizetése a mai keresetének többszöröse lesz és ezért nem kell nehéz munkával törnie magát. Lakása is lesz, jobb mint a mostani. Dagskjöld özvegy volt, egyedül lakta a házat. Átengedem maguknak saját tulajdonba és csak annyit kérek érte, amennyit a mostani házáért kap, ha eladja. Itt van a közelben, alig kétszáz méterre. Nézze ott van, csak a fák takarják el. Mert szép kertje is van, gyümölcsfákkal. Így Gösta bármikor átmehet magukhoz és maguk is szívesen látott vendégek lesznek nálunk. Nos, én ezt tudom ajánlani. Mi a válasza, bátyám?”

„Elfogadom Thornston úr! Elfogadom, mivel nagylelkű ajánlat, de főleg azért mert Gösta a közelünkben lesz. Igyekszem majd méltó lenni a bizalmára.”

„Nagyon örülök bátyám. Ebből a fiúból pedig – mutatott apám Göstára – tengerésztisztet csinállok! Előbb magánúton pótolnia kell a középiskolát, aztán felvétetem a Tengerhajózási Akadémiára. Ő lesz a norvég királyi hadiflotta legjobb kapitánya!”

Hát Fred bácsi, ez volt az a meglepetés, amit a levelem elején jeleztem. De az is nagy meglepetés volt, amikor felhoztuk a jegesmedvebőrt a Sentáról és kibontottuk! Anyu és Bjørnsen néni oda voltak az örömtől amikor a finom prémeket meglátták és megérintették. Hálásak az ajándékért és nagyon köszönik. A mellékelt levél elolvasása után anyám megjegyezte: „Hát nem csodálom, hogy Gunnar olyan rajongással beszél az ő Fred bácsijukról...”

És még valami: Apám és anyám is szeretnék megismerni Fred bácsiékat. Megbeszéltük hogy a jövő nyáron ők is velünk jönnek, apámnak úgyis üzleti megbeszélése lesz Ottawában. ersze mi Göstával ott maradunk Labradorban legalább egy hónapig!

Kedves Fred bácsi és Jessy néni! Hosszúra nyúlt leveletem befejezve kívánok a magam, Gösta és minden családtagunk nevében jó egészséget és zavartalan boldogságot!

Levél megy november végén. Szeretettel gondol mindkettőjükre a két fogadott fiú, Gunnar és Gösta”

A történetnek ezzel tulajdonképpen vége. De Gunnar levelében nincsen említés arról, hogy miféle körülmények kényszerítették Gösta anyját arra, hogy a szülői házat elhagyva, idegen emberek otthonában hozza világra gyermekét.

Gunnar ezt nem is említhette, mert nem volt róla tudomása. Ez a Larsen-Thorston háznak egy olyan belső ügye volt, melyet idegenek előtt gondosan titkoltak, de még Gunnarnak sem tettek róla említést, mondván hogy ráér megtudni felnőtt korában.

Wiggo Larsen – Gunnar és Gösta nagyapja – Stavanger köztisztvisletben álló polgára, majd polgármestere volt, aki féltékenyen őrködött neve becsületén és családja jó híréen. Szilárd jellemű, de merev előítéletekkel terhelt, zsarnoki hajlamú ember volt, akinek az akarata előtt mindenkinek meg kellett hajolnia. Senkitől és semmiben nem tűrt ellenvetést.

És pont ennek az embernek kellett megélnie, hogy fiatalabbik lánya, Senta hozzon szégyent a Larsen névre.

Senta muzikalitása már egészen kicsi korában megmutatkozott és gimnazista korára hangja gyönyörű, nagy terjedelmű szopránná érett. Larsen nem értékelte a lánya művészi hajlamait. Senta sokszor említette hogy operaénekesnő szeretne lenni, erre apja mindig azt mondta hogy egy Larsen lánynak erre nincsen szüksége. A család és az ismerősök unszolására beleegyezett hogy zongorát és éneket tanuljon. És ez indította el a tragédiát.

A zenetanár fiatal volt, jó megjelenésű, kellemes modorú, de – jellemtelen. Senta, ez a tapasztalatlan, ábrándozásra hajlamos, hiszékeny lány beleszeretett.

A kívül ragyogó, de belül sötét ember hamar észrevette a lány vonzalmát, igyekezett kihasználni és sikerült is neki. De amikor kiderült hogy titkos viszonyuknak hamarosan látható eredménye lesz, gyáván megfutamodott, elhagyta Stavangert és nyoma veszett. A cserbenhagyott lány egy ideig titkolta szégyenét, de anyja és nővére észrevették állapotát. Végül már a szigorú apa előtt sem lehetett tovább titkolózni.

Larsen szörnyű felháborodásában elűzte otthonából azt, akit a legjobban szeretett. Még azt sem engedte meg, hogy kétségbeesett édesanyja és nővére utána menjenek és nehéz óráiban mellette legyenek. Így nem tudatták hogy Senta hol húzódott meg, és később már hiába keresték, eltűnt, nyoma veszett.

Wiggo Larsen lelkierejét, egészségét a szégyen, a bánat és a kínzó lelkiismeret annyira aláásta, hogy ágynak esett és többé fel sem kelt. Meghalt, viszonylag fiatalon, ötvenöt éves korában.

Ez volt, ami Gunnar leveléből hiányzott...

VÉGE

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...

HORVÁTH GYULA
PRO MEMORIA

...a kőből készült szobrot, melyet a kőből készült szobor...